

Polgár Ernő

Tengerek és szárazföldek búvóletében

3BT
Budapest
2013

TARTALOM

Prológus

I. TENGEREK ÉS SZÁRAZFÖLDEK BÚVÖLETÉBEN

1. Prágai hétvégék
2. Anglománia
3. Éjszakák Velencében
4. Párizsi csavargások
5. Marco Polo nyomában
6. Indiai naplórészlet
7. Beduin kaland (Szíria)
8. Berberek a Szaharában
9. A Nílus és a núbiai sivatag
10. Perzsiai napló
11. Bali
12. Jáva
13. Tengeren a világ körül
14. Lélegző világcsodák

II. AZ ÉDEN NYOMÁBAN

1. Ami az Édenből megmaradt
2. Ökológiai csoda (A Niagara-vízesés)
3. A világ tiszteletet parancsoló közepe (Ararát hegye)
4. Egyiptom erőforrása (A Nílus)
5. Páratlan természeti csoda (Az Ayers-szikla Ausztráliában)
6. Fudzsi, a szent orom
7. Holdbéli táj a földön (Kappadókia)
8. A hindu szent folyó (A Gangesz)
9. Haleakala, a Nap háza (Hawaii)
10. Shenandoah-völgy, a Csillagok Lánya (Virginia)
11. Az istenek lakóhelye (Himalája)
12. A föld alatti barlangok és üregek birodalma (A Wood Buffalo Nemzeti Park)
13. Paradicsomi tájak Dél-Amerikában
14. A Serengeti
15. Lappföld Svédországban
16. Irian Jaya és Krakatau
17. A Galápagos-szigetek (Ahol Darwin evolúcióelméletéhez gyűjtött anyagot)

III. ÓCEÁNIA és más utak

1. Emberek a láthatáron
2. A Csendes-óceániai szigetvilág
3. A Salamon-szigetek
4. Nonitó cápája
5. Sült kagyló, tahiti-saláta
6. A New Georgia-szigetek felé
7. Tengeri „medvék”
8. Repülőhalak
9. Francia Új-Kaledónia
10. Az óceán
11. Sült banán
12. A tenger nem a puszta
13. A Fidzsi-szigetek
14. Bélyegek

15. Naptárvonal
16. Banánpuding
17. A Marshall-szigetek és a Mikronéziai Szövetségi Államok
18. Egészségügyi tudnivalók
19. Korallok
20. Mangócápa vacsorára
21. A Gilbert-szigetek és Nauru, a milliomosok szigete
22. Misszionáriusok
23. A bennszülött üzenete
24. Tahiti csirke
25. Guam és az észak-mikronéz szigetek
26. Kannibálok
27. Néprajzi gyűjtemény a hajón
28. Rákpástétom
29. Óceániai fák
30. Japán
31. Taiwan
32. A Bolten Hajózási Társaság
33. Hongkong
34. A hajótörött története
35. Bangkok
36. Az óceániai-szigetek névváltozásai
37. A tengerészek élete
38. Gulyásleves a hajón
39. Malajzia, Szingapúr
40. Hajónk: a Philemon
41. Szumátra
42. Aranymakrélák, dorádók
43. Ceylon
44. Kókuszpálmák
45. India
46. Kína
47. Újra tengerre szállni
48. Függelék

Prológus

A jóságos, öreg tengeri isten – Nereus – leányai, a nereidák, a görög-római mitológia szerint a tengeren utazókat segítő nimfák a nagy óceánok magyar vándorait is hívják, csábítják a messzi vizekre, távoli kikötőkbe, ahol a mély és kiismerhetetlen tengereken, hideg tajtékú hullámokon, a tomboló viharban hánykolódó hajón vagy a ringató habokon – az utas is a tengeren nyugtalan látogatója, mint a sirályok és a szél.

I.
TENGEREK ÉS SZÁRAZFÖLDEK BÚVÖLETÉBEN

1. Prágai hétvégék

Elindultunk a legendás hírű Kalich kocsmá irányába. Emlékeztünk Hasek regényéből a találkozó idejére, melyet Svejek ekképpen jelölt meg:

– „a háború után este hat órákor”

A háború ugyan már régen elmúlt, mi mégis igyekeztünk, hogy este hatra odaérjünk. Zegzugos utcák történelmi légkörében élénk tárult Prága minden titka: a múltat őrző falakról a város történetének korszakai is követhetők. Patinás negyedek, az óváros, a Kisoldal és a Hradcsin tárult a szemünk elé számos építészeti stílus csillogó harmóniájával. A barokk palotákon nemegyszer reneszánsz loggiákat vagy gótikus árkádokat láthatunk, a pincék helyén gyakran román stílusú termek húzódnak, a házakat száz és száz éves címerekről, céh-jelvényekről nevezték el.

A kocsmá zsúfolásig telve volt, a derék Svejekkel nagyon sokan találkozni akartak. Társaságunknak sikerült helyet találni, s még le sem ültünk, a friss, habzó korsó sörök már ott gyöngyöztek előttünk az asztalon. Hosszú út állt mögöttünk, a finom sör egy húzásra csorgott le a torkunkon.

S e hely jó szokása szerint az üres korsók helyére azonnal teli korsók kerültek. Társaságunk hölgy tagjai azonnal átlátták a helyzet veszélyeit, s a második körben már hagytak néhány kortyot a korsó alján.

Vagy tízen ültünk körül az asztalt. Lányok, fiúk. A hetvenes években, a hippimozgalom kelet-európai változataként megszokott volt, hogy lengyel, magyar, cseh, kelet-német fiatalok heteken, hónapokon át csavarogtak egymás országaiban: gitárral, hátizsákkal, hálózsákkal. Pénz alig kellett hozzá; ha beültünk valahová, az sem okozott gondot.

Elhatároztuk, hogy ezt a hétvégét a Kalichban töltjük, s itt a környéken „letáborozunk”.

A Széchényi Könyvtár fiatal könyvtárosaiból, egyúttal egyetemi hallgatókból összeverődött alkalmi csapat voltunk, s elindulásunk ideje is bizonytalannak tetszett már.

Ahogy kortyoljuk a söroket, a gitárok is előkerülnek, s felcsendülnek itt is repertoárunk dalai. Hány helyen is szól már a Xanadu legendája és a többi nóta! Erdélyben stopoltunk mindenfelé, utaztunk filmes forgatócsoport elegáns buszában, de ökrösszekéren is. Még ágyban is aludtunk a Gyilkos-tó környékén, ahol vendéglátónk friss bivalytejet szolgáltat reggelire, aztán hálából segítettünk gabonát őrölni a vízimalomban.

A román tengerparton nem lehetett jókat csövezni, átmentünk hát Bulgáriába, s ott a várnai Casino kertvendéglője lett a törzshelyünk.

Igaz, az első hajnali telefonfülkékben húztuk ki, aztán a tengerparton fizetővendég-szobákat találtunk. Drezda, Berlin is szívélyes volt hozzánk. Berlin kötengerében nem találtunk otthonos parkot éjszakára, kivettünk hát egy drága szobát, de azért ez nem is volt olyan egyszerű. Csapatunk közös ruhatárából egyikünk normális utazónak öltözve vette ki nevére a „kéglit”, ahová aztán mi egyenként felszöktünk. Lengyelország baráti szeretetét árasztotta felénk. Piacon, ha megfordultunk, s megtudták, hogy magyarok vagyunk: még pénzt sem fogadtak el tőlünk. Gdansk, Varsó, Krakkó után még Auschwitzba is elmentünk. Az a sok halomba hordott szemüveg, bőrrönd! Gázkamrák, emberi bőrből készült lámpaernyők...!

Ettől nem lehet szabadulni! Szerencse, hogy Prágában mindenütt frissen csapolt sör csordogál, s tompítani tudjuk felszakadó bánatunkat, itt a tornyok városában, a Moldva folyó partján, a Husz-szobor árnyékában, az Orloj óraütemei közepette, a Károly hídon, a Flek sörözőben, az aranyművesek utcácskájában...

Az utóbbi években kétszer is visszatértem Prágába, mely levetette kopott ruháit, restaurált épületei, terei, szobrai új köntösben pompáznak, s mint Salzburg vagy Nürnberg: látogatók tömegét varázsolja el.

Éjjeli fényei úgy ragyognak fel, mint a karácsonyfaégyők, s e tündérvilág kellős közepén konflisok hosszú sora közlekedik minden irányba.

S felragyog a hétvége is, melyet itt Prágában töltünk.

2. Anglománia

A britek a világ szenvedélyes műgyűjtői. A kalóz Drake kapitányt lovaggá is ütötték, mert ügyesen gyarapította portyázásai közepette a nemzeti gyűjteményt.

Az egyiptomiak örökéletű üzenete a jövő számára, a rosette-i kő, ez a súlyos fekete kötömb hieratikus (papi), demotikus (népi) és görög írással üzen nekünk a múltból, s a szavak és a mondatok a francia Champollion számára mintha az interneten érkezett e-mail sorai lettek volna: megfejtette a hieroglifákat, hogy valamennyien megértsük. Miután az angolok Wellington vezényletével legyőzték a franciákat, és a tengerek világurai is lettek – egy időre –, az óegyiptomi tudás e fényes bizonyítékát kérték hadisarcul. Jobb, ha ezt mi őrizzük, vélhetők, s be is szállították a British Múzeumba, melynek könyvtárában Szerb Antal Pendragon legendájának hőse is átszellemülten olvasgatott, azért is talán, mert tudta, hogy az olvasóterem még mindig őrzött egyik székén ülve Kossuth Lajos ugyanezt tette.

A tárgytól eltérni nem szeretnék, hogy a magyarok eseteinek felsorolásával a nagyvilágban nemzeti büszkeségünket tovább fényesítsem, csak azt említem meg itt még csupán, hogy a hírneves orientalista, Stein Aurél, miután az ősi kínai tekercseket Tun Huang barlangjaiban megtalálta: azokat – természetesen – a British Múzeumba szállította.

Jártam is a termeket többször, napokon át. Az óegyiptomi múmiák s a világ kultúrtörténetének más emlékei itt a múzeumban elkápráztatják az embert.

Gyermekkoromat német nyelvű közösségben töltöttem, s az angol nyelv és kultúra iránti vonzalom, miként a beatnemzedék többi tagját, engem sem került el. Nagyokat dobant a szívem, amikor Dover szikláit először megpillantottam, amikor 1975-ben először keltem át a csatornán. Anglománia lehetett ez az érzés, mely belém költözött?

A Csendes-óceániai szigetektől az iszlám világig, s a csendesebb buddhista kultúráktól a világ számos helyéig utazgattam azóta; a szigetországba többször is visszatértem. London, Oxford, Cambridge s a többi város mindig ugyanazt a régi kifürkészhetetlen érzést keltette bennem.

A ködös Albion nagyjai: Chaucer, Shakespeare, Milton, Defoe, Swift, Scott, Byron, Shelley, Dickens és Bernard Shaw mint a canterbury székesegyház kőtornyai törnek a magasba, s messziről ámulatba ejtenek bennünket, az ember teremtette kultúra fénylő pontjai között eligazodni próbáló utazókat. Chaucer nagy lépésekkel vitte előre a különböző tájszólásokból álló angol nyelvet az egységes irodalmi nyelv megteremtése felé. Canterbury mesék című művéről azt mondták: egymagában egy kis irodalom.

Shakespeare emlékét a szülőházában berendezett múzeum őrzi. Puritán egyszerűség mindenütt, s itt sétálgatva nem értettem: miért nem akarták sokáig hinni, hogy azokat a nagy műveket, melyeket nevéhez kapcsoltak: egy vidékről jött kalandor színész írhatta volna. A rendkívüli tudás, tanulmány, műveltség, amit műveiben fölhalmozott: okozta talán, hogy sokan kételkedtek a szerzőségében. Milton hatalmas életművéből Az elveszett paradicsom című eposza maradt meg az utókor olvasóközönségének tudatában. Milton hitt a Biblia, az Írás szavainak s így a bibliai ősszülők, Ádám és Éva bűnbeesését történeti alapnak fogadta el. Defoe a halhatatlan Robinson szerzője. A regényt megjelenése óta a világ minden részében több millió gyermek és felnőtt olvasta. Swift szatirikus műve, a Gulliver utazásai valójában nem útleírás, hanem paródia. De nemcsak az: éles karikatúrája is a korabeli angliai és európai állapotoknak. Walter Scott nevéhez a történelmi regény megteremtése fűződik. Byron az angol romantika kiváló költője, Shelley a legnagyobb angol lírikusok egyike, Dickens már nem is regényíró, hanem nemzeti intézmény.

Kortársainak az ő, folytatásokban megjelent regényei jelentették a fő szórakozást, élmény-, mese- és érzelemszükségletük heti kielégülését. A XX. századi dráma pedig George Bernard Shaw-val kezdődött: még a XIX. században.

Az első követeket az Árpád-házi királyok küldték az angol királyi udvarba, Zsigmond király hosszabb „turistaúton” járt itt, Széchenyi ismételt tanulmányúton, Kossuth és Károlyi emigrációban...

Mi, a világot könnyebben járó turisták tanulmányúton, társasutazáson, konferenciákon elődeink és nagyjaink nyomdokait követjük, s a szigetország mindig valami újat és élményszerűt nyújt számunkra.

3. Éjszakák Velencében

Venezia, Venice, Velence – olaszul, franciául, angolul és magyarul ugyanazt a várost jelenti, a cölöpökre és azok köré épült, tengerrel körülölelt királynőt, mely mint egy csodás hímzés terül rá a lagúnák száznál is több szigetére.

A királynő, mint valami szirén, ha egyszer már megérintett, soha nem feledd, s újra és újra visszatérsz hozzá.

Korai hajnalon, nappal és éjszaka mindig más arcát mutatja. Magadfajta hús-vér emberek élnek és dolgoznak itt: kenyeret sütnék, étteremben felszolgálnak, olyanok mint Te: az egész mégsem egy földi valóság. A mesék emelkedettsége!

A szálloda éjszakai csöndje is más csend! Az utcára űz, a kis csatornák, mint vérerek csobognak mindenütt, s bármerre indulsz: a lüktető szív áramába kerülsz. A Szent Márk tér szívveréséhez, a Szent Márk-öbölbe.

Siklik csöndesen a gondola a békés riókon, palotasor mindenütt, a Canal Grande két partját méltósággal íveli át a Rialto híd, amott a Frari homlokzata tekint ránk, a Doge-palota és a Sőhajók hídja mintha időtlen idők óta dacolna a vízzel, mely csak csordogál a kanyargó riókban.

Velence „villamosai” a vaporettók: fürge kis hajók, melyek a vasútállomástól a Lidóig és a Giudeccára, S. Giorgio-szigetre is bonyolítják a forgalmat. A vaporettók megállóit egymástól pár száz méterre sorakoznak a nagy csatorna mindkét oldalán, néhol egymással szemben.

A Szent Márk tér közelében egy csöndes szegletben kis vaporettóállomáshoz ért a gondola, s ez a vízen ringatózó, fedett, oldalt is zárt pici váróterem nekem egykori szabadtéri szállodámat jelentette.

1975-ben a nyarat csak úgy csavargással töltöttem. Angliában, Párizsban, Avignonban, Dél-Franciaországban, Genovában. Velencébe késő este érkeztem, s a vasútállomástól gyalog indultam el a Szent Márk térre. Hálósákkal, minden mással felszerelt hátizsákom cipelt már inkább engem, mint én őt. Itt, ebben a kis váróteremben aztán már mozdíthatatlannak bizonyult.

Hálósákba bújva a vízen fekvő kis állomás álomba ringatott. Reggel, fölébredve, alkalmi ágyam mellett három lány aludt. Hátizsákjaik rendben az enyém mellett. Becsuktam a szemem, és újra kinyitottam. Tényleg ott voltak!

Odakintről friss kenyér akkor semmihez sem hasonlítható, mennyei illata szűrődött be komfortos kéglinkbe.

Péklegény vidám fütyörészése ébresztette a lányokat.

– Jó reggelt! – mondta németül az elsőnek felébredő.

– Neked is – feleltem természetességgel.

A szókeség nagyot ásított, de hát ez azért hálótársak között elfogadható, gondoltam.

– Bizalmat keltően aludtál, idebújtunk melléd – mondta aztán kedvesen.

A fütyörésző egy fiatal velencei péklegény volt, fején jókora tálcán friss péksüteményt szállított. Vehettünk belőle. Friss meleg kifli volt a reggelink azon a velencei hajnalon. A csinos német lányok társasága és a péksütemény illata, az élmény maga most már nekem ez a város?

Vagy az opera fellegvára, a Fenice? A mindig szeptemberben megrendezendő Festival Internationale del Teatro, melyen külföldi, főleg francia és angol színháztársulatok mutatkoznak be. Vagy az ugyancsak mindig szeptemberben sorra kerülő olasz film ünnepi játéka? Vagy a Biennale d'arte Veneziana, melyen Európa és Amerika minden jelentősebb állama részt vesz, s ami júniustól szeptemberig ebbe a városba csábítja a kritikusokat, művészeket és a művészet kedvelőit? Az ínycseket is elragadó olasz konyha? Húsok, tészták, halak, sajtok, gyümölcsök és fagyaltok? Vörös és fehér borok? Szerelmek, nászutak helyszíne?

Talán.

Velence: titok.

Megfejtethetlen.

4.

Párizsi csavargások

Báméskodni a Louvre-ban, megnézni az impresszionisták múzeumát, sétálni a Rodin-múzeum kertjében, a Szajna partján, megcsodálni a Notre-Dame épületét, betérni színházakba, mulatókba!?

Párizs ezt jelentené?

Valami többet, amiért művészek és tudósok, turisták és bohémek rendre ellátogatnak ide.

Ősi egyeteme, a Sorbonne, már a középkorban is számos magyar diák tanulmányainak színhelye volt; Párizsból eljutottak hozzánk az enciklopédisták és a forradalom eszméi. Ady és Liszt, Radnóti és Munkácsy, József Attila és Paál László, Illyés Gyula vagy Czóbel Béla kaptak ihletést itt művészetükhöz.

Többször visszatértem már e fénylő, a világ szívverését majd mindig elindító városba, s újra és újra azt éreztem: Párizs nemcsak a franciáké.

Valamennyiünké.

Épületei között észrevétlenül a XV. századba érkezünk, s mindjárt meg is rémülünk, hiszen éppen egy párizsi csavargót látunk az akasztófa alatt. Mi, akik a jövőből érkezünk, tudjuk már, ki ez az ember, s miért írhatta meg az Akasztottak balladáját. Villon ő, aki kétszer is megmenekül az akasztófától. Sikátorok, tolvajkocsmák, börtönök, siralomházak mocskából viszi őt Kharon át a Styx folyón a Parnasszusra. A világirodalom szívébe zárta őt: klasszikusai között emlegeti. Párizs Villon szellemisége is, a költőé, ami önmagát is fölmentette, mert úgy érezte: a hercegek és királyok ugyanazt teszik nagyban, amit ő kicsiben. Megénekelte a tengeri rablót is, akitől egy császár egyszer megkérdezte:

– Miért vagy kalóz?

– Mert kicsi a hajóm – hangzott a válasz. – Ha nagy volna, császár lennék.

– Aki sokat lát, abban sok meg is marad – írta La Fontaine, s ez itt Párizsban nagyon is igaz. A nagy francia mesemondó művei gazdag pártfogókat szereztek írójuknak, ennek az álmodozó természetű, erdőt járni szerető költőnek, aki látta az állatok életét, s később tulajdonságaikat csupán az emberével kellett párhuzamba állítania. Moliere-t azért tartották veszélyesnek, mert látott és hallott. A franciák és párizsiak életéből nagyon sok mindent: szenteskedést, fös vénységet, úrhatnámságot, képzelt betegséget, s hősei kicsúfolnivaló jellemvonásait szűkre szabott csapdába fogja, hogy aztán mindig egy bizonyos gyarlóságot tegyen nevetségessé.

Racine itt igazából akkor volt elemében, amikor női lelkeket rajzolhatott, s Euripidész és Aripsztophanész mintha újjászülettek volna benne.

– Dolgozzunk, ne okoskodjunk... ez az egyetlen módja annak, hogy tűrhetővé tegyük életünket – írta Voltaire, a „józan ész vallásának” hitvallója, aki egész életében lángolóan hitt a polgárság küldetésében, munkatársa volt a Nagy Enciklopédiának, melyet Diderot szerkesztett.

Itt Balzac figurái is életre kelnek. Az íróé, aki bő barátcsuhában, napi tizenöt-tizennyolc órát dolgozott, állandóan feketekávé ivott és kilencvenöt regényt írt, melyekben háromezer különböző emberi típus rajzát adta. Vállalkozók, arisztokraták, színésznők, kurtizánok, alvilági banditák, tudósok és ... színes kaleidoszkópjának mai átváltozása ez a város. De az újságregény legnagyobb mesteréé is, Dumas-é, akinek hősei: Athos, Porthos, Aramis, D'Artagnan, Monte Cristo izgalmas és szórakoztató kalandjai itt mind eszünkbe jutnak. Victor Hugo hősei nem királyok, lovagok, történelmi személyiségek, hanem egyszerű emberek, akiket Hugo írásművészete emel a halhatatlan hősök sorába. A párizsi Notre-Dame, mint egy prózában írt népi eposz, azért is lehetett oly sikeres és népszerű, mert a mű valódi hőse nem Esmeralda, a szép cigánylány, s nem is Quasimodo, a torz, csúf harangozó, hanem a középkori Párizs népe. A középkort jelképező templomban ücsörögve képzeletünkben életre kell a regény valamennyi hőse. Hugo még életében az emberség, a szabadság, a köztársaság jelképévé magasztosodott.

Párizs szülötte Anatole France, aki hitt az életben és szerette az életet. Gúnyos hangon és éles szatírával támad mindent, ami gúzsba köti az emberi életet és akaratot. Az írói sikerek

megnyitották Maupassant előtt is az előkelő párizsi szalonokat. Maupassant a legolvasottabb írók közé tartozik: novelláiból készült válogatások összes példányszáma sok százezer.

Romain Rolland a híres párizsi főiskolán, az Ecole Normale-ban tanult irodalomtörténetet, s rajongója volt a művészetnek és mindazoknak az értékeknek, amelyeket az ember létrehozott. Nagy művészekről írt életrajzai: Michelangelo, Beethoven, Berlioz, Gandhi, Tolsztoj remek alkotásai. Méltatói találóan Európa lelkiismeretének nevezték el. Városa, Párizs, lehetne akkor mégis a világ fővárosa? Ezt már számosan állították, s nem tudnám megcáfolni.

5.

Marco Polo nyomában

Marco Polo fejében is megfordulhatott Buddha gondolata:

– Nehéz az emberré levés – s a felfedező utazónak, kereskedőnek a próbatételek sorát kellett kiállnia, miután hazatért messzi útról, és csak mesélt elképzelhetetlennek tartott kultúrákról, távol-keleti emberekről, kínaiakról.

Feljegyzéseit is élvezettel olvasom a hosszú úton, a transzszibériai expresszen Peking felé. Van időm bőven, a vasúton megtett út huszonnégyezer kilométerhez is egyfajta „aszkézis” kell. Útitársaim műkedvelő vagy hivatásos Távol-Kelet-szakértők.

Szívesen vették a magammal vitt magyarországi buddhista kultúrtörténet szakirodalmának ismertetését, de számomra is tanulságos volt velük beszélgetni. Ian Johnson amerikai és Elke Hausler német sinológusoktól nyelvleckéket vehettünk. Tanulócsoportunk tagjai közül megemlíthetek néhányat: Joseph Lorange francia diplomatát és feleségét, Johan Heinius svéd orvost, feleségét Asa Carla Stam stockholmi képzőművészt, Ulf Hasselblad lidköpingi építésszt, Fred Höweler lidköpingi ügyvédet, a Rotary Club tagjait.

Magyarnak – ahogy Kínában mondják: sunjali – lenni ebben a társaságban felemelő érzés volt, hiszen itt mindenki tudta, hogy az első tibeti–angol szótár a magyar Kőrösi Csoma Sándor műve, és a híres tibeti Tun-huangi barlangtemplomokat a magyar származású Stein Aurél tárta fel, s az ott talált szent írásokat, tekercseket az angliai British Museum könyvtárába szállította. Társaságunk tekintélyes, idős barátja Xang Cunbin úr volt, a Sanghaji Népszínház igazgatója, főrendezője, parlamenti képviselő, kínai drámaíró, a PEN Club tagja. A Quing-dinasztia (1664–1911) történetéről írott drámatrilógiája világhírű, művének filmváltozata Hong-Kongtól Japánig, Manilától Amerikáig rendkívüli sikereket ért el.

Nála értőbb idegenvezetőt elképzelni sem lehetett volna. Bemutatta, hogy a pekingi Yonghe Gong – Harmónia és Béke Csarnoka – Kína legnagyobb temploma mindazokat az elemeket vonultatja fel, melyek ezen a tájon jellegzetesek: fecskefarkos majolikatetők, észak-déli tájolású épületegyüttesek, faoszlopok, festett gerendák, fakazettás mennyezetek, fából készült oldalfalak, faragott kőszobrok, hivatalnokok, szörnyek, állatok ábrázolásai, az örök életet szimbolizáló, elefántnagyságú óriásteknős – márványszobrok, istenszobrok, falfestmények, tekercsképek, kalligráfia, papírkivágások, finomművű edények, vázák, tükrök, zománcok, lakkfák, gyöngyház berakások, kerámia, porcelán, féldrágakő, csont- és fafaragások, selyemszövet, hímzések kápráztatják el a látogatót, aki, mint Marco Polo évszázadokkal korábban: ámulatból ámulatba esik.

Az emberi kultúra s műveltség bizony jó ideig egymásról mit sem tudva alakult, fejlődött. Képzletbeli kultúrtörténeti utazásunk a világ körül egyhangú és hiányos is lenne, ha csupán a

közeli vizeken eveznénk, s a távoli tengerekre ki sem merészkednénk. Ha India, Kína s az amerikai kontinens magasba törő, fénylő inka, azték, maja világítótornyait észre sem vennénk.

Európai konferencián egyszer arról kellett dönteni, hol legyen a következő nemzetközi összejövetel. Japán küldötte Szingapúrt javasolta, mire egy európai megjegyezte:

– Az nagyon messze van!

– Mihez képest, uram?! – kérdezték a japánok.

Bizony, bizony, mihez képest.

E kérdés maga a teljes igazság. Ki döntheti el, a távolságok honnan mérendők? Athén, Róma van messze a Gangesztől, vagy az ősi kínai múlt az óegyiptomiétól?

Marco Polónak sem volt könnyű dolga, legyőznie időben, térben s lélekben e távolságokat, s elhitetnie Európával mindazt, amit látott. Mesés gazdagságot, tudást, műveltséget.

Emberi világunk tengermélyi kagylóiban, ugyanazon időben, egymástól távol alakultak, fényesedtek a tudás gyöngyei. Századunk régészeti kutatásai töltötték meg történeti értékű tartalommal azokat a közel háromezer éves kínai krónikás feljegyzéseket, melyek tanúsága szerint a kínai civilizáció története hétezer évvel ezelőtt kezdődik. Krisztus előtt 4500 körül tanulták meg az állattenyésztést, 3200 táján a földművelést, 2600 körül az írást, számolást, selyemszövést, házépítést és a többi iparágat.

A mi világunkban az övékétől függetlenül az egyiptomi óbirodalom s a sumér városállamok fénykorának fejezetei íródnak.

6.

Indiai naplórészlet

Íróasztalomon fehér, intarziás márványtábla, közepén színes kővirágok: kagyló- és drágakő levelek és virágszirmok kaleidoszkópként simulnak a hideg, sima márványlapba. Az indiai mogul díszítőművészet remeke az agra-i Tadzs Mahal, kicsiben ez a tálka egy szelete az indiai múltnak: utam jelképes emléke.

Agrában

A Tadzs Mahal a szerelem örök mementója, azúrkék alapon álló, megrendítően tökéletes gyöngyszem az épület kifinomult és szimmetrikus látványa. A világ leghíresebb síremléket a XVII. század mogul császára Sahdzsahán emeltette felesége, Mumtáz Mahal számára, aki szülés után hunyt el. A mogul építészet ékszere huszonkét évig épült húszezer ember munkájával. Misztérium ez a márványpalota, Kipling szerint „minden tiszta, szent és boldogtalan dolog megtestesítője”.

Az aranyat és ezüstöt közönséges fémként, a márványt pedig mint hétköznapi követ használták. A fehér márvány szépsége a napfény változó színárnyalatainak visszatükröződésében rejlik. Hajnalban vagy alkonyatkor finoman izzanak a felületén a lilás, a rózsaszínű és tompa arany árnyalatok. A kora reggel párás ködében lebegőnek tűnik fel az épület, mintha a ködfátyol szinte magára öltötte volna a márványépület hajlatait.

Telihold idején a látvány még szorongatóbb: mintha fény áradna a jégszínű kupolákból, amely a hosszú medence vizében tükröződik. A sötétzöld ciprusokkal szegélyezett vízmedencével párhuzamos utakon közelítve fokozatosan vehető észre, hogy a tiszta márványfelületek való-

jában díszesek. Növényi és arabeszk berakásos motívumok fonódnak össze, a kapubejáratok fölött szép, folyamatosan írt Korán-szövegek vannak.

Gangesz, a szent folyó

– Vigyázz, csöpög a hulla! – kiáltotta feleségem a Gangesz egyik gátijának közelében, a benáreszi sikátorok között, ahol mintha a ninivei múltba érkeztünk volna. A kadávereket megmerítik a folyóban és az égetőlépcsőkhöz viszik.

A test valóban csöpögött.

A sok ezer éves város, Benáresz, a hindu zarándokok millióit fogadja, az ókori, középkori sikátorok sötétségében szent állatok emberi, állati ürülék, virágillat, bételárus, orrfacsaró bűz, vonuló bivalycsorda, mesés ékszerüzlet, zsebtolvajok, utcai forgatag, kolduló leprások, kolerajárvány és az indiai múlt fényes bölcsessége, az épületek és művészetek gazdag kínálata tárul a szemünk elé.

A Mahábhárata azt írja: ha valakinek csupán a csontja érinti meg a Gangesz vizét, akkor is a menny megbecsült lakója lesz. A Gangesz 2506 km hosszú, a Himalájától a Bengál-öböl, és India legszentebb folyója. Benáresz, másik nevén Varanasi a gátikról híres, a kőlépcsőkről, amelyek a megmártózás helyéhez vezetik a zarándokokat.

A messzi India legszentebb folyója felcsigázta az emberek érdeklődését. Ókori és középkori költők – Vergilius és Dante – is megemlékeztek róla.

Benáresz talán a legszentebb város a Gangesz mellett. Öreg és beteg zarándokok abban reménykednek, hogy itt véget ér az életük. A folyó megtisztító ereje ezen a helyen a leg-erősebb, s úgy hiszik, lelkük megszabadulhat az újjászületés kimerítő útjától.

A hamvasztólépcsőkön – ahol fényképezni nem lehet – halotti máglyákon égetik el a halottakat, a gazdagokét szantálból rakják, a szegényekét olcsóbb fából. A legszegényebbek csak kőnehezéket tesznek a holttestekre, külön kasztbeliek, a sudrák ügyelik a hamvasztólépcsők tüzeit.

Gyengébb idegzetűek számára nem ajánlott India sűrűjében sétálni az utcán. A koldusok és az árusok erőszakos fellépése minden képzeletet felülmúl.

7.

Beduin kaland (Szíria)

Ha egy filmproducer hozzám fordulna azzal az elképzeléssel, hogy jó szerep kellene Charles Bronson, Stallone, Schwarzenegger, Michael York, Telly Savalas és még mások számára, s nagyon sok pénzből temérdek sok pénzt szeretne csinálni, és Oscar-díjakat is biztosan kiérdemelni: felhívnám a figyelmét Szíriára, az Eufrátesz-menti ősi civilizációkra, a tizenkétezer éves múltra, a mezopotámiai, babilóniai, föníciai, egyiptomi, hettita, görög, arameus, perzsa, mongol, ókori római, bizánci és arab hódítások meglévő emlékeire, az ugariti, mari, dura europoszi és palmyra-i letűnt városállamok maradványaira, de nem utoljára forgatókönyvet ajánlanék számára, melynek helyszíne *Crac des Chevaliers* lenne, a keresztes lovagok legnagyobb és a mai napig eredeti állapotában magasodó vára.

Homsz város emíre emelt várat itt eredetileg, majd a keresztések 1110-ben foglalták el ezt a kurd erődöt, s elképzelhetjük ezeket a vad, középkori jeleneteket, melyek eredményeképpen a keresztéseké lett az erőd. A magaslat hadászati jelentőségét felismerve új citadellát építettek a lovagok, s a vár a legjelentősebb, a legerősebb, négyezer embert befogadó, vízárokkal körülvett városerődítmény lett, melyet a mai látogató gyalogosan legalább háromórás bolyongással tud bejárni.

S meglevenednek a középkori figurák, a harcias lovagok, dacolva az idővel épen maradtak a kőhajító szerkezetek, a várbörtön kazamatái, a templomok, az ebédlők, a lóistállók, a bástyák, a lőrések, a víztárolók, a közlekedőfolyosók, a belső várudvarok, még az illemhelyek is.

Itt éltek képzeletbeli hőseink, a hódító kereszties lovagok százhatvankét éven át, s portyáztak messzi területekre a sivatagban, mely semmit nem változott azóta. Letűnt kultúrák tárgyi maradványait tartósítja a homok, az ugariti első ábécét, a rómaiak építette Palmyra oázisváros antik falait, temetőit, oszlopsorait. A színház teljes épségében tündököl az ötvenfokos forróságban. Monumentális csaták színtere ez a beduinok, arab törzsek és lovagok számára.

Palmyra évezredek óta a sivatagi kereskedő útvonalak fontos oázisa, a mai jordániai Petra oázisvárosa említhető mellette. Palmyrában évente megrendezik a sivatagi fesztivált, melyre felvonulnak a beduinok gazdagon vértezett tevéikkel, lefedett arcú asszonyaik felbecsülhetetlen értékű ékszerekkel.

Deir ez-Zor beduin város aranyműveseinek utcájában száz métereken keresztül ékszerüzletek sokaságában annyi aranyat láttam, hogy feleségemnek meg is jegyeztem:

– A beduinok innen fél kézzel kifizetnék az államadósságunkat!

A kirakatokban ezrével függenek a súlyos, széles, arany karperecek, hatszáz dolláros árukból következtethetünk az ékszerek súlyára. S ahol ennyi az ékszer, ott keresletnek is lennie kell. A beduinok esküvőjükre kilószámra vásárolnak aranyat jövődöbelijüknek.

A beduin nők, már amennyit arcukból véletlenül látni lehet, vonzó külsejű, semita karakterű szépségek. Mégis, amikor a damaszkuszi Omayyad mecsetben, ahol Keresztelő Szent János sírját is őrzik, feleségemnek csadort kellett viselnie: őt szebbnek láttam, s ezt nem azért írom, mert ő is elolvashatja, amit írtam.

Lovagjaink is bizonyára belebonyolódtak afféle kalandokba, melyekben csadort viselő hölgyek szerelméért mindenre képesek voltak. A sivatag déli részére is elkalandoztak, az Eufrátesz-menti hatezer éves Mari Királyság területére, talán ők is találtak a homokban pihenő embernagyságú mari szobrokat – s miért ne írnam a jelenetet a forgatókönyvbe, ha a producer ezt megfizeti – a város zsinagógájából, szentélyeiből emlékeket.

Valójában e században találták meg e város maradványait, beduinok halottjukat temették, s egyszer csak a világ ámulatát kiváltó mari király szoborportréját lelték meg.

A damaszkuszi régészeti múzeum egyedülálló gyűjteménye, de a néprajzi is tökéletesen be tudja mutatni e régmúlt korok kellékeit, jelmezeit, maszkjait. Vállalkozó kedvű beduinok az éj leple alatt igen tehetséges régészek, hihetetlen értékű sok ezer éves kincseket képesek kiásni, és még ügyesebben gyűjtőknek bagóért továbbadni.

Lovagjaink ha nem is vértezetben, talán teaárusnak álcázva magukat: kimozdultak erődítményükből. Dézsmálták a termő datolyapálmákat, lovagoltak a homoktengerben, megfigyelheték a hamai vízemelő kerekek működését, szemlélődtek a szűk ősi városi utcácskákon, megtámadták a karavánokat, vagy azok őket... egyszóval nem lehetett ez unalmas.

Mindaddig, amíg 1271-ben egy mameluk szultán, Omar Sharif kiváló alakítása lehetne, seregei élén kapuról kapura, toronyról, toronyra harcolva el nem foglalta a várat. S a tenger felől, Tartusz kikötőjéből sem érkezett már erősítés. A naplemente is mutatta, hogy egy korszak ezen az ősi földön ismét leáldozott. A karavánok azóta is békésen haladnak, kivéve, amikor nem.

Ezt a filmet, Kedves Olvasó, talán sose fogom megírni, de legalább képzeletünkben néhány kockát most lepergettünk.

8. Berberek a Szaharában

A legnyugatibb Kelet országa: Maghreb el Aksza. Ez volt a régmúlt időkben Marokkó neve, jelentése. Afrika legnyugatibb részén: oázisok, a Szahara, a sivatagban évezredes kultúrák maradványai, az Atlasz hófödte sziklás hegyvonulatai, az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger gyönyörű partvidékei tárulnak elénk.

Ha sorra járjuk a mohamedán világ hagyományait őrző településeit: szinte az Ezeregyéjszaka meséi kelnek életre előttünk. Tanger, Casablanca, Rabat, Marrakech keleti romantikája. Marrakech kapui és bástyái mögötti romok mesebeli paloták nyomairól tanúskodnak, a nagy mecsete pedig tökéletes arányaival, gazdag díszítésével az iszlám építőművészet gyöngyszeme. Északkeleten Fez városa az iszlám hagyományok hű őre, ősi egyeteme ma is a mohamedán világ szellemi központja.

Marokkó útjait, településeit erődtítmények, kasbák öltöztetik jellegzetes mezbe: Marrakecht 15, Meknést 25 km-es fal övezi. A falakon kapuk vezetnek a belső, védett részekbe. A diadalívekre emlékeztető kapukat domborművek és színes zománcberakások díszítik. Minden régebbi település központja az óváros, a Medina, s ezzel az ősi elnevezéssel illetik ma a legtöbb város régi városnegyedét. Egy másik megőrzött és visszatérő elnevezés a Mellah: a régi városok zsidónegyede.

A városok elképzelhetetlenek a bazárnegyedek, a szukok nélkül. Szőnyegek, agyagedények, festett és megmunkált bőrtárgyak, réz- és vastalak, kancsók sokasága s minden más: arany, ezüst s mi szemnek, szájnak tetszetős, megtalálható a szukokban.

Marokkó területén talált leletek tanúsága szerint már a kőkorszakban élt ember Afrika e részén. A sziklarajzokat ránk hagyó, különböző mediterrán típusok keverékének tekinthető emberek voltak a mai berberek elődei. A régészek a legújabb feltárások szerint az i.e. VII. sz. körüli időre teszik a föníciai, majd az azt követő görög és karthagói gyarmatalapításokat. A karthagói birodalom összeomlásával kezdődik a mai Marokkói állam történelme. A Mauretániai Királyság berber törzsek laza szövetsége volt, s Caligula császársága idején római uralom alá került. Az ország belsejében élő berber törzsek azonban mindvégig megőrizték függetlenségüket és önállóságukat.

640-ben kezdődött meg az arabok és az iszlám terjeszkedése. A virágzó Fez városába érkezett Ali kalifa és Fatima – Mohamed próféta lánya –, valamint gyermeke, Moulay Idrisz, akit vezérré választottak, és megkezdte munkálkodását a királyság létrehozásán.

Ő volt az első uralkodó, aki az egységes Marokkó létrehozásának gondolata foglalkoztatott. Utóda Harun al Rasid kalifa volt, akinek idejében születtek és a hagyomány szerint részben róla szólnak, vele kapcsolatosak az Ezeregyéjszaka meséi.

A VIII. századtól kezdve Spanyolországban új elnevezést kezdtek használni az arabokra. A római időkben latinul Mauretánia lakóit maurinak, azaz mauretániabelinek nevezték. E szóból alakult ki a „mór” elnevezés, amely származási területre utal.

A Fatimidák – Ali és Fatima leszármazottai – IX. század végén uralmuk alá hajtották az Atlanti-óceántól Egyiptomig terjedő területeket, és kairói székhellyel kalifátust alapítottak. Uralmuk alatt Marokkó a nagy birodalom egyik részévé vált.

Marokkóban mind a mai napig a legmagasabb rangot nem a vagyon biztosítja, hanem az: ha a család vissza tudja vezetni származását Fatimáig.

Juszuf ben Tachfin 1085-ben Spanyolországba is átkelt az iszlám erősítésére. A keresztény hadakat messze északra űzte. A jelentős városok közül csak Valenciából nem tudta kiszorítani őket: ezt Cid, a spanyolok legendás hőse védelmezte. Corneille színdarabban dolgozta fel az eseményeket.

Számos uralkodóház követte egymást a marokkói területeken. Két jelentős szultán nevét meg kell említenünk. Ők: Moulay er-Rachid (1666–1672) és testvére, Moulay Ismail (1672–1727). Az utóbbi ötvenöt éves uralkodása alatt kemény kézzel gyakorolta hatalmát. Tizenötezer fős, az ország területén kívül toborzott „fekete gárdája” az akkori világban mindenütt hírhedt volt. Magával egyenrangú uralkodónak csak a Napkirályt, XIV. Lajost ismerte el.

Moulay Ismail Meknét tette meg az ország fővárosává, ahol roppant jövedelméből, keresztény rabszolgák munkájával monumentális épületeket hozott létre: a marokkói Versailles-t.

Francia és spanyol uralom után Marokkó 1958-ban teljesen helyreállított önállóságát. V. Mohamed a szultáni rangot felcserélte a királyi címmel, így azóta Marokkó királyság. II. Hasszán király 1961-ben, V. Mohamed halála után átvette az ország vezetését. 1997-ben új parlamenti rendszer keretében Marokkóban először választhatták meg közvetlenül a képviselőházat. II. Hasszán politikai reformja azonban még nem teremtett valódi ellenzékiiséget, és mindez hidegen hagyta a lakosság mintegy felét. Az óvatos nyitás dilemmája leginkább az iszlamistákat érinti.

Ugyancsak a választások évében a Marokkóba ékelt két spanyol város: Ceuta és Mellila feletti fél évezredes spanyol uralmat ünnepelték Madridban, miközben Rabat a területek visszaszerzését szeretné elérni. A két városban – ahová naponta több komphajó is közlekedik dél-Spanyolországból – ettől még zavartalan az élet: virágzik a turizmus, a csempészet és a kábítószer-kereskedelem.

Hírek szerint amíg Spanyolország vissza nem szerzi a jelenleg – szintén történelmi hódítás következményeként – Nagy-Britanniához tartozó Gibraltárt, addig nem tárgyalnak Ceuta és Melilla ügyéről.

Marokkóban arabok, berberék, franciák és spanyolok élnek. Államvallás az iszlám. A legősibb vallás Marokkóban azonban a zsidó. Már a római időkben voltak zsidó bevándorlók. Ezek a berber törzsekhez csatlakoztak, és utódaik, a berber zsidók a mai napig is Marokkóban élnek. Egyikük Marrakechben a fojtogató hőségben jéghideg kólával vendégelt meg bennünket.

Köszönet érte!

A berberék építészetének jellegzetes alkotásai a kasbák, erődszerű építmények, melyek családközösségek, néha ötven vagy több család által létrehozott épületek, melyek földszintjén az istállók, az első emeleten az élelmiszert, fegyvereket, kincseket befogadó termek, felettük pedig a lakóhelyiségek helyezkednek el.

A kasbát erős fal veszi körül. A mór építészek mecseteket, palotákat, karavánszerájokat, nagy bazárokat és iskolákat emeltek. Boltívek hallatlan változatossága, hegyes- vagy hagymakupolás tornyok, növényi, geometriai, íráselemes díszítés mindenütt. Fajansz, majolika tárgyak, cédrus- és argánfa faragások kísérik városnéző sétáinkat.

Az utcákon kézművesek árulják portékájukat, másutt kuszkuszt kínálnak. Ezt a legelterjedtebb ételt, a vajpuhára párolt birkahúst csípős, zöltséges mártással és köleskásával találják.

S majd mindenütt a mentatea illata! A berber változat pácolatlan vadmentából erős főzet. Az afrikai forráságban egy pálmafa, narancsfa árnyékában talán nincs is üdítőbb a mentateánál.

Illata most már Tanger, Casablanca és Marrakech utcáit, Marokkó forró, afrikai romantikáját fogja mindig felidézni bennem.

9.

A Nílus és a núbiai sivatag

A nap forrón tűz a tájra, s mint a núbiai sivatag a szudáni határszélen, egybefüggő homokmező lenne egész Egyiptom földje, ha a Nílus nem éltetné. Már az ótestamentumi Ábrahám idejében írott törvényekkel és törvényes kormányzattal rendelkező ókori egyiptomiak a föld első civilizált népei közé tartoztak. A Nílus áldásos módon minden évben árad, s az ismétlődő áradás előnti a partokat, bő üledéket rak le a növények számára, majd visszahúzódik. A hihetetlenül termékeny völgy a Nílus két oldalán folyamatos gazdálkodást tesz lehetővé Egyiptom lakossága négyötödének, a földművelő fellahoknak. Bő terméstől roskadozó datolyapálmák árnyékában tevecsorták látványa tárul a szemünk elé, banánültetvények, kukorica- és gabonatóblák között számárháton közlekedő fellahok. Az öntözés és a napsütés hatására olyan gyorsan nőnek a növények, hogy a fellah állandóan szánt a hagyományos igába fogott ökörrel vagy bivallyal, vagy éppen a termést gyűjti be. Ekéje hosszú fatörzsből készül, keskeny vége pedig vasalt. A talaj évente többszöri betakarítást tesz lehetővé: a fellah termesztette lóhere, a birszem, amivel állatait eteti, egy hónapon belül kizöldül. Gyakran egyszerűbb az állatokat a mezőre terelni, mint a növényeket begyűjteni. A fellah hosszú ruhájában, kis kerek sapkát viselve szánt: vékony alkata, napbarnított arca, magas arccsontja bennem a templomfalak alakjait idézte fel. Az asszonyok a folyóparton mossák a ruhákat, pálmalevéllal fedett házaik egyszerűségéből bibliai hangulat árad.

A Nílus mentén virágzó városok fejlődtek és fejlődnek, bennük ragyogó templomok, szobrok, emlékművek, vésett kőtáblák, arany- és ezüstberakásoktól csillogó obeliszkok (égbe törő gránitoszlopok). Az egymást követő uralkodók tovább szépítették a városokat.

Ötezer-négyezer évvel ezelőtt már két erős királyság fejlődött ki: Alsó-Egyiptom a Nílus-deltában, Felső-Egyiptom pedig délen, a Nílus völgyében. Narmer vagy más néven Ménész, Felső-Egyiptom királya meghódította Alsó-Egyiptomot, és az egész országot uralma alá vonta. Manethon óegyiptomi történész Ménésztől a hódító macedón Nagy Sándorig országa történelmét harminc dinasztiaira, azaz királyi családokra osztotta. Az újabb kori történészek ezeket ó-, közép- és újbirodalom néven csoportosították. Az óbirodalom fővárosa Memphisz volt, magas fokon állt a művészet és az építészet. Ebben az időben épültek óriási munkával az uralkodó fáraók gazdagságát és hatalmát jelképező piramisok. Mentuhotep, Théba – a mai Luxor környéke – királya tudta egyesíteni újra Egyiptomot, s az úgynevezett középbirodalom ideje nevezhető a legsikeresebbnek, a művészetek tekintetében a legvirágzóbb időszaknak.

Az újbirodalomban ismét Théba lett a birodalom fővárosa. 1922-ben világraszóló szenzációnak számított a hír, hogy Howard Carter és Lord Carnarvon régészek a Théba melletti

Királyok völgyében megtalálták Tutanhamon épségben maradt sírját. Tutanhamon színarany halotti maszkja, a fiatal fáraó sértetlen sírjában talált és a kairói Egyiptom Múzeumban őrzött felbecsülhetetlen kincsek mutatták meg a világnak, hogy a fáraókat milyen hihetetlen gazdagság vette körül. (A sírrablók ugyanis majdnem minden sírt kifosztottak az évezredek során).

Számos isten létezett a fáraókorban. Ré, aki önmagából keletkezett, Napisten volt, majd Amon-Ré néven államisten lett. Fia, Ozirisz Egyiptom királya volt, míg meg nem gyilkolta testvére Széth, aki testét földarabolta és szétszórta Egyiptomban. Ozirisz feltámadt felesége és nővére, Ízisz jóvoltából, akitől később Hórusz született, a föld ura. Ozirisz az alvilág istene és a halottak bírója lett. Vallási szertartások során a papok állati maszkot öltöttek, ha isteneket személyesítettek meg. Az istenek ugyanis nemcsak emberi tulajdonságokkal rendelkeztek, hanem valamelyik madár vagy más állat jellegzetességeivel is. Anubiszt, a halottak istenét a sakál gyorsasága, Hóruszt a sólyom éles szeme jellemezte.

Az ókori egyiptomi ember számára az élet nem fejeződött be a test halálával. Bonyolult temetési szokások és szertartások biztosították, hogy élete folytatódjék. A múmia – a halott bebalzsamozott teste – e hit legismertebb megnyilvánulása. A balzsamozást ötezer éven át gyakorolták és ismerték. A mumifikálást az egyik megoldás szerint úgy végezték, hogy az agyvelőt görbe vassal vették ki az orron keresztül, hogy az arc ne sérüljön meg. Egy oldali bevágáson át eltávolították a zsigereket. A testüreget mirhával és más illatos anyagokkal töltötték meg, majd összevarrták, és hetven napon át nátronban tartották. Ezután gondosan megmosták, és gumival bekent vékony vászonszalagokkal körütekerték.

Az iszlám, a mohamedán hit a mai egyiptomi élet fontos eleme. Kairóban az Al Azhar-mecset és Egyetem, az Ibn Tulún-mecset, a gazdagon díszített Mohamed Ali-mecset építészeti remekművek. A tizenötmilliós nyüzsgő, zajos fővárosban a múlt csöndes méltóságát és hangulatát idézik fel.

Nílus! Nincs a világon még egy folyó, amely ennyi érdekességet kínálna, és híre ennyire romantikus lenne. Húsz éve még csak néhány sétahajó közlekedett a bárkák között. Jelenleg közel háromszáz úszó szálloda hajózik rendszeresen Kairótól Asszuánig. Útközben Luxor az ókori Egyiptom történetének leggazdagabb kincsestára. Itt állt Théba, az egykori főváros. Luxor és Karnak templomait a világ legnagyobb építményei közé sorolják. Közeliében a Királyok Völgye fekszik. Karnak a luxori templomtól három és fél kilométerre található, az itt látható Amon-templom volt a legnagyobb.

A lenyűgöző luxori és karnaki templomegyüttessel szemben, a Nílus túloldalán, hatalmas nagy területen fekszik a „halottak városa” és a Királyok Völgye. Asszuán a nílusi hajózás legdélibb állomása, a világ egyik legnagyobb gátja mögött a Nasszer-tó, amely délen Szudánban folytatódik.

S ez itt már a núbiaiak földje. A Núbiai-sivatag forró, száraz klímája pedig már Fekete-Afrika levegőjét árasztja. A déli órákban árnyékban is negyvenöt fok van, sok-sok liter hideg ásványvíz sem hűti le igazán az embert, s a távoli Afrika belsejéből a Nílus életet adó vize nem csordogálna évezredek óta – gondolom egy pálmafa alatt üldögélve –, itt a sivatagi homok borítana be minden élő és élettelen.

10. Perzsiai napló

1. Dárius földje

Irán! Dareiosz, Xerxész földje! Perzsák! Az ókori világbirodalom, a bizánciak fölényes riválisa!

Be lehet jutni ebbe az országba egyáltalán, nyílhat vajon egy kis ablak legalább ebbe a zárt világba számomra, s gyűlhat egy szerencsecsillag, mely elvezethet a perzsák legendás városaiba: Perszepoliszba, Szúzába?

Aiszkhülosz oly megragadóan tudta a *Perzsákban* leírni hatalmukat, hogy testközelben érzem őket, amint megfeszített erővel hidat emelnek a Boszporuszra, amint elfoglalják Babilont, s szabadon engedik a rabszolgasorsba taszított zsidókat. Megelevenednek a Biblia ószövetségi könyvei, s peregnék előttem a szúzai menyegző képsorai, Noé és bárkája az Ararát csúcsainál, s még megannyi kép, hangulat és emlék. A Korán szúrái is felidéződnek bennem.

Hogy is léphetnék erre a földre?

– Ha kapsz vízumot – mondta szír orvostanhallgató útitársam még tavaly a damaszkuszi repülőtéren – az Ararát völgyén át Törökországból bejuthatsz, és tátva is marad a szád az élményektől. Nekem elhiheted!

Később aztán el is hittem. Feleségemmel közösen nyújtottuk be vízumkérelmünket az Iráni Iszlám Köztársaság budapesti nagykövetségén. A konzul úr megkérdezte:

– Miért akarunk oda utazni?

– Olvassuk a Koránt, szeretjük az iszlám művészetet, az iszlám világ számos országában jártunk már.

Hosszú várakozási idő után a konzul úr átadta útleveleinket, bennük a beutazási és tartózkodási engedély, mely szerint kíséret nélkül szabadon mozoghatunk az iszlám köztársaság területén.

S már csattogunk is a Belgrád-expresszrel Isztambul felé. A vonaton néhány turista lézengett. Szerbiában, Bulgáriában inkább csak belföldi utasok szálltak fel és le, fülkénk ajtaját bezárni nem lehetett, a kalauz felhívta a figyelmünket, hogy a háború után sem veszélytelen errefelé utazgatni, éjjel, ha nem is alszunk, belülről kötéllel rögzítsük a tolóajtót, és senkit ne engedjünk be. Útitársunk egy minikönyvet lapozgatott: a Talmudot. Grúziai zsidó csempész, de nevezzük őt szalonképesebben kereskedőnek.

Budapestről szállítja a rádiótelefonokat Isztambulba, ahol a többszöröséért ad túl a készülékeken. Hogy hová tudja eldugni a vonaton a mobilokat: nem illik elárulnom. Családja eltartása a tét. A volt szovjet tagországokban, grúz, örmény, kirgiz és más családoknak havi húsz-harminc dollárból is meg kell tanulni élni. Számára Izraelbe bevándorolni már nem egyszerű: számos honfitársa hamis származási papírokkal tette ezt meg, fölverték a tízezer dolláros bevándorlási segélyt, bútorokat, értékeket vásároltak, Bécsen, Budapesten keresztül mindent értékesítve visszaszivárogtak Bakuba, Jerevánba, Szamarkandba.

Zsidónak lenni sem könnyű arrafelé. Útitársunkat igazoltatta a rendőrség szülővárosában, kocsijában kábítószer szerettek volna találni. Tudták róla, hogy Isztambulban kereskedik. A Pakisztán–Irán–Törökország kábítószer-útvonal, mint korunk selyemútja már közismertté vált.

A kocsiban kábítószerrel nem találtak, a profik egyébként is inkább patronba helyezik a port, és inkább lenyelik. Vállalva azt a veszélyt is, hogy a patron szétnyílik és halálos túladagolás következhet be.

Barátunkat orvoshoz szállították be a rendőrök vérvételre, hogy véreből mutassák ki a narkotikumot. Tűszúrással a karján végre újból autóját vezette, amikor ugyanazok a rendőrök megint megállították. Kábítószeres tűt és fecskendőt találtak a kesztyűtartójában. Akkor rejtették oda, amikor ő vérvizsgálaton volt. Gyorsan kellett a rendőrök ajánlatát átgondolnia: fizet a zsebükbe ötezer dollárt, vagy semmi nem mentheti meg hat év börtöntől. Fizetett, s el is úszott a megtakarított pénze.

– Pedig pont ennyiért lehetne magyar útlevelet vásárolni, mely nem is hamis – szomorkodott.

– Az amerikai útlevél sokkal drágább, ha akarod, veszek neked – fogalmazott választékosan oroszul.

Ajánlata nem érdekelt, így a beszélgetést más témára tereltük. Elmesélte, hogy legutóbb is csak úgy mert szülővárosába hazatérni, hogy parókát, színes kontaktlencsét viselt. A felesége nem is akarta beengedni.

A csempészet szakma, melynek fortélyai kimeríthetetlenek. Bűvészi gyorsasággal tudott százdollárost mogyorónyi nagyságúra összehajtogatni, azt pici textíliával bevonni, és mint gombot zakójára varrni.

S még megannyi lehetőség! A csempésztanfolyam végén végre feltűnedeztek a Gülhane fái, a Top Kapi szeráj épülete, az Hagia Sophia és a Kék Mecset tornyai, a Boszporusz kéklő vize Isztambulban.

2.

Törökországi pillanatképek

Isztambul már nem a bundatúrák, az aranyláz városa, sokkal inkább lüktető mediterrán turistaparadicsom, szépülő házakkal, gyönyörű parkokkal, sétálóutcákkal, az utcákra települt kisvendéglőkkel, ahol gyertyafénynél turisták sokasága ismerkedik a török gasztronómiával.

Pergamon, Trója, Kappadókia és megannyi látnivaló előtt vagy után az utazó Isztambult nem hagyja ki. Nyugati turistának a háromdolláros múzeumi belépő még elviselhető: egy dollár egy üveg ivóvíz, hatot kérnek egy grillcsirkéért, a finom ropogós török kenyér ára azonos a magyaréval, csak az infláció siet tempósabban, mint Magyarhonban.

Egy dollárért júliusban már százötvenezer lírát adtak, ötvenezer líra volt egy villamosjegy: augusztusban a dollár százhatvanezer lírát ért, és hatvanezret kértek egy villamosjegyért. Errefelé csak kisebb összegeket szabad egyszerre beváltani: nem tudni mire ébred az ember másnap.

Vásárolni olcsón inkább csak az adót nem fizető illegális utcai árusoktól lehet, ha el nem zavarják őket a rendőrök. A tízdolláros farmernadrágok kupacokban még így is garmadával hevernek a földön. A híres bazárban inkább sétálókat, mint vásárlókat látunk, felcsendül azért még a „Szervusz! Magyar pasa nagy a hasa! Gyere, bunda, szőnyeg, minden van” – invitálás.

Feleségem csadort szeretne vásárolni. Vállalkozásunk néhány óra után már reménytelennek látszott: Törökországban nem kötelező a csador viselése, aki mégis ezt a hagyományt tartja: hát megvarrja magának. Végre a bazár eldugott zugában egy iráni kereskedő parányi üzletében feleségem csadorba öltöztetett.

3.

Anatólia hegyei között

Már iráni felségterületen tartózkodtunk, az iráni rendszámú Mercedes fáradhatatlanul kapaszkodott fel a hegyekre, volt előttünk vagy 2500 kilométer, s szerencsés esetben három nap múlva Teheránban, szállodában, ágyban alhatunk.

A buszon való alvás eléggé körülményes, de hozzá lehet edződni. Az egyhetes vonatút jutott az eszembe Moszkvától Kínáig, a transzszibériai expressz, s azok a naiv nyugati turisták, akik úgy fényképezgettek, mintha otthon lettek volna, s meglepődtek, amikor a katonák egy mozdulattal tépték ki a gépekből a filmeket. Ott is észrevétlenül próbáltam fényképezni, s most is így tettem.

A török hadsereg katonái számtalanszor ellenőrizték, kutatták át a buszt, a kurdoktól veszélyeztetett területeken katonai alakulatok cirkálnak, csőre töltött gépfegyverek, harckocsik ellenőrző zónáin haladunk keresztül. Útleveleinket szinte félóránként kommandósok ellenőrzik.

A településeken szebbnél szebb új mecsetek magasodnak, a világi török köztársaság és demokrácia védőbástyájának is mondott török hadsereg meghatározó vezetői nyomást gyakorolnak a kormányra, hogy a muszlim fundamentalizmus terjedését megakadályozzák. A hatvanmillió országban mégis gomba módra szaporodnak a vallási iskolák, az ott tanulók száma már félmillióra növekedett. Klasszikus arabot, Mohamed próféta életét és a Koránt tanulják. Az egyenviselő kötelező, az állami iskolákban viszont tilos.

A sajtó, a szakszervezetek, művészek, polgári szervezetek, tanárok a tábornokokat támogatják, a hadsereg a legjobban tisztelt intézmény az országban.

Februárban Ankara külvárosának iszlamista polgármestere Izrael-ellenes nagygyűlést szervezett, ahol az iszlám törvénykezés bevezetését is sürgették Törökországban. Kayseri városban fekete inget viselő fiatalokból álló félkatonai szervezet alakult, párt tagjai közül, katonai források szerint már ötvenezren vásároltak lőfegyvert. A hadsereg veszi majd át ismételten a hatalmat? Vagy inkább NATO-tagországgént az Európai Unió tagjai lesznek?

Erre a választ sokan keresik.

4.

Az Ararát hóborította csúcsánál

Előttünk a bibliai táj, Noé és az özönvíz történetének levegője, körülöttünk török kommandósok, állig felfegyverkezve. A buszban rajtunk, két magyaron kívül még négy cseh fiatal hátizsákos turista utazott az irániakon kívül. Most, mint általában megint az irániakat macerálják. Egy-egy ajándék, némi pénz a zsebbe eddig biztosította a továbbjutást. Velünk magyarokkal kedvesek, mert rokonaiknak tartanak, ám azt, hogy Iránba utazunk: gyanúsak találják. Cseh útítársainktól a nemzetközi oltási könyvet követelik, de azzal nem rendelkeznek. Feszült várakozás, rémült tekintetek, s csak állunk az országúton.

– Nincs rá szükség, uram – szoltam közbe elveszítve türelmemet.

– De van rá szükség! Önök is adják oda!

– Sem Törökországba, sem Iránba nem kell kötelező védőoltás, ha kellene, már akkor kérték volna, amikor Törökországba beléptünk.

A tiszt dühösen kiabálta:

– Akkor forduljanak vissza! Vissza fognak menni! – kiabálta, és leszállt a buszról.

Sofőrünk, lesz, ami lesz, alapon: elindult. A katonák nem jöttek utánunk. Nyilvánvalóan pénzt szerettek volna. A sofőrnek már így is sokba került ez az út, összedobtunk neki egy kis pénzt. Bár feltöltik a buszt olcsó iráni gyümölcsökkel, édességgel, s a feketekereskedelem fortélyait is ismerik. Gyakorlott kábítószercsempészek azt is tudják, hogy hány száz dollárral lehet a hatóságot megvesztegetni.

Cseh útitársaink igazából pakisztáni célvízummal rendelkeznek, mert így kaphattak Irántól hétnapos átutazóvízumot, s anélkül, hogy Pakisztánba utaznának, Iszfahánban vízumukat meg tudják hosszabbítani. Iránból Pakisztánba, s tovább Indiába busszal valóban el lehet jutni. Ugyanígy busszal akár Kínába is örmény, kirgiz utakon.

A csehek, nem is lennének csehek, ha ilyen izgalom után nem innának slivovicát. Az irániak is literszámba kortyolják, hiszen otthon nem ihatnak alkoholt. Felforrósodik a hangulat, ritmusos fárszizene szól a buszban, az iráni férfiak táncra perdülnek, mi cseh és magyar módra utánozzuk őket kérésükre.

Egy iráni hölgy beszél jól oroszul és angolul, a többi kisportolt, fiatal perzsa férfi. Biztonsági emberek, turisták? Angolul tanulnak tőlünk, útleveleinket forgatják kíváncsian, egyikük az útlevelemben már lejárt amerikai vízumot, mint számára a szabadság szimbólumát csókolgatta.

Sötét éjszaka volt már, amikor az iráni határövezetbe értünk. Csak a hold és az Ararát hóborította csúcsa fehérlett. A határátkelés nyolc órán keresztül egész éjszaka tartott. Százak és százak próbáltak átkelni a határon csomagokkal, kartondobozokkal, Törökországból szállított árukkal. A bevásárlóturizmus sajátos jeleneit láthattuk. Egész éjjel hurcoltuk, tologattuk csomagjainkat egyik teremből a másikba.

Közben kitört a pánik: iráni útitársaink rágógumit kértek, nehogy megérezzék rajtuk a szilvapálinka szagát, de jobban inkább attól rettegetek: mi vár most rájuk, mert kiderült, hogy táncoltak a buszon. Táncolniuk sem szabad. Végül a helyzetet azzal tudtam megmenteni, hogy buszunkat megelőző iráni felségterületű gépkocsi vagy busz bennünket és a cseheket láthatta táncolni, amint nemzeti táncainkat útitársainknak bemutattuk. S így a veszély elmúlt.

A bevándorlási tisztviselő mindenki csomagját alaposan átforgatta, végre mi is sorra kerültünk. Sporttáskánkat nyitatta ki először, bele is nézett, de nem érdekelt igazán, hogy mi van benne.

– Miért utaznak Iránba?

– Magyar turisták vagyunk – feleltem.

Kézitáskámat nyitotta ki, s magyar nyelvű Koránt emelte ki, s érdeklődéssel nézett rám.

– Maguk ezt olvassák?

– Igen, uram. Már sok iszlám országot meglátogattunk.

– Üdvözlöm önöket az Iráni Iszlám Köztársaságban – felelte és meg is érkeztünk.

Beléphettünk Irán területére.

5.

Magányosan Teheránban

Még egy teljes napig tartott az út Teheránig. Útitársaink, mint aztán kiderült, szinte valamennyien csempészek voltak.

Előkerültek a határon átmentett farmernadrágok és sok minden más. Táncos lábú barátaink közül sokan még a határon valutáztak, néhányan átszálltak a Törökországba visszafelé közlekedő buszba, hogy újabb üzleti utat tegyenek. Miként tehették ezt meg ilyen szigorú ellenőrzések közepette, azt csak ők tudnák megmondani. Tippelni tippelhetünk.

Teheránban a Hotel Omid kényelmes szobájában egyetlen éjszaka elegendő volt, hogy kipihenjük magunkat. A tízmilliós nagyváros először nyomasztóan hatott ránk, s kiismerhetetlennek látszott, mint Tokió vagy Sanghai. De aztán belejöttünk. A közlekedés jó és szervezett, sok a taxi és nagyon olcsó. Néhány forint egy liter benzin. Egy dollárért a bankban háromezer riált adnak, az utcán sokszor ötezret is. Ekképpen egy dollár valójában másfelet ér.

Feleségem csadorviseletben beolvadt a helybeliek közé, ha buszra szálltunk, hátul ült ő is a csadort viselő nők között. Én elől utaztam a kordonnal leválasztott férfiszakaszban.

– Te figyelj engem – mondtam neki –, mert fel sem ismerlek száz fekete csadort viselő nő között.

Végre a Gulisztán-palotában láttam egy fehér férfit, itt, a néprajzi múzeumban sétált perzsa asszonyával és gyermekeivel. A régészeti múzeumban egy japán házaspárral találkoztunk, s aztán utazóval eggyel sem ebben a tengernyi városban.

Olvadozunk a negyvenfokos melegben. Iránytaxival az Ardzsantin térre tartunk, beszáll a taxiba egy jól öltözött fiatal perzsa férfi, választékosan beszél angolul, szívesen kísérlönkül szegődik, hogy gyakorolja a nyelvet. Vállalati menedzserként dolgozott, most intenzív angolra jár, Kanadában szeretne munkát vállalni. Nagyon bántja, hogy külföldön valamennyi perzsát potenciális terroristának tartanak.

Az Ardzsantin teret a teheráni luxusnegyedek ölelik körül, az az érzésem, mintha Németországba csöppentem volna. A tér buszpályaudvara pedig mintha Zürichben, Szingapúrban lenne. Légh kondicionált autóbuszok, tisztaság, modern épületek. Menetjegyeket vásárolunk belföldi továbbutazásokra és vissza Isztambulba. Innen a Boszporuszig húsz dollárt kérnek csak, a Perzsa-öbölre a több, mint ezer kilométeres út ára néhány dollár. A pályaudvar műszaki igazgatója oroszul szólít meg, dolgozott a Szovjetunióban, örül az alkalomnak, hogy beszélgethet ezen a nyelven, s irodájába invitál bennünket teára. A perzsák szívélyes vendéglátók, utcán, étteremben, szállodában készséggel fogadnak bennünket.

A damaszkuszi, isztambuli bazárok után a teheráni is lenyűgöz bennünket nagyságával, pazarságával. Perzsa szőnyeg, arany és ezüst és minden más kapható itt. A külföldi áruk árai a magyarországiakéival azonosak, de az iráni termékek olcsóbbak. Gyönyörű cipőt már tíz dollárért lehet kapni.

Bekeveredünk az iraki negyedbe is, itt olcsó motelekben vidékről érkezett kézművesek élnek, s árulják gyönyörű portékájukat. Egy igazán szép, igazi két négyzetméteres kézi szövésű szőnyeget ötven dollárért is meg lehet kapni.

Az irakiak is kereskednek itt, az iraki–iráni háború előtt menekültek ide, láthatóan békeségben élnek. De környezetünk nem olyan rendezett, mint a perzsáké.

6.

Sumérok, perzsák

A Sayro Safar társaság légkondicionált Mercedes autóbuszán utazunk Iszfahánba, a steward, mint egy repülőgépen süteményt, hűtött üdítőitalokat szolgál fel. Ez a magántársaság világszínvonalat ért el.

Irán 1971-ben ünnepelte a perzsa birodalom két és fél évezredes fennállását. Az államalapító Nagy Kürosz (Cyrus) évének, ünnepi esztendőnek nyilvánított évfordulón méltó emléket kívántak állítani a nagyszerű múltnak. Régészeti leletek szerint ezen a vidéken már tizenötezer évvel ezelőtt is éltek emberek. Tudósok egy része a mai emberiség bölcsőjét a közeli Mezopotámiába, a mai Irak területére helyezik: Ninive, Babilon romjait is ott tárták fel. De az egyik iszaptéglából épített város Irán nyugati részén i.e. 8650-ből származik. Valószínű, hogy a gabona vetése is Iránból terjedt el. Krämer véleménye szerint azt a nyelvet, amelyen a legrégebbi írásos dokumentumokat írták, sumérnak nevezik, és a legrégebbi kultúra hordozóit suméroknak. I.e. 5000 körül az Iráni-medencéből vagy az Indus mellékéről vándoroltak be Babilóniába. Évszázadokig tartó páratlan kulturális fejlődés után a szomszédos nomád semita törzsek azonban leigázták őket, nyelvük, akár a középkori latin, kultusz- és tudósnyelv maradt.

Irán területén, az istenek földjén (Elám) már hat-hétezer évvel ezelőtt településeket alakították ki az elamiták. Az irániaknak indoeurópai nyelvcsaládba tartozó népcsoportjai: szkíták, szarmaták, a médek és a perzsák első törzsei i.e. a VIII. században érkeztek földjükre. Nagy Kürosz (Cirus) jól szervezett seregei rövid idő alatt elfoglalták egész Kisáziát, Mezopotámiát, a hatalmas babiloni birodalmat. Hódítások révén Perzsia a világtörténelem egyik korai birodalma lett. Kürosz diadalmas hadvezér, kiváló államférfi volt, a művészetek támogatója, Perszepoliszban, Szúzában hatalmához illő székhelyeket alapított. Utódai: Kambüszész, Dareiosz (Dárius) és Xerxész folytatták a világbirodalom kiépítését. Hérodotosz és a Biblia Eszter könyve hitelesen tudósítanak nagyságukról. Dareiosznak az egyéb, természetbeni adók mellett évente 2500 mázsa ezüst és 94 mázsa arany folyt be kincstárába.

Elképesztő vagyon! Sokat tanulhatott a suméroktól, s Perszepolisz, Szúza romjai még most is bizonyítják hatalmát és gazdagságát.

7.

A meseszép Iszfahán

Iszfahán az oázisok oázisa. A tiszta vizű Zajandeh ezernyi csatornán át öntözi az utcák, parkok fáit, s hűti az árnyékban is ötven fokos gyilkos forrást. A város középpontjában háromszáz esztendő óta dacol az idővel a világ egyik legnagyobb és legnagyobb tere, a Mejdán Sah, melyet ötszáz méter hosszú és százötven méter széles egyemeletes, téglalap alakú palotasor övez. Abbasz sah udvartartása, az Ali kapu, a Sah-mecset az iszfaháni díszítőművészet gazdag világát tükrözi, a látvány az iszlám világ egyik legszínesebb, legpompásabb remeke.

Ülünk egy fa árnyékában, jegelt kólával hűtjük magunkat, tekintetem egy választási plakátra szegeződik. A májusi elnökválasztáson Mohamed Khatami reformpárti politikus fölényes győzelmet aratott, a voksok hatvankilenc százalékát nyerte el. Khatami turbánt és ápoltszakállt visel, a forradalom előtt a hamburgi iszlám központot vezette, ahol megtanult németül és angolul is. A forradalmi rendszerben kulturális miniszter lett, mindig szokimondóan támogatta a személyes szabadságjogok bővítését, de a könyvkiadással és filmművészettel

kapcsolatos viszonylagos liberális felfogása miatt tíz év miniszterség után menesztették, Rafszandzsáni elnök tanácsadójaként és a nemzeti könyvtár igazgatójaként dolgozott.

Khatami úr számos magas beosztási pap pártfogoltja is, hiszen apja legmagasabb rangú papi méltóság, ajatollah, az iszlám forradalom vezérének, Khomeini ajatollahnak híve volt. Khatami a síiták szent városában, Kumban tanult filozófiát, síita teológiát, hodzsatoleszlám szintet ért el, amely az egyházi ranglétrán az ajatollah alatti rang. Megszólítása szejjed, mely azt jelenti, hogy Mohamed próféta leszármazottja.

A hatvan milliós lélekszámú Irán hatvan százaléka harminc éven aluli, a legkülönbébb rétegek várják tőle a mindennapokat megnehezítő szigorú iszlám előírások enyhítését, a véleménynyilvánítás nagyobb szabadságát, bíznak a parabolaantennák használatának lehetővé tételében, más magatartásformák megismerhetőségében. A nők az öltözködési előírások lazítását, a fejkendő vagy a csador kötelező viselésének eltörlését, az arc kifestésének engedélyezését szeretnék elérni.

– Iránnak tanulnia kell a Nyugattól saját fejlődése érdekében – mondta az elnök nemegyszer.

Tette talán azért is, mert életet kell lehelnie az olajon kívüli iparba, meg kell zabolázni az évi huszonöt százalékos inflációt, mérsékelnie kell a tízszaalékos munkanélküliségi rátát, növelnie kell az exportot. Khatami nyíltan feltárta, hogy Irán saját olajszükséglete 2010-re oly mértékben megnőhet, hogy az felemésztheti az ország teljes kőolajtermelést, ha az a jelenlegi szinten marad. A világ harmadik legnagyobb olajexportőrének számító Iránnak a második és harmadik legfontosabb kiviteli cikke a perzsaszőnyeg és a pisztácia, de az ezekből származó bevétel az utóbbi két évben elmaradt a várttól. A bürokrácia, a korrupció, a kusza adó- és beruházási szabályok miatt iráni és külföldi üzletemberek egyaránt sokat panaszkodnak. Khatamitól azt is remélik, hogy megtöri az iráni gazdaságban aránytalanul nagy szerepet játszó kereskedők és pénzváltók egyeduralmát. Khatami negyvenmilliárd dollárnyi tőkét szeretne pumpálni a haza iparba.

Elődje, Rafszandzsáni elkerülte az adósságválságot. Irán külföldi adóssága a kilencvenes évek elején harmincmilliárd dollár fölé emelkedett, tavaly az ország gazdasága négy és fél százalékkal növekedett. A gazdasági eredmények miatt Iránnak tavaly decemberben ritka nemzetközi dicséretben volt része a Nemzetközi Valutaalap részéről. Khatami megválasztása után Rafszandzsani derűlátóan „az új korszak hajnaláról” beszélt.

8.

A világbirodalom központjai

Perszeopolisznak, Perzsa városnak a görögök hívták a világbirodalom gazdag fővárosát, mely az athéni Akropolisz előtt ötven évvel épült. A Nagy Sándor által felgyújtott városban elégetett könyvek ezreinek lángja mintha még most is lobogna, oly meleg van itt, a romok között sétálva. Oszlopfők, palotatermek, kapuk, faragott birkafejek, sírok, domborművek őrzik a múltat, itt, Perszeopoliszbán, és a közeli Paszargadaiban, ahol Kúrosz sírja található. Sztrabón, az ókori görög író számolt be Alexandrosz „látogatásáról”. Tőle tudjuk hitelesen, hogy a nagy perzsa királyok aranyágyban, aranykoporsóban feküdtek.

Dárius kincséhez mérten ez természetesnek is mondható. Dareiosz gazdagsága nem jószerencséjének volt köszönhető. Kiváló államszervező volt, megszilárdította a közigazgatást, hozzávetőleg háromezer kilométeres úthálózatot építtetett, gyorspostát és futárszolgálatot szervezett. Hérodotosznak is el kellett ismernie, hogy a perzsák olyan ügyesen szervezték meg a hírközlés módját, hogy futáraik teljesítményét senki felül nem múlhatja.

Olasz és angol turisták járják még itt rajtunk kívül az ezeréves köveket. Egy Amerikában élő iráni sebésszel ismerkedünk meg, nyugalomba vonult, és hónapok óta utazgat a térségben. Áprilisban mekkai zarándoklaton vett részt, a háddzs a holdcikluson alapuló muszlim naptári év utolsó hónapjában történik. Aki fedezni tudja a maga útiköltségét és családtagjai megélhetését, az köteles élete során legalább egyszer megtenni a zarándokutat. A professzor ihrámot, két fehér lepedőt viselt, Ábrahám, felesége, Hágár és fia, Ismael életéről elmélkedett. Hétszer körbejárta a mekkai Nagy Mecset központi szentélyét, a kábát, megérintette a benne őrzött szent fekete követ, hétszer elfutott Marva irányába és vissza. A következő napon elindult a Mekkától húsz kilométerre lévő Arafát hegyére, ahol Mohamed próféta halála előtti utolsó prédikációját tartotta. Ezen a helyen napnyugtáig Allahhoz fohászkodott. Az éjszakát Minában töltötte, ahol megköveztek három, az ördögöt jelképező oszlopot. Végül visszatért Mekkába, ahol újra körbejárta a kábát. A zarándokút az áldozat ünnepével ért véget, amikor állatokat vágta le. Ezután ellátogatott Medinába, Mohamed sírjához is.

9.

Siráz és a Perzsa-öböl

Siráz vidáman zöldellő oázis, citadellával, medreszével, mecsetekkel, árnyékos parkokkal. A forráság olyan mértékű, hogy délután igazából már csak árnyékban érdemes üldögezni valahol. Mi is úgy döntöttünk, hogy visszavonulunk hűvös szállodai szobánkba. Állóképességünk utolsó erőtartalmával még beálltunk a sorba, hogy friss lepénykenyeret vásároljunk. Négy fiatal perzsa fiú dolgozott a pékségben, egyikük markolt a tésztából, gombócot gyúrt, a másik lepény alakúra gyúrta, a harmadik motorral hajtott forró vaskorongra helyezte, a kisültet pedig egy asztalkára dobálta. A negyedik fiú pedig árulta. Éreztük szánkban a friss kenyér ízét, s elképzeltük, hogy jól megsózzuk, mint odahaza a lángost, s jégből olvasztott hideg vizet iszunk rá, amennyi csak belénk fér. Amíg vérünk le nem hűl.

Néhányan álltak még előttünk, egy középkorú asszony vagy harminc lepényt kért, s miután azokat megkapta leállt a gép: áramszünet miatt.

Mi elindultunk, hogy egy másik pékséget találjunk. Alig vonszoltuk már magunkat, az asszony utolért bennünket, s megkérdezte:

– Hány kenyeret szeretnének?

– Kettőt – feleltük. S ötöt nyomott a kezembe, pénzt sem fogadott el.

– Köszönöm – néztem a mosolygó arcú asszony után, és nem tudtam mást mondani a meghatódottságtól.

A szállodában több liter olvadt jég is alig volt elegendő, hogy magunkhoz térjünk. A hallban Qatarból, Jemenből, Ománból, Szaúd-Arábiából érkezett vendégek csapták el idejüket.

Mesedből érkezett iráni mérnök cigarettával kínál, én adok az enyémből. Ízlik neki. Forgatja, nézegeti a Pall Mall dobozát, úgy, mint mi tehettük a nem is régmúlt időkben a nyugati jól csomagolt árukat.

– Ez magyar?

– Igen, amerikai licenc alapján készül.

– Teheránban nyílt egy McDonald's, de egy nap múlva be kellett zárni, mert tiltakozó tüntetéseket szerveztek az egyetemisták. Zárt világ a mienk – panaszkodott.

Próbáltam azzal vigasztalni, hogy nálunk radikális hangok éppen azt harsogják, hogy a multinacionális tőke kivásárolja a hazai energiaszektor, ijesztően emeli az árakat, a tévécsatorná-

kat előnti a nyugati giccs, megtelepedtek a maffiák, robbantgatnak, bezártak az olcsó kifőzdék, s helyükre elegáns McDonald'sok költöztek, terjed a kábítószer... a szabadság szabadsága.

– Akkor a kettő között lehetne a megoldás, önöknél egy kis visszatérés a fundamentumokhoz, nálunk pedig egy kis eltávolodás – mondta, és vidámabb lett.

A pincér fagylaltot, kólát szolgáltat fel, a vanília és csokoládé gombóchegekről, mint az Ararát csúcsáról a hólé, csorgott le a meggyzselé, s még édesebbé tette a fagylalt csúcsokra szórt pisztáciát. Feleségem szerint ilyen finomat még nem evett, s ebben nem is túlzott.

Teherántól ezer kilométer távolságban vagyunk, innen a Perzsa-öböl már csak egy ugrás. Irán májusban tartotta itt eddigi legnagyobb hadgyakorlatát, melyet Khamenei ajatollah is megtekintett. A Forradalmi Gárda száznyolcvan hajója és több mint kétszázezer katonája részvételével tartott „út Jeruzsálembe” elnevezésű gyakorlat a Hormuzi-szorosban lévő Bandar Abbas kikötőből az öböl partja mentén egészen az iraki határig terjedt. 1988 óta évi kétmilliárd dollárt pumpál fegyveres ereje, főleg haditengerészete fejlesztésébe.

Amerikai nemzetbiztonsági tanácsadók is leírják már, hogy Amerikának rugalmasabb politikát kellene folytatni Iránnal szemben, mely nemcsak a világ harmadik legnagyobb kőolajimportőre, de regionális hatalom: a föld ismert kőolajkincsének hetven százalékaival is rendelkező Öböl-térség legerősebb országa.

10.

A szúzai menyegző

Szúza fényes városát Hérodotosz is felkereste. A Biblia Eszter könyvében Ahasvérus néven említi Xerxészt, s oly szemléletesen írja le a hadvezér lakomáját, hogy a romok között mintha előtűnnének a márvány padozaton az arany- és ezüstheverők, s elképzeljük a hét napig tartó lakomát.

Nagy Sándor foglalta el Szúzát és birtokba vette mérhetetlen kincseit. A város volt a helyszíne a történelem egyik legkáprázatosabb ünnepségsorozatának. Képzeljük el, mintha mozi-vásznon peregne ez a monumentális jelenet, a szúzai esküvő. Az Indiából visszatérő Nagy Sándor itt rendezte meg Kelet és Nyugat egyesítésére törekedve a görögök és perzsák tömeg-esküvőjét. Maga Nagy Sándor Sztateirát, a perzsa király lányát vette el, s a hagyomány szerint több mint tízezer makedón-görög harcos lépett itt házasságra a legyőzött, de már jövődő szövetségesként számba vett perzsák leányaival.

Perszeopolisz, Szúza letűnt hétköznapi peregnek képzeletemben hazafelé jövet is a Balkán-expresszen. Magyar egyetemisták az utitársaink. Hamis jeggyel utaznak Effélét Pesten hatezer forintért lehet venni, mutatják, s úgy töltöd ki, ahogy neked tetszik.

A jegy borítója eredeti, belül a jegy ügyes xeroxmásolat. Szabadkán leugranak a vonatról, vesznek gyorsan egy jegyet Pestig. A magyar kalauzok észrevehetik a hamisítványt.

– Repülőjegyet is tudunk neked kiállíttatni akárhová negyvenezerért! – mondják.

Megköszöntem hozzám való bizalmukat, de nem kértem a nevet és a címet, ahol a jóból venni lehet.

De azt biztosan tudtam már, hogy hazaérkeztünk.

11. Bali

Indonézia tizenháromezer szigete ékszerként teríti be a koralltengert Ázsiától a Csendes-óceánig ötezer kilométeres hosszúságban. Évszázadok óta bonyolódik a tengeri kereskedelem India és Kína között a Malaka-szorosan át, de Maluku mesés fűszerszigete is vonzotta az indiai, arab, holland kereskedőket. Napjainkban Borneo (Kalimantan), Szumátra, Celebesz (Sulawesi), Bali, Lombok, Java, Irian Jaya számlálhatatlan természeti és kulturális látványossága várja a turistákat.

Európából Balira a legolcsóbb repülőjáratokat a Malaysian Airlines működteti. Amikor Bécsből Kuala Lumpuron át Bali repülőterén Denpasarban tizennyolc órás repülés után az első lépéseket végre újra szárazföldön megtehettem: a paradicsomi idillben, amely körülölelt, megfordult a fejemben, hogy aki Indiában, Ázsiában, és a Csendes-óceániai-szigeteken szeretne egy időben feledhetetlen heteket eltölteni, annak elég Balira utaznia. Itt mindent megtalál. Hindu művészetet, építészetet, szobrokat, festményeket, lélegzetelállítóan szép faragásokat, zenét, táncokat, drámai jeleneteket a Ramajánából, gamelan zenekarokat, festői, trópusi tengerpartokat, szörfölésre alkalmas hullámokat, bújárkodásra csábító lagúnákat, masszázsa és más testi gyönyörökre invitáló balinéz hölgyeket... Szállodai sofőrünk, Johand protestáns hitre tért Irian Jaya-i pápua megjegyezte: „Sehol a világon nem jártam még, de tudom, hogy isten a paradicsomot Balin teremtette”.

Istenének egyedülállóságát megkérdőjelezni nem óhajtottam, itt Balin amúgy is békésen megférnek egymással a többségben lévő hinduk istenei: Brahma, Visnu és Siva a keresztényekkel és az iszlámhitűekkel, akik a Korán tanúsága szerint a paradicsomban majd csordogáló patakokkal átszelt zöldellő kerteket kapnak jutalmul Allahtól.

Johand arról mesélt, hogy Kuta – Bali leglátogatottabb tengerparti fürdőhelye – környékén pici, bambuszfedelű, téglából épült házban él családjával, tízszázalékos előleg befizetése után helyi bank finanszírozta az építkezést, s tizenöt éven át havonta százezer indonéz rúpiát (tizenkét USD) fizet törlesztésképpen. Egy USD nyolc-kilencezer indonéz rúpia: kétezerért kapható egy kiló rizs, ötszázötven rúpia egy liter gázolaj, ezer rúpia egy liter benzin, ezerért adnak egy érett ananászt, másfél ezerért az utcán, hatezerért mahagóni bútorokkal berendezett vendéglőben iható kellően hűtött kóla, Heineken-recept szerint hétdecis Bintang sör öt- és tízezer közötti összegért rendelhető, királykobrasült ára kilencezer, egy mahagóni karosszéké hetvenezer, háromszemélyes ezüst étkészleté egymillió, jókora, súlyos ezüsttálcaé: háromszázezer (azaz kilencezer forint).

Ehhez fogható díszes ezüsttálca ára Magyarországon kétszázezer forint is lehet. Balin, Jáván és mindenütt Indonéziában alkudni kell. Az eladási ár egyharmadát kell az áruért felajánlani, majd türelmes alkudozás után az első árajánlat kétharmadáért kell vásárolni.

Megérkeztünk a szállodánkba Kuta központjában a Hotel Kuta Aman Gati trópusi erdőben, gondozott parkban pálmák, hibiszkuszok, oleanderek, mangófák, orchideák között emelkedő épületeihez, melyek körülveszik a kertet. A park közepén helyezkedik el a bambusznáddal fedett, oldalt nyitott étterem és kávéház, s a mellette kialakított, pálmafáktól árnyékolat úszómedence, melynek közepén parányi „szigeten” hibiszkuszok, amarilliszek pompáznak.

Johand felesége ügyeletes éppen a recepciónál, húsz dollárért tudunk a különböző árfekvésű apartmanok közül moszkítóhálókkel védett, ventilátoros szobát kivenni. A „meleg vizes” fürdőszoba ablaka és a mahagónibútorokkal berendezett szoba egyik ablaka a kertre néz, a szoba másik ablaka az épület székekkel, asztallal berendezett tornácára, melyre öreg mangófa lombkoronája borul. A tornác mennyezetén békés gekkók pihennek, s csak akkor mozdulnak, amikor moszkitót pusztítanak el.

Indonéziában csak olyan szobát szabad kivenni, amelynek környezetét gekkók védik a moszkítóktól. Egy-két dolláros bungalót, losment (indonéz vendégszoba) nem tanácsos szálláshelyül választani akkor, ha azoknak nincs mennyezetük, mert éjjel nem tudunk megszabadulni a bambusztetőről támadó rovaroktól. S az ilyen szállások általában csak mandival (tetőre szerelt víztartály) ellátottak. A fürdőszobában nincs meleg víz, a hideget is pumpálni kell... Aki mindezekhez nem érez elszántságot: öt-tíz dollárért már találhat jobbat. A légkondicionált apartmanok sokkal drágábbak, de Bali klímája nem olyan forró, hogy egy ventilátor nem lenne elég.

Balin többségében vannak a hinduk, hétköznapijaik is gyakran ünnepnapok: látványos rituálékkal. Most éppen a Ganungan ünnepnapjai kezdődnek. Ülünk a reggeli mellett, papaya-, ananász-, kiviszeletekből összeállított gyümölcssalátát szolgálgják fel először, Nyoman Juniawan balinéz hindu fiatalember, a recepció vezetője lángvörös hibiszkuszt helyez el feleségem hajában, a szálloda női alkalmazottai a kerti házioltárt és az istenszobrokat díszítik, öltöztetik fel. A Ganungan: a győzelem napja, az ünnep a keresztények karácsonyával egyenrangú, az utak mentén többméteres, virágokkal teleaggatott bambuszrudakat állítanak, az oltárokat – a templomokon kívül minden házban van egy – gyümölcsökkel, élelemmel teli fonott kosarakkal rakják tele. Virágok, aranyló drapériák mindenütt. A szálloda kertjében a legszebb viseletet Ganesha, az embertestű, elefántfejű isten kapja, akit mindig patkány szállít. Ganesha a hindu istenhármasból – trimurti – Siva gyermeke.

Történt, hogy Siva hosszú útról tért haza, és felesége, Parvati ágyában egy fiatalembert talált, akinek a fejét gondolkodás nélkül azonnal levágta. Amikor megtudta, hogy saját gyermekével cselekedte mindezt: jóvátenni igyekezett tettét, de Ganeshát csak előző életének ábrázatával tudta életre kelteni. Siva – akit a lingam, a fallikus szimbólum jelképez – számos újjászületése, reinkarnációja ismert. A balinézek számára Ráma alakjában való újjászületése a legnépszerűbb. A Ganungan napjai Ráma győzelmét ünneplik. Ráma feleségét, Sitát Lanka (ma Ceylon) uralkodója Rawana elrabolja, de Ráma Hanuman majomisten hadseregének segítségével elfoglalja Lankát, és kiszabadítja Sitát. A történetet elbeszélő Ramajana a balinéz hinduk legszentebb könyve.

A Mahabharata, mely három és fél ezer éves, és hétszer vaskosabb epikus költemény, mint az Iliász és az Odüsszeia együtt: tehető értékítéletük szerint a Ramajana mellé. A Mahabharata a Kurava és a Pandava testvérek gyűlölettől átitatott évtizedes háborúskodásának története, drámai helyzetekkel, mint a shakespeare-i Rómeó és Júlia, ahol a veronai Montague- és a Capulet-ház között feszülő ellentét követel véres áldozatot. A Mahabharata fontos eseménye, hogy Visnu reinkarnációjának tekintett Krisna lesz a Pandava család tanácsadója, s a Pandavák kerülnek ki győztesen az ádáz küzdelmekből.

A Ramajana hősei, szereplői a balinéz építészet, szobrászat, festészet, kézművesség, a tánc- és bábművészet ismétlődő alakjai. A kecak a legismertebb a táncok között, gamelan – gongok, orgonasípokra hasonlító bambusztörzsek összehangolt ütögetéséből pentaton zenét varázsló – zenekar kísérete nélkül, amelynek során a félmeztelen férfiak kórusa „chak-a-chak-a-chak” ritmus kántálásával Hanuman majomisten katonáit jelenítik meg, amint kiszabadítják Ráma hitvesét, Sitát. A tánc egyedülállóan hatásos a tenger partján, ahol a horizont a háttér, és a lemenő nap a világítási effektus.

Bali szigete a hindu szentélyek, a teraszos művelésű rizsföldek, kókusz- és banánfák, mangó-fák, tűzfák, színekben pompázó virágok földje: vulkanikus hegyekkel, zöldellő völgyekkel. Ulu Watu hindu templomegyüttes az Indiai-óceán partján dacol az idővel, sziklára épült főtemplomának lépcsőin kapaszkodnak fel az áldozati ételeket, virágokat fejükön cipelő hívők és a bejáratnál száriba öltöztetett turisták. A Besakih templomegyüttes évszázados épületei a szentként tisztelt Agung vulkán völgyében húzódnak. Amlapura és Klungkung városai őrzik a

múlt fényes hindu királyságainak palotamaradványait. Ubud városa konzerválja leginkább a hagyományos balinéz életformát, a párás klímában zöldellő dús trópusi erdők között emelkedő ódon hindu épületek belső udvarain mindenütt templomok, a helybéliek szakrális tárgyakat készítenek, az utcákon barong táncot járnak, s elűzni vélik a rossz szellemeket, akik a tenger felől érkeznek. A jó lelkek a hegyekben lakoznak.

Balin a temetési szertartások is színes, zajos és izgalmas események. A halott lelkét, aki visszatér teremtőjéhez, mindennel ellátva készítik fel a hosszú útra. Celebesz (Sulawesi) szigetén Tanatoraja lakói temetési szertartásaikban a balinézeken is túltesznek: állatáldozatokat mutatnak be, bőséges halotti torok megtartása után a leölt állatok lelkén utaztatva képzelik halottjuk lelkét a teremtőhöz utaztatni a végtelenül hosszúnak vélt úton.

12. Jáva

Reggelenként felcsendül a müezzín hívó szava Bali szigetén is, az „Allah Akbar” imára szólítása visszhangzik a Hotel Kuta Aman Gati úszómedencéje körül. A víz tiszta és hűvös: úszásra alkalmas. Reggeli után asztaltársaink: egy német pszichológus, Szumátra szigetéről elszármazott batak felesége és hosszú, fekete hajú kislányuk, Zita társaságában beszéljük meg előző napi élményeinket. A német család a nyári szabadságát mindig itt kezdi Balin, ebben a szállodában. Azt javasolják, hogy Jáva szigetére ne a Garuda légitársasággal repüljünk, hanem buszjegyet vegyünk a Safari társaság „super executive” járatára. Százhuszezer rúpiába (15 USD) került egy jegy, délután három órakor indultunk Bali fővárosából, Denpasarból. A Mercedes busz ugyanolyan nagyságú, mint bármelyik másik: de csak húsz utast helyeznek el benne. A hűtött légterű panorámás busz kényelmes ülőhelyei gombnyomásra fotelágyakká alakíthatóak. Kiosztják a takarókat, az erős légkondicionálás miatt ezek már most is kellenek. (Úgy látom Malaysiától Szingapúrig, itt Délkelet-Ázsiában a jólét egyik megjelenési formája: télikabátban ülni repülőtéren tranzitban, buszon, szállodai hallban. Arra vágyik az ember, amiből hiányt szenved? Tengerészcadétként sok helyen megfordultam a világban, Szumátra szigeténél Belawan kikötőjében egy hétig álltunk horgonyon, és a dajak, batak helybéliek képesek voltak egy szem almáért egy füzer banánt a fedélzetre cipelni. Azok mindig ott lógtak a taton: soha annyi banánt nem evett senki a tengerészek közül, mint akkor.)

A Safari meglehetősen gyors járat: sportteljesítménynek is elfogadható a busz illemhelyének meglátogatása. A steward dobozos jegelt teát, süteményeket szolgál fel, három óra múlva Bali szerpentin tengerparti útjain elérkezünk Gilimanuk kikötőjébe, innen komp viszi át a járműveket és az utasokat a Balit Jávától elválasztó tengerszoroson Banyuwangi kikötőbe, s a busz Jáván folytatja útját tovább. A be- és kihajózás, a tengeri átkelés várakozás idejétől függően a Denpasar–Yogjakarta (Bécs–London) közti távolságot tizenhét–húsz óra alatt teszi meg a busz.

Baliról Jávára érkezvén egy másik ország látványa tárul a szemünk elé. Az emberek itt muzulmánok: dzsámik, mecsetek minden településen, nagyobb az utcai forgatag, harsányabb az élet. Az éghajlat melegebb és párásabb. Indonéziában csak két hétig tart a nyári szünidő az iskolákban, itt, Jáván igazán sok gyermek élhet, mert iskolás lányok és fiúk egyenruhában, gyalogosan vagy kerékpáron százával lepik el az utcákat. Iskolába mennek, onnan jönnek, szünetben az utcán játszanak.

Egyenruhás kisiskolások mindenütt és Jáva: a kép így rögzíthető.

Az ország maga vulkanikus szigetek tucatjaiból áll, a busz elhalad a híres Gunung Bromo vulkanikus hegy lábainál. Az aktív vulkán kráterének háromszázötven méter mélységében fortyog a láva. Szumátra és Jáva szigetei között terül el Krakatau, 1883-ban legutolsó kitörésekor több tízezer embert pusztított el, a föld mélyéből feltörő pokoli zajt Indonéziában és Ausztráliában sok ezer kilométer távolságban is hallották, a felbőszült tengerhullámok Anglia partjait is elérték. A Krakatau néhány éve ismét kitöréssel fenyegetett.

A Safari járata rója a kilométereket. A megvásárolt jegy két letéphető szelvényt tartalmaz: az egyik ingyenes vacsorára érvényes, a másik megérkezés után a társaság taxijával ingyenes szállításra a nekünk tetsző szállodáig. Hajnalodik már, amikor megáll a busz egy országúti pihenőhelyen. A vacsora bőséges, az étterem tiszta, a svédasztalról halat, csirkét, polipot, rákot, kagylót, töltött tojást, gyümölcsöt, italokat vihetünk kiválasztott asztalunkhoz.

Yogjakarta Jáva kulturális központja a Gunung Merapi háromezer méteres vulkanikus hegység lábainál. A városban és Jáván nem bemo (mikrobusz) a közlekedési eszköz, hanem a becak (háromkerekű bicikli), s sokkal olcsóbb minden mint Balin, és elképzelhetetlenül olcsó a világ más turisták által látogatott térségeihez képest. Yogjakarta két kedvelt szállodákkal és szórakoztató negyedekkel bőségesen ellátott kerülete: a Sosrowijajan és a Prawirotaman. Az utóbbi egyik sétálóutcájában a Guest House Makuta szálloda kertre néző, pálmafáktól, kivi-fától árnyékos és hűvös, meleg vizes és fürdőszobás apartmanért négy dollárt kértek – alkudni nem is lett volna illendő – s a bőséges reggelit a tornácra, a szobák ablakai alatt elhelyezett asztalokon szervírozták. A tornác, melynek mennyezetén békés gekkók tanyáztak és pusztították el a moszkítókat, úgy vette körül a kertet, mint egy középkori kerengő a kolostorudvart. A szomszédos Metro Guest House szálloda úszómedencéjébe át lehetett járni, az internet-kávéház éjjel-nappal nyitva volt: lehetett írni, szörfölgötni, chatelni, e-mailet küldeni. A szálloda negyedekben egymást érik a jobbnál jobb éttermek, szórakozóhelyek, turistairodák. S nehezen lehetne találni olyan helyet, ahol egy dollárért nem tudna az ember ételt rendelni.

Jáva a mahagóni és más trópusi fákból és bambusznádból készült bútorok hazája. Sehol máshol ennyi műhely, üzlet s ennyi tökéletesen megmunkált mahagóni bútorcsoda, mint Yogjakartában és Solo városában. Valószerűtlen, hogy száz dollárért ízléses, formatervezett mahagóni fotelt lehet vásárolni, hajózási export cégek képviselői pedig százdolláros köbméteráron vállalják a fuvart tengeren Európába.

Yogjakarta utcái a becakosok birodalma. Egy-kétezer rúpiáért megfeszítve tekerik a pedált és szállítják az utast bárhová. Egész napra tízezer rúpia (alig több mint egy dollár) a tarifájuk.

A Makuta egyik becakosa Adi (csak névrokona Adynak, de ő nem ipszilonnal írja a nevét), muzulmán fiatalember. Gyermekeit, feleségét és nagymamáját kell eltartania. A becakot napi kétezerért bérli. De további nyolcezeret kell keresnie naponta: kétezret napi egy kiló rizsre, de venni kell nádcukrot, teát, a gyerekek néha tejet... Ahogy Indiában és az arabok gyakorlatában is szokás, itt Indonéziában is kialakult a jutalékrendszer. Bemo, becak, taxi vezetője jutalékot kap attól a kereskedőtől, akihez az utast viszi, ha az vásárolt. A kereskedők felírják az összeget, és hónaponként egyszer ki is fizetik. Adakozóbb lelkűek azonnal. A Korán is írja, hogy zakatot (adományt) kell adni a rászorulóknak: a jutalékrendszer kialakulását ez is magyarázza.

Adi nyílt tekintetű, értelmes ember: választékosan fejezi ki magát angolul, jobb körülmények között tanulhatott volna és többre vihetné. Apja is becakos volt, szegényesen éltek, az új indonéz kormány áttelepítési programja keretében költöztek a szülei Szumátrára, ahol térítésmentesen rizsföldet és bungalót kaptak. „Soha többé nem látom már őket!”, mondja s könnyek gördülnek a szeméből. Indonézia nagy ország, India, Kína, az Egyesült Államok után a lakosok számát tekintve a negyedik legnagyobb, Szumátra északi csücskétől, Aceh városától – melyről már Marco Polo is készített feljegyzéseket – Irian Jaya déli határszéléig,

Pápua Új-Guineáig ötezer kilométer a távolság: ebben a nagy kiterjedésű országban a helybéli szegényebb sorsú indonézeknek az utaztatás és családlátogatás majdnem elképzelhetetlen. „Ha lenne egymillióm, két becaot vennék! Egyet bérbe adnék kétezerért, a másikkal keresnék”. Százhusz dollár befektetés kellene tehát számára ahhoz, hogy vállalkozása sikeresebb legyen. Ha gazdag lennék, odaadtam volna neki.

A hinduk Ceylonból és az indiai Gujarat tartományból érkeztek évszázadokkal ezelőtt Jávára, s olyan emlékeket hagytak maguk után, mint a buddhista fellegvár: Borobudur, mely Angkor Wat, Perszeopolisz, az ókori görög, egyiptomi, római, azték, inka és maya kultúrákkal együtt említhető. Prambanan és Dieng Plateau hindu templomai az indiai Jaipur, Agra, Benáresz (Varanasi) és a buddhista Szárnáth emlékeit idézte fel bennem.

Borobudur – szanszkrit nyelven Buddha kolostora a hegyen – ezerháromszáz éves temploma egy masszív szimmetrikus sztupa (szentek ereklyéinek elhelyezésére épített buddhista szentély), mely egy sétára is alkalmas mandala (szertartásokban használatos sematikus világ-ábrázolás).

Prambanan kilenc templomának mindegyike mestermű: a hindu istenhármas: Brahma, Vishnu és Shiva tiszteletére emelt évezredes templomok buddhista és hindu építészeti- és díszítő-elemeket ötvöznek, a templom együttes a jávai hindu és buddhista királyságok egyesülése után épült.

Dieng Plateau hindu templomai a hindu papok szolgálati helye volt, vulkanikus hegyek között húzódó épületmaradványok között fortog a „közet”, kénese szagú bűz terjeng a rizsteraszokon. A krátertavak fölött húzódó teraszok hamuját humusszal termővé teszik, emberfeletti erővel hordják fel kosarakban a rothadó növényi hulladékot, locsolják a teraszokat, termelik a rizst, kukoricát, krumplit, dohányt, banánt, teát.

Mintha az Andok lejtőire érkeztünk volna!

Jávai tartózkodás után Balira tértem vissza. A tenger partján egyméteres hullámokon szörfölgetve, a hullámok hátán úszva a lábamat puha, selymes tárgy csiklandozta. Nem medúza volt, hanem egy papírszázasa. Rúpiában ez az összeg semmit nem ér: jelképes üzenetet éreztem benne. Azt, hogy visszatérhetek ide.

A hazaindulás napján a Royal Bali – ötcillagos szállodalánc Délkelet-Ázsiában – ügynöke állított meg az utcán. A Royal Bali hatéves működése alkalmából reklámkampányt folytatnak: kaparós sorsjegyeken a turisták ajándékokat nyerhetnek. Húztam egy sorsjegyet: két pólót nyertem, feleségem viszont megütötte a főnyereményt. Térítésmentesen egy luxusüdülést Balin, s a mesés ajándék még a jövő nyáron is beváltható! Átnyújtották a szükséges okmányokat is.

Ennyi! Pestiesen szólva. Vagy Fortuna is Balira tette át székhelyét!?

13.

Tengeren a világ körül

Egy magyar és egy német óceánjárón járhattam végig a fél világot, mint kadét, és megismerkedhettem a tengerészek sajátos életével, távoli országokkal és természetesen magával a tengerrel. A veszélybe jutott tengerekkel, melyek korunkban egyes földrészek szennyvízgyűjtőjévé váltak. Ha ezt a folyamatot nem sikerül megfékezni, akkor az emberiség elvesztheti egyik legfontosabb és még nagy tartalékokkal rendelkező éltető forrását.

Amikor e sorokat papírra vetem, az Északi-tenger, a La Manche-csatorna, a hajósok temetője, a Vizcaya-öböl, az Atlanti-óceán portugál és spanyol partjai, Gibraltár, a Földközi-tenger és szigetei, Egyiptom és a Szuezi-csatorna, a Vörös-tenger, korallok és cápaveszély az etióp partoknál, gazdag halzsákmány a szomáliai partvidéken, Ceylon és a Távol-Kelet egzotikus tájai, kikötők és kiskocsmák, az óceánok, a kiismerhetetlen, titokzatos víz, a több ezer méteres mélység hangulata, a kedves delfinek szórakoztató játéka, a lomha bálnák szökőkút-mutatványai, a cápafarkak félelmet hozó suhanásai, a megfáradt sirályok seregének képe idéződik fel bennem.

Írhatnék arról, milyen felüdülés száz métereket úszni a hajó minden reggel friss tengervízzel föltöltött nyitott medencéjében, milyen izgalom a parancsnoki híd térképkabinjában a sok száz angol térkép valamelyikén követni az utat, kikerülni a zátonyokat, kémlelni a radar képernyőjét, távcsővel pásztázni a titokzatos szigetek partjait, vagy távoli hajók jeleit hallgatni rádiószobában. Ám a tengerek, óceánok sajnos nem csak ilyen élményekkel szolgálnak.

A szennybe fulladó tenger

Földünk összterülete 150 millió km^2 , míg a három óceán – Atlanti-, Csendes-, Indiai-óceán – melléktengereivel együtt összesen 360 millió km^2 . Közülük az Atlanti-óceán ugyan nem a legnagyobb, kerekén csak 100 millió km^2 , mégis óriásinak tűnik, ha összehasonlítjuk a 44 millió km^2 területű Ázsiával, mely legnagyobb földrésünk, és a mindössze 10 km^2 alapterületű, az óceáni méretekhez képest parányi Európával, mely a tengeri környezetvédelem egyik központja.

Az Atlanti-óceán a legsósabb a három óceán közül. Az óceánok és melléktengerek vizének a színe összefügg a sótartalommal és a hőmérséklettel. Minél sósabb a tengervíz, annál sötétebb kék a színe, s a két legsötétebb kék szín az egyenlítő két oldalán található sómaximummal függ össze.

Ugyanezért kék a Földközi-tenger is. Minél kisebb a tengervíz sótartalma, annál jobban elhalványodik a színe. A tengervíz színének a hőmérséklettől való függését abban látjuk, hogy a hideg a zöld szín felé, a meleg pedig a kék szín felé hajlik. Ezért üt el olyan láthatóan a hideg Labrador-áramlás zavaros szürkészöld színe a meleg Golf-áramlás kékes vízszínétől. Természetesen mindehhez az ég színe is hozzájárul. A Földközi-tenger örökké kék ege nyilvánvalóan csak erősíti a tengervíz kékjét, viszont a magasabb szélességek felhői, ködfüggönyei és esőfátylai szürkítik a tengervizet.

De nemcsak ezek a hatások, hanem egyre inkább a különböző szennyeződések is megváltoztatják a tengerek színét. Az Afrikát megkerülő szupertankhajók műszaki szempontból tökéletesek ugyan, mégis gyakran előfordul, hogy egy adott helyen elpusztítva az élővilágot, több százezer tonna olaj ömlik a tengerbe. Nem túlzás az állítani, hogy szinte mindig látni valahol hajót, amelyikből éppen ömlik vagy jobb esetben szivárog az olaj.

Egyes szakirodalmi adatok szerint több mint hatszáz madár- és emlősállat-fajt fenyeget a közvetlen kipusztulás veszélye, de ha ehhez a halakat, a kételtűeket, a puhatestűeket is hozzászámítjuk, ez a szám még az ezret is meghaladja.

Az a hír is szemléletbeli hiányosságról tanúskodik, miszerint például Franciaország az Amoco Cadiz nevű tankhajó katasztrófája következtében mintegy negyedmillió tonna kőolajat vesztett, mert az mind a tengerbe ömlött. De vajon ki tudná fölbecsülni, hogy milyen pusztítást végzett a kiömlött olaj a tenger élővilágában?

ENSZ-adatok szerint százhusz nagy partmenti város szennyvizének kilencven százaléka tisztítatlanul ömlik a tengerbe. A Földközi-tenger körül százmillió ember él, és évenként százmillió turista keresi fel a fürdőhelyeket. A halászflokkok mintegy nyolcszázezer tonna halat adtak az élelmiszeriparnak. Ezt a fogásmennyiséget az ezredforduló után feltehetően növelni kell, hisz a lakosság várhatóan kétszázmillióra növekszik majd. De képes lesz-e a haldokló tenger eltartani a partján élő embereket? A jelek szerint aligha. A fertőzött víz már ma is a vírusos májgyulladás, vérhast, tífuszt, egyes helyeken kolerajárványt okoz. A tengerészek nemzetközi egészségügyi könyvecskéjében is időről időre rendszeresen ellenőrzik a tífusz, a tetanusz, kolera, himlő, sárgaláz elleni védőoltás beadását, dátumát igazoló bejegyzéseket. A tengerparti államok – természetesen nemcsak a saját érdekükben – egyre szigorúbb előírásokat vezetnek be. Így lépett életbe a görögök új környezetvédelmi törvénye, mely a víz-szennyezés minden területére kiterjed. Az előírások ellen vétőknek ötvenmillió drachmáig terjedő pénzbírság mellett a börtönbüntetéssel is számolni kell. A törvény a görög és a külföldi hajókra, a tenger és a parti területek szennyezőire egyaránt kiterjed.

A tenger védelmére már a század elején hoztak rendeleteket. Azóta számos további radikális intézkedéssel kísérelték megóvni a tengerek, óceánok vizét és élővilágát.

A korallok szorításában

A tengeren való tartózkodás edzettebbé teszi az embert. A szélsébség állandó ingadozása ellenállóbbá teszi a bőrt. A hűvös tengeri levegő hatására testünk alkalmazkodóbbá válik a hőmérséklet változásaival szemben, és megszűnnek a szárazföldön oly gyakori krónikus légúti panaszok. A tengerparti lakosság közismerten kevésbé hajlamos a hüléses megbetegedésekre, mint a szárazföld belsejében élők. Ez a tengerek nagyobb hőmérsékleti kilengéseket mérséklő hatásának köszönhető.

A nyár forróságát enyhébbé és elviselhetőbbé teszi a tengerről érkező szellő, a tél pedig azért szelídül meg, mert a tenger ilyenkor adja ki a nyáron elraktározott meleget.

Keresztülhajóztam a Vörös-tengeren. Nevét a víz színének vörössárga csillogásáról kapta.

Földünk e fontos átjáró tengere a korallzátonyok miatt a hajózásnak nem kedvez, mégis már az ókorban is jelentős forgalmat bonyolítottak le rajta. Kedvezőtlen éghajlatának általános jellemzője a nyári átlagos 33 Celsius-fokos hőmérséklet, a mindent kiszárító, forró, ciklonális vihar, a chamsin. Ez nagyon megnehezíti a hajósok életét. A forróság mellett még nehezebben elviselhető a levegő nagy páratartalma. A leghidegebb téli hónapban is 23 Celsius-fok az átlaghőmérséklet, ezek az adatok egyben arra is választ adnak, hogy a Vörös-tenger vizének felszíni hőmérséklete még télen is miért 21-22 fokos, nyáron pedig 35 fok. Nagyon kellemes volt ezt élvezni a hajó úszómedencéjében.

A Vörös-tenger korallzátonyai bizonyos távolságban kísérik a két partot, így a két zátonysor között a széles fő hajóúton kívül a zátony és a part között még egy-egy hajóút keletkezett. A korallzátonyok fölött csak 1-1,5 méter a tenger mélysége, ezért apálykor felszínre kerülnek a képződmények. A Vörös-tengeren állandó figyelmet követel a hajózás. Nem könnyű észrevenni a veszélyt, mert a napsugarak annyira vakítanak, s a víz felszíne annyira üvegszerűnek látszik, hogy a megfigyelőt teljesen megzavarja. További nehézséget okoz a szélfújta sivatagi homok, amely csillagos éjjel a látási viszonyokat erősen csökkenti. A roppant meleg okozta délibábszerű jelenségek a normális látási viszonyoktól merőben eltérnek.

Találkozás Cousteau-val

Az emberiség legrégebbi ékszerei közé tartoznak a korallok. A gallok például korallokkal díszítették sisakjaikat és fegyvereiket, és még ma is értékesek a korallgyöngyökből formált láncok. A korallszedés mesterségét – akár évszázadokkal ezelőtt – korallkereszt segítségével űzik. Ez fából készült uszályszerkezet, amelyet végighúznak a korallmezőkön. A két méternél hosszabb fagerendák hurok formájú kötélzettel vannak ellátva, és letörik a kiálló korallágakat. Ez a rablógazdálkodásszerű gyűjtőmódszer arra vezetett, hogy a Földközi-tengerből már majdnem teljesen eltűntek az évszázadok során képződött koralltelepek. Ami még megmaradt, a tenger alatti sziklaüregek oltalmát élvezi, ahová nem ér el a pusztító korallkereszt. A korallok tíz év alatt fejlődnek ki annyira, hogy kibonthassák a bűvárokat mindannyiszor rajongással eltöltő színpompájukat. Az algériai partok előtt ezért jelöltek ki védett zónákat, amelyekben csak egy évtizedes időközökben szabad korallt gyűjteni.

A korallok a tenger legkülönösebb lakói közé tartoznak. Csupán háromszáz esztendeje annak, hogy teljes fény derült arra, hogy növényyszerű külsejük ellenére parányi állatok.

Hogy milyen csodálatos teljesítményre képesek, erről egyebek között az Alpok mészkővonulatai „tanúskodhatnak”. Egymillió korallnak három évre van szüksége ahhoz, hogy két kilogramm meszet lerakjon. Bármilyen kicsik ezek a mennyiségek, mégis egész zátonyok és szigetek jönnek létre, ha e miniatűr „építészek” éveken át végzik szorgalmas munkájukat.

Amikor a Vörös-tengeren, az etióp partoknál két kisebb csónakkal megközelítettük a korallzátonyokat, elhaladtunk Jacques Yves Cousteau kapitány Calypso nevű hajója mellett, mely minden bizonnyal újabb ismeretek szerzése végett tartózkodott ebben a térségben. Mi azután továbbhajóztunk, újabb, titokzatos vizek világába, hogy az ezerarcú tengerrel ismerkedhesünk.

14.

Lélegző világcsodák

Az angolok, ha tehetik, még ebédidőben is a legközelebbi parkba sietnek, cipőjüket lerúgva a tükörsima zöld pázsitra heverednek, s amíg elfogyasztják háromszögletű szendvicseiket, élvezik a napsütést, a friss levegőt.

De nemcsak az angolok szeretik a természetet. A Margit-sziget a legszebb séták lehetőségeit kínálja számunkra. Párizstól Cambridge-ig, Isztambultól a Csendes-óceániai szigetekig a kertek, parkok sétányai fiatalok, öregek, szerelmesek és turisták birodalmi. A természet szeretete, a táj művészi átalakítása, a cserjékkel, fákkal, virágokkal és pázsittal, álló és mozgó vizekkel építkező kertművészet az emberiség kultúrájának egyik legrégebbi formája. Az ókori Egyiptomban a kerteket a mostoha éghajlati viszonyok miatt építészeti szabályok szerint alakították ki, tulajdonképpen a semmiből elővarázsolva. Mezopotámiában a szabad természet utánzó szabálytalan kert alakult, mely a dús, paradicsomi bőségű erdők hangulatát adta vissza. Erről a kertstílusról a babiloni hősmonda, a Gilgames-eposz is említést tesz. Kínában régi hagyománya van a szabálytalan kerteknek, az i.e. III. században általánossá vált az épületek „csillagképszerű” elhelyezése, s így a szétszórt épületekből különböző hangulatokat keltő kertrészeket lehetett betekinteni. A japánok a tájakat utánozták parányi kertjeikkel, s ezzel az ősök iránti vallásos tiszteletüket fejezték ki.

A japánkert gyönyörű tájképillúziót kelt, sziklakompozícióit szerte a világon megcsodálhatjuk, nevezetesen: Párizsban az UNESCO-palotában vagy a budapesti állatkertben. Az ókori görög kertkultúra Nagy Sándor birodalmában virágzott fel a Földközi-tenger egész medencéjében.

A rómaiak a görög kertművészet vonásait ötvözték egybe afrikai, kis-ázsiai vonásokkal, s hagyták örökségül a következő századoknak. Az előkelő rómaiak villakertjei, tavak, patakok, vízesések, babér- és platánfák, mirtuszcserejék színpompás együttesei.

A középkorban a várak és kolostorok kerengőtől körülvett udvarán kicsi és szerény kerteket létesítettek, oda virágokat és haszonnövényeket ültettek. A rózsza és a lilium – a pogány rómaiak kedvelt virágai – tiltott növények voltak, s csak a lovagkorban terjedtek el. Oxford és Cambridge kollégiumainak udvaraiban ma is találhatók hasonló kertek.

Nagy fellendülést jelentett a tökéletesen megszerkesztett, arányos, olasz reneszánsz kert megjelenése, mely a németalföldi tapasztalatokkal együtt erősen hatott a Franciaországban kialakuló barokk kertépítő stílusra. Le Notre francia kertépítő művész munkájának eredményeképpen a francia kertművészet olyan csúcspontot ért el, mint a versailles-i park. Francia hatásra készült – Bessenyei szavaival élve – a „Magyar Versália” is, a fertődi kastély, s az 1764-ben létesített fertődi park.

A franciakert geometrikus elrendezésű, nagyszabású, a növényzetet építészeti rendre és formára kényszerítő kertépítés. Ez a stílus főképp a szökőkutakat, a kerti pavilonokat, a nyírt fasorokat és a pontosan kimért virágágyakat kedveli. Stílusjegyei jól megfigyelhetők Párizsban a Tuileriákban és a Luxembourg-kertben. A Luxembourg-palotától keletre áll a remekművű Medici-kút, melynek szobordíszítésén Lédá kacérkodik a hattyúval. A Tuileriákat Le Notre, „őfelsége kertjeinek ellenőre” tervei alapján készítették, Medici Katalin utasítására, hogy a „nemes hölgyeknek és uraknak sétahelyül” szolgáljon.

A múlt században Európa-szerte általánossá vált az angolkert. Magyarországon Kazinczy Ferenc volt lelkes pártfogója és kezdeményezője. Az angolkert a szabad természetet utánozza. Kitűnő példa erre a Hyde Park Londonban. Az egyházi tulajdonban lévő, 158 hektár kiterjedésű mezőt VIII. Henrik királyi parkká alakította át. Találhatunk itt mesterséges tavat, a híres Serpentine-t, de itt van a brit főváros legkellemesebb szabadtéri strandja is: a Lido. A park világhírű csücske a szónoksarok.

A kertek, parkok telepítése egyre fontosabb szerepet kap napjainkban. Esztétikai hatásukon kívül biológiai funkciójuk a felgyorsult urbanizáció következtében egyre növekszik, létkérdéssé válik.

II. AZ ÉDEN NYOMÁBAN

1. Ami az Édenből megmaradt

Érintetlen tájak, amelyeket az ember még nem alakított át, nem pusztított el, ahol napjainkban is a „Természet” az úr.

Világszerte találunk a természet vagy emberkéz alkotta helyeket, ahol a szépség és a harmónia varázslatos légköre honol, ahol körülölelhet bennünket mindaz, ami az elveszettnek vélt Édenből megmaradt. Sivatagokat, barlangokat, folyók medrét, hegyeket, völgyeket.

„És ültete az úr Isten egy kertet Édenben, napkelet felől, és abba helyezteté az embert, akit formált vala.” (Mózes I. könyve a Teremtésről, 2:8) A világ majdani, leghíresebb, élelemmel, bőséggel teli, jól öntözött kertjének gondozója az első ember, Ádám. Az Édent, olvashatjuk a Teremtés második szakaszában, folyó szeli át, majd kilépve onnan, négy ágra szakad: Pison, Gihon, Tigris és Eufrátesz. Az úr „mindenféle mezei vadat és mindenféle égi madarat” teremt Ádám kedvéért, majd Évát, hogy Ádámnak asszonya legyen. A kert, amelyből Ádám és Éva kiűzetett, megigézte az ókor gondolkodóit, majd a keresztényeket, a biblíamagyarázókat, művészeket, írókat, festőket. A teremtés könyvében csak annyi olvasható, hogy a fügefa volt az élet fája – a későbbi hagyomány pálmaféaként emlegeti –, a jó és a rossz tudásának fáját pedig banánfának azonosították. Elnevezésére a görög paradeiszosz perzsa eredetű szót kezdték használni, melynek jelentése „körbezárt földdarab”. A bibliai leírást számosan gazdagították a múlt idő során: a sumer Gilgames-eposzban található, ahogy a hős megy fel a hegytetőre, az „istenek kertjébe”, a bokrokon drágakövek, gyümölcsök és lazúrkő levelek csillognak. Homérosz beszámolója a „világ végén” található Elíziumról – elíziumi mezőkről – szól, ahol sohasem esik a hó, ahol nem tombol a szél, csak a tengerek felől fúj „lágy, frissítő szellő”. John Milton az Elveszett Paradicsom című eposzában bámulatos beleérző képességgel jeleníti meg az Édenkertet, mely ösvényen érhető el, a kapuban őr áll, belül pedig zuhatagos patakok folynak (mintha a Niagara-vízesést írná le). Ez a miltoni varázs lelhető fel az iszlám paradicsomban is, ám ez az Édenkert a mennyek országában található. Az istenfélő muzulmánok – írja a Korán – a túlvilágon kerteket kapnak jutalmul. A muzulmán hívők kertek segítségével varázsolják a földre az „égi paradicsomot”, ahol a csillogó medencékben az égbolt tükröződik, kutakból víz csobog, virágok illatoznak, és üdítő árnyékot adnak a fák. A keresztények még ötszáz évvel ezelőtt is inkább az Édenkert földi létezésével foglalkoztak. Egyik vélemény szerint Ádám és Éva kertje elpusztult a vízözönben, a másik szerint, mivel hegytetőn állt, a vízár elkerülte.

Kolumbusz nagy útjairól visszatérve már úgy vélte, hogy a világ valójában lekerekített körte alakú, inkább labdához hasonlatos, a körteszár tetején vagy a labda dudorán lelhető meg az Édenkert, „ahová senki sem mehet el, csak az Isten engedélyével”.

Az Édenkertet bibliai valóságában sohasem találták meg, Ádám és Éva paradicsomi életének helyszíne mintha mégis létezne az Ararát hegyén, a Gangesz medrében, a Himaláján, a Niagara-vízesés zuhatagában, a Góbi-sivatagban: Földünk természetes vadságukban és szépségükben pompázó tájain, ahová az év során világ körüli utazásra indulunk, s megtekintjük mindazt, ami az „Édenből megmaradt”.

2. Ökológiai csoda (A Niagara-vízesés)

A világ egyik nagyszerű természeti „csodája” a Niagara-vízesés. Bármilyen gyönyörű is az egyesült államokbeli vízesésszakasz, sokkal inkább magával ragadó, megrázó a másik oldal, a híres Horseshoe- (Patkó-) vízesés, az Egyesült Államok és Kanada között. A valóban patkó alakú vízesés, melyet az erózió alakított, formált ilyenre, 917 méter széles és 48 méter magas. Elemi erővel zuhan itt alá a folyó zöldes vize, és a mélyben elporladva valóságos függönyt von a táj fölé. Morajlik, bömböl az egész sziget a természet hatalmas erejű munkájától, pillanatról pillanatra változik a látvány. Télen pedig, amikor a vízesés egyes zuhatagai befagynak, talán még lélegzetelállítóbb a hatása. Az alázuhanó víz mint atommeghajtású jégtörő szakít utat magának a vastag jégpáncélban, s aztán mint vulkán kráteréből a láva és a törmelék lövell ki mélységes üregéből vízpára közé szorítva a jégdarabokat, hógörgetegeket. A hóborított, fehérbe öltözött tájban messzire száll a rianások, jégrobbanások földöntúli hangja. Sír, jajgat, kacag, táncol a természet. Van ebben valami istentől kapott erő, valami természetfölötti, amelytől a szíven is gyorsabban ver, ahogy itt állok az egyesült államokbeli oldalon.

New York állam második legnagyobb városa Buffalo. A Nagy-tavak rendszerében, az Erie és az Ontario között kulcsfontosságú szerepet tölt be. Erre haladtak az utak már a XIX. században az újonnan meghódított északnyugati vidékek felé, erre szállították a gabonát és az ércet – vasérc és más fémek –, erre épültek ki a földrészt kelet-nyugati, illetve észak-déli irányban átszelő vasútvonalak, erre vezettek az első távvezetékek, itt lehet gyorsan átjutni Kanadába.

Az ipar gyors fejlődését magyarázza a nyersanyag közelsége, olcsó szállíthatósága, és szinte elsőnek az észak-amerikai kontinensen itt hasznosították a vízi energiát.

A Niagara olcsón szolgáltat villamos áramot. Ez a hatalmas fejlődés három évszázad alatt következett be, a fehér ember a XVII. század második felében jutott el ide. 1679-ben a Mississippi felfedezője, La Salle építette itt meg kis hajóját, a Griffint, az első hajót, amelyet európai ember a Nagy-tavak vizére bocsátott.

Mekkora élmény lehetett európai ember számára, amikor 1678-ban elsőnek a vízesést meglátta!? S mekkora, tegyük hozzá: öröm, hogy építkezéseivel ezt az „édeni” természeti csodát nem rombolta ökológiai katasztrófává. Az első európaiak még más formában láthatták a vízesést, mely ugyanis folyamatosan „hátrál”, mind jobban alámossa maga alatt a kőzeteket.

A lezuhanó, hatalmas erejű vízsugarak összetördelik a mészkő és dolomitrétegeket, bennük üregek keletkeznek, amelyek végül is, alátámasztás híján leszakadoznak. Geológiai vizsgálatok bizonyították be, hogy 12 ezer évvel ezelőtt – az utolsó eljegesedés utáni korszak kezdete – még 12 km-rel északabbra, a Niagara folyó alsóbb szakaszán volt a vízesés. Már 1678 óta is mintegy háromszáz métert hátrált a zuhatag az erózió következtében. Megfigyelések alapján évente 20-120 cm a „visszalépés” mértéke. A tudósok igyekeznek megmenteni a Niagara jelenlegi formáját. Harminc évvel ezelőtt például a vízesés egyesült államokbeli szakaszát ideiglenesen elzárták, hogy a kőzetrétegeket szemügyre vegyék, s betoninjekciókkal megerősítsék. A Niagara folyó alig 54 km hosszúságú, az Erie-tó vizét szállítja tovább a száz méterrel alacsonyabban fekvő Ontarióba. Ennek a százméteres esésnek csaknem fele kisebb zuhatagokon oszlik meg, a másik fele alkotja az egyetlen hatalmas vízesésrendszert: a Niagara-vízesést. A Niagara folyót kettéosztó kecskesziget – Goat Island – partján közelebb juthatunk a csodálatos látványhoz. A folyót a sziget két ágra osztja: közvetlenül a sziget csúcsánál zuhan a víz a meredeken északi irányba forduló mederbe. Ha a sziget csúcsán állunk meg, arccal a folyás irányába, jobb kézre van a vízesésnek az a része, amely az

Egyesült Államok területére került. Ez a keskenyebb ág vizét szállítja ugyan, de széles fronton zuhan le: mintegy 328 méter széles és 51 méter magas. A sziklák, a meder kisebb szigetei ezt a vízesést is több részre osztják. A leglátványosabb a középső szakasz, ennek a neve a Menyasszonyi Fátyol (Bridal Veil). A túlsó oldalon pedig ott zubog a híres Patkó, melyhez a kanadai oldalon liftrendszer viszi el a látogatót. Vízhatlan köpenyben, sapkában sétálhatunk gyaloghídon, ösvényeken a vízesés tövében egészen a Menyasszonyi Fátyolhoz. Ehhez fogható látványos vízesés alakulhatott ki – tudós vélemények szerint – a bibliai és még az azt megelőző időkben, amikor az édesvízű Fekete-”tenger” még nem állt összeköttetésben a Földközi-tengerrel.

A hőmérsékletváltozást, és csillapíthatatlan esőzést követő özönvíz megemelte a Földközi-tenger vízszintjét, zuhatagokban, vízesésekben tört át a Fekete-tenger medrébe, kialakította a Boszporuszt, a vízár egészen az Ararát csúcsáig elért, Noé – ősbibb sumér változatban Utnapistim – élte túl a természet tombolását bárkájában állataival.

Remélhető, hogy a Erie-tó és az Ontario ily módon sohasem „egyesül”, s a Niagara-vízesés az emberiség ökológiai csodája maradhat.

3.

A világ tiszteletet parancsoló közepe (Ararát hegye)

– Gyúlhat szerencsecsillag, mely elvezet a perzsák legendás városaiba: Perszepoliszba, Szúzába? – kérdeztem.

– Ha kapsz vízumot – felelte szír orvostanhallgató útitársam a damaszkuszi repülőtéren – az Ararát völgyén át Törökországból bejuthatsz, és tátva is marad a szád!

Úgy lett. Harmincöt dollárért feljutottam az Isztambulból Teheránba induló buszra. Anatólia hegyei között az iráni rendszámú Mercedes fáradhatatlanul kapaszkodott fel a csúcsokra, s a 2500 km nagyobb részét magunk mögött hagyva feltűnedezett előttünk a bibliai táj, Noé és az özönvíz történetének levegője. Sötét éjszaka volt már, amikor az iráni határövezetbe értünk. Csak a Hold és az Ararát hóborította csúcsa fehérlett, itt, Kelet-Törökország, Irán és Örményország határán, ahol 5165 m magasságban a hófedte Ararát dőfi át a fellegeket. Gyönyörűséges gúla alakjával – látható volt másnap már hajnalban – hirtelen emelkedik ki a poros, egyenetlen fennsíkból. Az örök hó háborítatlan csendjéig nyúlik a hegy koronája, a vakítóan fehér sapka még most július derekán is. A hagyomány szerint ott fenn az ormokon feneklett meg egykor Noé bárkája. „A bárka pedig a hetedik hónapban, a hónap tizenhetedik napján, megfeneklett az Ararát hegyén.” (A Teremtésről, 8:4)

Az itt élő perzsák és örmények évszázadokon át lehetetlennek tartották az Ararát megmászását a magasság, az elrettentő hósapka, és a hegyhez kapcsolódó misztikus veszélyek miatt. A XIX. század elején az Ararát vidékére látogató brit utazó, James Morier a hegyen lakó „hóférgéről” hallott történeteket. De nemcsak titokzatos lényekről terjedtek mendemondák, hanem vadállatokról is beszéltek az emberek: medvékről, vaddisznókról, hiúzokról, leopárdokról, gyilkos mérgű kígyókról, pókokról. Valaki még sárkányt is látni vélt, aki fenyegette az utazó kereskedőket, szembeszállt a banditákkal és útonállókkal.

Morier a veszélyek ellenére is, a titokzatosságát és szépségét régóta őrző Ararátot így jellemezte: „Valamennyi része tökéletes.”

Ma már a hegy veszélytelen, vad kutyák és a lavinaveszély sem akadályozzák az Ararát csúcsának megmászóit, hogy megcsodálják a bibliai idők óta örök táj fennsíkjait, völgyeit, ormait s az Ararát csúcsát. A Teremtés könyve mondja el a hegy és Noé bárkájának történetét: Isten, az emberi faj gonoszságától elcsüggedve, pusztító özönvízről határozott. Egyedül Noét és családját kívánta megkímélni, ezért felszólította, hogy építsen bárkát családjá s a föld madarainak és állatainak megmentésére.

Negyven napon és éjjelen át ömlött az eső, mígnem az egész földet beborította. (A Bibliánál ősibb kínai és sumér hagyomány is említést tesz a pusztító özönvízről.) Mikor apadni kezdett a víz, a bárka megfeneklett az Araráton. „És lőn negyven nap múlva, kinyitá Noé a bárka ablakát, melyet csinált vala, és ... kibocsátá a galambot is, hogy meglássa, vajon elfogytak-e a vizek a föld színéről”. A Teremtés könyve leírja még, hogy a galamb először visszatért a bárkához, mivel a földet még víz borította. Hét nappal később újból kirepült, és csőrében olajfaággal tért vissza, újabb hét nap múltán Noé ismét kiröppentette a galambot, amely ezúttal nem tért vissza, jelezve, hogy a föld eléggé fölszáradt; így Noé és családja, valamint az állatok elindulhattak, hogy újból benépesítsék a földet.

Morier feljegyezte, hogy véleménye szerint a vízözön óta senki sem érte el a csúcst, mert a havas tetőhöz vezető meredek emelkedő lehetetlenné teszi a kísérletet. Egy harminchét éves német professzornak 1829-ben mégis sikerült. Friedrich Parrot, öt kísérővel, a harmadik próbálkozásra feljutott a csúcsra. Egy fakeresztet állítottak fel, és egy pohár borral köszöntötték Noét, aki egyben a szőlőművelés atyja.

Heinrich Schliemann is bizonyította, miután Homérosz Iliász című művétől indítatva megtalálta és kiásta Tróját, hogy a mítoszok (hagyományok) rendelkezhetnek valóságtartalommal. Akadtak számosan, akik Noé elveszett bárkáját kutatták. A talált fatöredékek radiokarbon-vizsgálata mind ez ideig nem igazolta a Noé idejéből való származást, az ősi eredetet. James Bryce történész 1876-ban expedíciót vezetett az Ararát csúcsára, nyár végi hőségben, kozákok kíséretében indult el, s mint írta: vonzotta „a fent szikrázó csúcs látványa, mely olyan volt most, mint egy keleti szépség.” Majd így írt: „Ha valóban innen indult el ismét az ember a néptelen földre, elképzelhetjük miként történt a nagy szétszóródás”... „s ennél tiszteletet parancsolóbb közepe nem is lehetne a világnak.”

4.

Egyiptom erőforrása (A Nílus)

A Nílus vize évezredek óta öntözi Egyiptom földjét. Gémeskútjainkhoz hasonló „sadufok” a folyó partjain háromezer-ötszáz éve használatos: A vízbe merített vödört a kar ellennehezéke segítségével emelik ki. Az egyszerű szerkezet sokfelé látható, bár csekély területet képes öntözni.

A költőket is megihlető folyó – ahogy James Leigh Hunt írja – „átfolyik a régi hallgatag Egyiptomon és homokzátonyain, olyan, mint valamely súlyos, hatalmas gondolat, amely keresztülhatol az álmon...”

Az óegyiptomiak a Nílus megtestesítőjeként Hapi istent tartották, a termékenységére utalva szakállas férfiként, női mellekkel ábrázolták falfestményeken, templomokban. A néphit azt tartotta, hogy az istenség feneketlen korszából döntötte ki az évenkénti áradás vizét. A római író, Seneca is beszámolt arról, hogy mekkora lelkesedést érzelt egyiptomi látogatása során a folyó áradásakor: „Csodálatos látványt nyújt a földeket elöntő Nílus. Eltűnnek a síkságok,

elrejtőznek a völgyek, csak a városok emelkednek ki szigetekhez hasonlóan és a csónak az egyetlen közlekedési eszköz. Mennél jobban alámerül a föld, annál nagyobb a nép öröme”

A nap forrón tűz a tájra, s mint a núbiai sivatag a szudáni határszélen, egybefüggő homokmező lenne egész Egyiptom földje, ha a Nílus nem éltetné. Már az ótestamentumi Ábrahám idejében írott törvényekkel és törvényes kormányzattal rendelkező ókori egyiptomiak a föld első civilizált népei közé tartoztak. A Nílus áldásos módon minden évben árad, s az ismétlődő áradás előnti a partokat, bő üledéket rak le a növények számára, majd visszahúzódik. A hihetetlenül termékeny völgy a Nílus két oldalán folyamatos gazdálkodást eredményez Egyiptom lakossága négyötödének, a földművelő fellahoknak. Bő terméstől roskadozó datolyapálmák árnyékában tevecscordák látványa tárul a szemünk elé, banánültetvények, kukorica- és gabonátáblák között szamarhátan közlekedő fellahok. A Nílus vize éltette földeken túl magasodnak Kairó mellett, az ősi Egyiptom dicsőségét jelképező gízai piramisok. A három óriási építményt a Kr. előtti harmadik évezredben emelték. Keopsz piramisa a legnagyobb: két és fél millió mészkőtömbből áll, és majdnem százötven méter magas.

A termékennyé vált földeken öntözés és a napsütés hatására olyan gyorsan nőnek a növények, hogy a fellah állandóan szánt a hagyományos igába fogott ökörrel vagy bivallyal, vagy éppen a termést gyűjti be. Ekéje hosszú fatörzsből készül, keskeny vége pedig vasalt.

A talaj évente többszöri betakarítást tesz lehetővé: a fellah termesztette lóhere a birszem, amivel állatait eteti, egy hónapon belül kizöldül. Sokszor egyszerűbb az állatokat a mezőre terelni, mint a növényeket begyűjteni. A fellah hosszú ruhájában, kis kerek sapkát viselve szánt: vékony alkata, napbarnított arca, magas arccsontja a templomfalak alakjait idézi fel. Az asszonyok a folyóparton mossák a ruhákat, pálmalevéllal fedett házaik egyszerűségéből bibliai hangulat árad.

A Nílus az egyiptomiak számára az újjászületést és az örök életet jelképezi. Eredetétől a torkolatáig 6600 km folyamával földünk leghosszabb folyója. Afrika mélyén csordogálnak ikerforrásai: a Fehér-Nílus a Viktória-tó folyóágaiból áramlik északra a Szudáni Kartúmig, a dúsabb vizű Kék-Nílussal itt találkozik. Innen hömpölyög tovább Kairóig, ahol két fő csatornára oszlik, s mindkettő a Földközi-tengerbe ömlik. E két ág közti termékeny Nílus-delta leírása a Bibliából ismert: „...az élet kellemes, a föld tele minden jóval, naponta bőséges az élelem, a kis falvakban igen sok a hal, a nagyokban pedig sok a madár. A mezőkön zöldell a fű, a folyópartokon datolyafák sorakoznak... A magtárakban feltornyozott árpa- és tönkebúzhalmok csaknem az égig magasodnak. Hagyma és póréhagyma, kerti saláta, gránátalma, alma, olajbogyó, füge a gyümölcsöskertből, az egyiptomi Ka édes bora és kiváló méz szolgál élelemül...”

Az egyiptomi nép folyó iránti tiszteletét bizonyítja a háromezer éves Nílus-himnusz: „Üdv a Nílusnak, amely a földből ered, és elősegíti Egyiptom népének életét.”

Hérodotosz, az ókori történetíró ezért is írhatta ottjárta után: „Egyiptom a Nílus ajándéka”.

5.

Páratlan természeti csoda (Az Ayers-szikla Ausztráliában)

Az Ayers-szikla, a bennszülöttek nyelvén Uluru hajnalban és naplementénél mélyvörös színű. „Egyetlen szikla volt a hegy, amely hirtelen emelkedett ki a síkságból. Az általam talált, néhol óriási barlang formájú üregeket vízmosás vájta ki” – jegyezte fel William Gosse felfedező,

amikor 1873-ban megtalálta az Ayers-sziklát, és sikerült feljutnia a tetőre is. Nem ismerve a bennszülött Uluru nevet, a hegyet Dél-Ausztrália akkori miniszterelnökéről nevezte el.

Pedig a bennszülöttek már ősidőktől fogva szent helyként tisztelték a helyet, az álomidő óta, amely hagyományaik szerint azt a kort jelöli, amikor elődeik az országba vándoroltak. Cselekedeteik, lábuk nyomait – vélik – sziklák, barlangok, fák és víztócsák őrzik. Az Uluru szikláin látható véseteket szellemőseik alkotásainak tartják.

A bennszülöttek számára élő valóság az álomidő hagyománya, és festményekkel fejezik ki tiszteletüket a természetadta környezet iránt.

A világ egyik legnagyobb és leghíresebb sziklája Ausztrália közepén emelkedik, Alice Springs várostól délnyugatra, 320 km távolságban. A földpátban bővelkedő lekerekített homokkötömeg 335 m magas, kerülete pedig 8 km. Meghökkenítő látványát, a páratlan természeti csodát növeli, hogy labdaként emelkedik a végtelen pusztaság fölé, a sivatagi tölgyek, ezüstfehér fűfélék között. A szikla, akár egy mozdulatlan óriáskaméleon: változtatni képes színét. Mintha nappal magába szívna a napfényt, hogy hajnalban és alkonyatkor milliónyi rubinkő ragyogásával, izzó, vöröslő pompában hirdesse a teremés csodáját. Mintha a föld szívverése hallatszana ilyenkor.

Thomas Keneally ausztrál író szerint „fontos, megtartó jelképe” az ország fehér bőrű lakosainak is. Az ausztrálok tömegesen keresik fel a kösziklát, s lenyűgözi őket a naplementénél tiziánvörössé változó szikla, melyről vihar után pedig, mint az óceánok mélyéről a felszínre emelkedő bálna testéről zubog le a tajtékos vízzuhatag. A természet e varázslatos alkotásának geológiai története évmilliókra nyúlik vissza. Ősi óceánfenék részét képezték, majd a földmozgások a kérget felfelé fordították. A mindent lekoptató eróziós erők a sziklát sem kímélték, barlangokat, üregeket, barázdákat és éleket hoztak létre, a homokkő felület egészében mégsem vált semmivé, s ahogy a kígyó hullatja el a bőrét, az Ayers-szikla felülete úgy válik le egyenletes rétegekben, s mégis eredeti pompájában dacol az idővel.

Érthető is, hogy a bennszülöttek számára az Uluru nem csak egy földből kiemelkedő hatalmasabb kötömb, hanem történelmük eleven emléke. Legendák sora számol be a természeti csoda változásairól. Charles Montford antropológus írja: „a hatalmas és szép vidék többé már nemcsak szakadékokból és színfoltokból áll: Minden életre kelt a bennszülöttek által elmesélt történetek nyomán...”

A sötét tátongó mélyedések harcosok száját jelzik.

6.

Fudzsi, a szent orom

Valószínű, hogy a japán művészek tették világhíressé a Fudzsit, az pedig bizonyos, hogy a hegy alakította művésszé fejlődésüket. Andó Hirosige 1858-ban tette közzé színes fametszeteit magába foglaló könyvét: A Fudzsi hegy látképei címmel. A képen látható Fudzsi magával Japánnal azonosítható.

A Fudzsi hegy 3776 méter magasságával Japán legmagasabb és legszentebb hegye, a buddhisták és különösen a sintoisták tiszteletének tárgya. A sintoisták a természet minden művében felsőbbrendű lények, kamik jelenlétét képzelik. A Fudzsival kapcsolatosan ez különösen igaz, a sintohívók legnagyobb tiszteletben álló hegye. A japán buddhista hagyomány szerint 1300 évvel ezelőtt szétnyílt a föld, létrejött Japán legnagyobb tava, a Biva, s az üregből pedig kiemelkedett a hegy. Tény, hogy Japánban a szigetvilágot a földmozgások

hegyvonulatokra és tavakra formálták: Honsú szigetét keresztülívelő vetődés mentén közel háromszáz vulkán alakult ki, köztük a fenséges Fudzsi.

Lafcadio Hearn amerikai író száz évvel ezelőtt írta: „Japán leggyönyörűbb látványa... szikrázó napokon a távolban megjelenő Fudzsi... fehér kúpja ilyenkor a mennyből függeszkedőnek tűnik.” Az író élete végig Japánban maradt, felvette a japán állampolgárságot és a Jakumo Koizimi nevet. Macuo Baso a XVII. századi híres japán költő arról írt: milyen a hegy, amikor azt felhő takarta: „Ámbár a Fudzsi a téli eső és köd rejti el, ilyen napokon is örömet okoz.”

A Fudzsi északi oldalának lábánál tavak húzódnak, egyikük a Sodzsi-tó, melynek csendes, üvegsima vizén evezve a hegy páratlan látványa tárul a szemünk elé, különösen tavasszal, amikor a környék virágzó cseresznyefái, azáleái színezik a tájat, ősszel pedig a tavak között elterülő erdők pompás lombozata nyújt felejthetetlen látványt.

Richard Gordon Smith brit utazó és természettudós jegyezte fel a XIX. század végén: „A hegy bárkiben tiszteletet kelthetett, és elgondolkoztathatta az embert: szükségszerű, hogy művészet és hódolat fakadjon azokból, akik e látvány közelségben születtek.” A sintoizmus a hegyet szent helyként tiszteli, és a múlt század közepéig minden hívő kötelességének tartotta, hogy életében legalább egy alkalommal felmásszon a hegyre. Fehér tunikás, szalmakalapos és szandálos zarándokok tömegesen lepték el a hegyre vezető utakat. „Légy tiszta! Maradj szép, ó te hegy!” – kántálták a mágikus szavakat.

Itt meg is említhető Fukazava Hicsiro: *Zarándokének* című megrázó erejű elbeszélése, mely az a hagyományt eleveníti fel, amelynek végeredménye, hogy az idős, halálukat érző családtagokat felviszik a hegyre, s ha éppen akkor elered a hó, az istenek viszik át őket a túlvilágra. A hegyet már Japán bennszülött ajnu népe – Hokkaidó szigetén még ma is élnek – szentnek tartotta, s a tűzistennő Udzsi után nevezték Fudzsinak.

A hagyománytisztelő japánok, akik napjainkban is százezrével zarándokolnak a hegyhez, megtartották a hegy nevét és a szentség tiszteletét. A túlvilágba vezető kapunak vélik a buddhisták, a sintoisták templomokat emeltek Szengen-Szama istennőnek – Konohana Szakujahime néven is ismert –, akinek köszönhető, hogy a gyümölcsfák virágai oly csodás színekben pompáznak.

Mítosz meséli el, hogy az istennőt a Fudzsi-kráter fölött fénylő felhőben lebegve látni lehet.

7.

Holdbéli táj a földön (Kappadókia)

Törökország közép-anatóliai térsége Földön-kívüli, holdbéli tájra hasonlít. Az ókorban már Kappadokiának nevezett Göreme-völgyben a víz és a szél munkája következtében különös szürrealista táj alakult ki. A sziklák némelyike úgy néz ki, mintha kőfaragók munkája lenne, a sziklatemplomok belsejét viszont valóban emberi kezek vájták ki.

A legközelebbi repülőtér Kayseri városában van, Ankarából és Isztambulból belföldi járatok indulnak. De autóval is megközelíthető a Göreme-völgye, ahol napjainkban is folynak a régészeti feltárások, feltételezik ugyanis, hogy a völgytől délre elhelyezkedő két földalatti város: Kaymakli és Derinkuyu föld alatti alagúttal voltak összekötve. Feltételezés csupán, hogy a városok a hettiták korából, az i.e. II. évezredből valók. Kaymakli szerteágazó labirintusai négy különböző szinten helyezkednek el, itt élelmiszer-tárolókat, kutakat találtak. Derinkuyu város nyolc föld alatti szintből állt: feltártak itt is élelmiszerek tárolására alkalmas

korsókat. A Göreme-völgy sziklatemplomai és kápolnái a X. és XI. századból származnak (néhányuk még régebbi). A barlanglakó közösségek a sziklába vájt üregekben, termekben éltek. A Göreme-völgyben háromszázhatvanöt templom van, egész Kappadókiában jóval több. Sok száz sziklatemplom falain megcsodálható a bizánci művészet pompás gazdagsága. Kappadókia a források szerint hettita, majd óperzsa, végül a Római Birodalom területe volt.

A korai keresztények kedvelt tartózkodási helye lett, ahová elvonulva szent életet éltek, hogy Istenhez közelebb kerüljenek. A remeték cellákat is formáltak maguknak a sziklaüregekből. Keresztény templomokról híresült el ez a hely: van itt puritán egyszerűségű helyiség és kupolás, boltíves belső térformájú imahely. Valaha egész városok működtek itt, sok-sok ezer tagot számláló közösségekkel. Az iszlám hódítások idején a barlangrendszerek a keresztények búvóhelyei voltak. A veszély megszűnte után bizánci stílusú templomokat alakítottak ki, freskók, rajzok díszítik a kőfalakat.

Itt évezredek vulkáni kitörései hamuval, iszappal és lávával terítették be a vidéket, az eső lemosta a puha földréteget, s a kemény kőzetből álló szilakompozíciók maradtak a felszínen. A természeti erők csodás alkotása jött létre.

A sziklatemplomok falaira vésték a díszítményeket és rajzokat, későbbi eljárás szerint gipsszel vonták be a falakat festés előtt.

A Göreme-völgyben található *Sötét-templom* (Karanlık Kilise) egyedülállóan értékes freskókat rejt, a kifakulatlan képek eredeti szépségükben pompáznak, mert nem érte őket a napfény. Ezeréves az imaháza, étkező (refektórium), hat szintes föld alatti kolostor, cellák, konyha tartozik a barlangegyütteshez. A *Kígyó-templom* (Yılanlı Kilise) freskója kígyót vagy sárkányt ábrázol, amelyet Szent György éppen megöl. Az *Alma-templom* (Elmalı Kilise) falainak, kupoláinak festményei Jézus életének jeleneteit mutatják be.

A Bizánci Birodalom bukásáig éltek itt keresztények, a templomokat egészen a múlt század elejéig használták. A tájon pedig holdbéli csend honol.

8.

A hindu szent folyó (A Gangesz)

India befelé forduló. Íróasztalomon fehér, intarziás márványtálka, közepén színes kővirágok: kagyló és drágakő levelek, a virágzirmok kaleidoszkópként simulnak a hideg, sima márványlapba. Az indiai mogul díszítőművészet remeke az agra-i Tadsz Mahal, kicsiben ez a tálka egy szelete az indiai múltnak: indiai látogatásaim emléke. Benne mintha hömpölyögni látnám a szent Gangeszt, sok ezer éves várost, Benáreszt, a hindu zarándokok millióit. Az ókori, középkori sikátorok sötétségében szent állatok, virágillat, bételárus, vonuló bivalycsorda, mesés ékszerüzlet, zsebtolvajok, utcai forgatag, kolduló leprások, kolerajárvány és az indiai múlt csillogó bölcsessége elevenedik fel bennem.

„Ha valakinek csupán a csontja érinti meg a Gangesz vizét, akkor is a menny megbecsült lakója lesz” – hagyta örökölni ránk a Mahábharáta. A szent Gangesz Vergilius, Ovidius és Dante képzeletét is lázba hozta.

A monszun most előttünk tombol, itt most süt a nap és a zöldellő mesés India a negyvenöt fokos melegben mint egy gőzfürdő ölel át bennünket. Itt az ötezer éves múlt és a jelen együtt lélegzik.

Távolodunk a jelentől, a hindu zárándokok zshivájától, s mintha már Ninive falai közt jártunk volna az ókorban, a legrégebbi időkben. A folyóparton ősi hindu eposzokat énekelnek a bárdok, százezernél is többen ünneplik Ganga születésnapját.

A zárándokok bivalytejből készült, vajba mártott, gólyaszirmokkal teli kicsi papírcsónakokat bocsátanak a vízre, meggyújtják őket. Alkonyat óta világítanak a vízen lefelé hanyódó, apró lángocskák. A folyó megtisztító erejétől, vélik, megszabadulnak az újjászületések útjától. Éppen hatalmasságok állnak a hamvazólépcsőknél, gazdagok, előkelő kasztbeliek. Nekik vajon jobb, mint a szerényebb származású sudráknak?

A gyászszertartás és az elmúlás átélése közepette láthatóan: nem. Egész nap égetik a holttesteket a halotti máglyákon: arapapagájok, búbos bankák, drongók és keselyűk keringenek a Gangesz partján. A máglyaégetők apái és nagyapái is ekképpen éltek. Számukra természetes, hogy a Gangesz partjához viszik a betegeket, vízbe merítik a haldoklókat, gondjaira bízzák a holtak hamvait, sok helyen a holttesteket is. Őszintén gondolják, hogy a Gangesz mossa majd el minden bűnüket.

A Gangesz ragyogó vize a Himalája „tehénszáj” jégbarlangjából bújik ki a napfényre. Sebesen fodrozódik fenyőfák, indiai cédrusok és skarlátvörös rododendronok mellett, útját a Bengál-öböl hatalmas deltájában fejezi be.

A Gangesz a Tejút folytatása, közvetlenül a Paradicsomból áramlik, s tisztulás istennőjének, a fürge járású Gangának megtestesülője. Éjszakánként Ganga ringatja álomba hálósónakjukban azokat, akik a Gangesz vizén sikló járműveken élnek, a benáreszi partoknál.

Indiában elevenen élnek a hagyományok. A legenda szerint: Szágara király hatvanezer fiát vesztette el. Gőgös viselkedésük büntetése volt, hogy egy bölcs ember haragos pillantásától elhamvadtak. Vétkük miatt Bhagírata király a Himaláján vezekelt, s Siva meghallván fohászatát leküldte Gangát a földre. Siva a hajába rejtette Gangát, aki Siva hajfürtjein keresztül megtisztíthatta Szágara fiainak hamvait, aki végül a Paradicsomba jutottak.

Azóta India legszentebb folyójának neve a Himalájából eredő kezdeti szakaszánál: Bhagírata, s a megtisztító erőt senki kétségbe nem vonja.

9.

Haleakala, a Nap háza (Hawaii)

Kilométeres távolságokban mintha a Hold felszíne tárulna a szemünk elé: csíkokban fekete lávafolyamok bíbor, vörösesbarna, téglavörös és hamuszürke felületekben borítják a kőfelszínt, a kráterfenéket por és hamu tölti meg, a halmok, dombok háromszáz méter magasságot is elérik.

Haleakala, Hawaii Maui szigetének felhőkig emelkedő óriási krátere, amelynek látványát Jack London így írta le: „Haleakala olyan szépséget közvetít az emberi léleknek, amelyet semmi más nem nyújthat helyette.” Mark Twain évtizedekkel Jack London előtt járt Maui szigetén, hogy megfigyelje a napfelkeltét. Szürkületkor értek a csúcsra, s amikor a felkelő naptól vöröslőn izzani kezdtek a fellegek, Mark Twain úgy érezte: „Sohasem láttam magasztosabb képet, és azt gondolom, hogy emléke örökre velem marad.”

Haleakala negyvenkilenc négyzetkilométer alapterületű kráter, a vulkán még nem aludt ki, de kétszáz éve nem tört ki. A napjainkban nemzeti parkként védett Haleakal megpillantásának élményét ugyancsak Mark Twaintől idézhetjük: „Egyre nagyobb melegség öntötte el a

látóhatárt, hamarosan fölbukkant a nap, és kinézett a felhősivatag fölött, vörös csíkokat, piruló hullámsapkákat vetve redőire.”

Hawai második legnagyobb szigetén, Maui földjén a tengerszint felett háromezer méter magasságig emelkedő tűzhányókrátert a világ távoli pontjairól is fölkeresik, a kalandokat kedvelő hegymászók, turisták a csúcshoz vezető, békésen kanyargó úton eukaliptuszligetek és zöldellő rétek között mennek fölfelé. A csúcshoz érve meglepetés várja őket: mély kráter fogadja őket hegytető helyett. A meredek lejtőkön szemet gyönyörködtető táj terül el előttük. Ezüstkard növények magasodnak, s ezek a különös növények csak itt láthatók a világon. Az ezüstkard éveken át nő, majd vöröslő virágoktól roskadozó magas szárát növeszt három méter magasságig. Hangyászsün tüskéihez hasonlítható, ezüsthéjű csillogó hegyes levélkoszorút növeszt az ezüstkard, amelyet védetté nyilvánítottak.

A Haleakala a hawaii néphagyomány szerint megkülönböztetett hely, ahová hosszú időn át engesztelő ajándékként levelekbe csomagolt ételt vittek a kráterbe. A polinézek nyelvén a Haleakala azt jelenti: a Nap háza. A mitológiai történet a csavaros eszű Maui istenhez kapcsolódik. Az idők kezdetén a szigeten csak néhány órára kelt fel a nap, átsuhant az égen, és már tért is nyugovóra. Maui anyja, Hina meg sem tudta szárítani fakéregből készült szőnyegét, amelynek a neve szerte Océániában: tapa.

Maui úgy döntött, hogy véget vet az egésznek, s a napot mőresre tanítja. Kötelet font erős kókuszrostból, felkapaszkodott a Haleakala kráteréhez, és várt. Amikor a nap sugarai a kráter fölé emelkedtek, Maui minden erejét összeszedve megfogta és lekötötte a napot, s csak akkor engedte szabadon, amikor a nap ígéretet tett arra, hogy napi útját az égen sokkal lassabban fogja megtenni. A kráter nyugati oldala a Vörös Hegy, ahol a korai órákban még a felhők kavarnak, s a kráter vulkáni salakkúpjai fölé fátyolt borítanak.

Miután felszárad a köd, elindulhatunk a kráterfenékre. Negyvennyolc kilométer hosszú ösvény fut a kráter alján, ahol pihenőhelyül szolgáló kis kunyhókat találunk.

Isabelle Bird brit utazó 1873-ban magát az Édent látta volna meg? Ezt jegyezte fel ugyanis: „Vajon közelebb voltunk-e Istenhez, mert az emberektől és jelentéktelen dolgaiktól igencsak eltávolodtunk?”

A Haleakala-kráter azóta is méltóságteljesen magasodik a felhők fölé.

10.

Shenandoah-völgy, a Csillagok Lánya (Virginia)

Az amerikai indiánok nevezték a Csillagok Lányának a Shenandoah folyót, amely nem sorolható a világ nagy folyói közé. Völgye, amelyen a víz utat tört magának: „Ugyanolyan termékeny, mint az Ígéret földje, és messze fölülmúlja annak szépségét”, írta Irving Washington, s a völgy kivételes szépségét látva fogadjuk el véleményét, annak ellenére, hogy az Ígéret földjét ő maga sem látta.

Az Éden nyomában indított expedíciónk világhírű úti célokat jelölt ki, s ha itt körütekintünk a szinte eredettől fogva fennálló nyugalmat árasztó völgyben, ahol legelők, gyümölcsösök, kertek puha szőnyegként borítják be a felszínt: nem is vakmerő képzettársítás, hogy Ádám és Éva paradicsomi édenébe érkeztünk. Nyugat-Virginiában valójában két folyó találkozik: a Shenandoah és a Potomac, a két folyó egyesülésének látványa valamelyik közeli magaslatról elragadtató látvány: „érdemes átkelni ezért az Atlanti-óceánon”, jegyezte meg Thomas

Jefferson, amikor letekintve nézte, hogy a két folyó sodró ereje áttör a Kék-hegység szét-hasított sziklái között, s habfehér zuhatagokban egybeolvad. A közeli Front Royal várostól délre elterülő területek túlzás nélkül nevezhetők paradicsomi szépségűnek.

A Shenandoah nemzeti park az egyik legnépszerűbb kirándulóhely Virginiában és Washington közelében.

Több tucat kilátóhelyet létesítettek, a százhatvan kilométer hosszan kanyargó út számos pontjáról csodálatos kilátás nyílik a virginiai Piedmont lankáira, a másik oldalon a Shenandoah festői völgyére és a mögötte húzódó hegláncokra. Sétautak, hegymászó ösvények indulnak számos pihenőhelyről, s turistaútvonalat is kijelöltek. A park északi bejáratánál épült turista-központban kiállítások, előadások, bemutatók várják az érdeklődőket, a kilátóhelyeken táblák irányítják a kirándulókat a kempingek, motelek felé. A Hogback-kilátó magaslatáról a Shenandoah folyó tizenegy kanyarulatát is meg lehet számolni. A Mária szikla előtt van a hegyvonulatot átszelő egyik fontos átjáró, a Thornton Gap, közelében Luray városka cseppkő-barlangjaiban működik a „cseppkőorgona”.

Különböző vastagságú és nagyságú cseppkőoszlopok gumikalapáccsal megütve dalokat megszólaltató hangszerré változnak.

A Kék hegy kanyarulatai között helyreállított és ma is működő vízimalmot találunk, amely most is őröl búza- és kukoricaszemeket, a malom körül régi műhelyeket rendeztek be: olajütőt, kovácműhelyt. Fehér telepések a XVIII. század elején érkeztek a térségbe, ahol addig csak tuszkaróra és sauni indiánok éltek a völgyfenék mentén. Skót, ír, pennsylvaniai német csoportok költöztek ide.

A németek szorgalmas földművesek voltak, s kezük nyomán felvirágzott a mezőgazdasága ezen a termékeny földön. Kukoricaföldek, gyümölcsöskertek hoztak bő termést, „kenyérkosárnak” is nevezték később a polgárháborúban a völgyet. A polgárháború alatt felégették a termést, a magtárakat, a farmokat, a malmokat, a lakhelyeket, kegyetlen pusztítást végeztek a völgyben, mely pusztasággá változott. A túlélők úgy érezték, hogy a völgy sohasem tér majd magához.

A Csillagok Lánya, a Shenandoah mint gyógyító forrás begyógyította a háború okozta sebeket, s az emberi kéz munkája újra paradicsomi környezetet teremthetett. S ahogy a zöld lankák sima pázsitján sétálgatunk, meg is fogalmazhatjuk, hogy amit az ember el tud pusztítani, azt el is pusztítja. S ha felépítheti: fel is építi.

11. Az istenek lakóhelye (Himalája)

A világ legmagasabb csúcsa a Mount Everest, a Csomolungma, azaz „A mennybolt csúcsa” az indiaiak nyelvén. A tibetiekén viszont azt jelenti: „A föld anyaistennője”. Nyolcezer-nyolcszáznegyvennyolc méterre emelkedik. Edmund Hillary és Tenzing Norgay mászta meg először 1953-ban.

Lehetséges azonban, hogy előttük mások is elérték a csúcst, de eltűntek a hóval borította hegyek között, ahol a hitélet, a vallás jelei mindenütt fellelhetők: imázaszlók lengenek a dermesztően hideg szélben. Hindu közmondás szerint itt „a havasok látványa eltörli a világ bűneit”. Maga a Himalája hegység, szanszkrit nevén „az istenek lakóhelye 2400 km a Brahmaputra és az Indus folyó között. Az Annaputra heglánc egy istennőről kapta a nevét,

és ez a hinduk és a buddhisták hegy iránti mély tiszteletét mutatja. A Himalája hegyei, égbe tornyosuló ormai: Everest, a Nanga Parbat és a Kancsendzönga képezték a nagy akadályt a Selyemút mentén fekvő mesés gazdagságú városok – Szamarkand és Buhara, Kasgár és Kotan elérése előtt.

Az Édent felidéző világ ma is olyan, amelyet nem érintett meg az emberi civilizáció, ahol magányos aszkéták élnek, legbelső részén pedig a félelmetes havasi ember, a jeti, akit a tibetiek csak hódémonnak neveznek. Lábnymáról fényképfelvétel is készült, amely mindmáig az egyetlen bizonyíték a különös lény létezésére.

A legősibb hindu írások szerint ugyanis itt található az istenek országa. Számos indiai miniatúra örökíti meg az isteneket lakóhelyükön, a hegyek között. Gyakori téma Síva, Parvati és gyermekeik ábrázolása. Síva a hindu istenhármas, a trimurti egyik főistene, Brahma és Visnu mellett, és számos reinkarnációja, újjászületése ismert. Ismert és kedvelt Krisna alakjaként. Egyik fia az embertestű és elefántfejű Ganesha, akit Parvati szült Sívának. Úgy mesélik, hogy Síva hosszú útról tért haza és Parvati ágyában egy fiatalembert talált. Hirtelen haragjával azonnal levágta a fejét, s csak azután tudta meg, hogy a fiatalember a saját gyermeke volt. Újraélesztette szeretett fiát, de már csak előző életének alakjaként tudta ezt megtenni.

Az elefántfejű Ganesha, akit szobrokon, festményeken mindig patkányon utazva ábrázolnak: népszerű alakja a hindu mitológiának és vallásnak. Maga Parvati, a „Hegy Lánya” Mahádéva néven is ismert és ő a Himalája megszemélyesítőjének, Himavának a gyermeke.

A Gangesz folyó is innen ered, a „tehénszáj”-nak nevezett kapott jégbarlangból bújik a napfényre. Megszemélyesítője a szent Ganga, akinek tisztító ereje senki máséhoz nem mérhető.

A Himaláján nemcsak Síva és hitvese lakott. Hindu és buddhista mítosz (hagyomány) ősidőktől regéli, hogy a föld középpontjában áll a Meru-hegy.

Körülötte forognak a csillagok, a nap és a hold. S itt élt Kubera, a jaksák királya, aki a gazdagság istene volt. A föld kincseinek ura volt, felügyelte a föld termékenységet, a felszín alatti fémeket a természetfölötti lényeknek tartott alattvalóival, a jaksákkal közösen.

A védák (korai hindu) panteonjának főistene Indra is e hegybéli mennyország lakója volt.

Felmerülhet a kérdés, hogy a sport kedvelői, akik fáradságot nem kímélve emberfeletti erőfeszítések árán másszák meg e hegyeket, érzik-e a hinduk és a buddhisták helyhez kötődő hódolatát? Joe Simpson brit hegymászó följegyzései szerint igen. „Végtelen kék égboltról sütött le a nap, és a havas csúcsok sokasága élesen rajzolódott ki a kristálytisza levegőben... A tökéletes szépségű égbe szárnyalással az érintetlenséget érezte.”

Az elveszett Édenből valamit, tehetnének hozzá soraihoz.

A Himalája „meghódítása” nem veszélytelen: az elmúlt száz év alatt harminchat férfi halt meg a hegymászási kísérletek közben, és közöttük tizenhét tapasztalt helybéli serpa is volt.

Titkok, mesék birodalma a hóborította hegyláncok együttese.

Mesélik, hogy egy ember rábukkant a Nanga Parbat tündéreinek palotájára, melynek kristályból épültek a falai, kertjének közepén nagy fa áll, s annak ágain gyöngyök függnek. Leszedte az ember a gyöngyöket és menekült, vissza se nézett. Igencsak megrémült, amikor látta, hogy kígyók üldözik. El is dobta a gyöngyöket, s futott, ahogy a lába bírta, és meg sem állt hazáig. Otthon azután négy napra rá meghalt. A tündérek ugyanis senkinek nem bocsátanak meg, akik kifürkészik titkaikat. Egy ősi hindu szöveg írja: „Ahogyan a nap felszívja a harmatot, úgy tűnik el minden aljasság a hó örökké tiszta otthonának megpillantásakor.” Amikor a jégbirodalom akár kristálypalotának is vélhető a szikrázó napsütésben.

12.

A föld alatti barlangok és üregek birodalma (A Wood Buffalo Nemzeti Park)

A Svájcnál nagyobb, a Wyoming Yellowstone Nemzeti Park nyolcszorosa ez az édeni sokszínű vizes pusztaság, amely Kanada első, a világ egyik leghatalmasabb vadasparkja. Kezdetben azért vált védett területté, hogy megóvják az amerikai bölényt a kihalástól. Az amerikai erdei bölény rokona a nagyobb testű síksági bölénynek. Testsúlyuk elérheti a kilencszáz kilogrammot is, gyors, éber állatok, másodpercek alatt képesek eltűnni a fák között. Magyarország alapterületének közel felével azonos alapterületű hatalmas rónaságon hatezer bölényt számlálnak, a szabadon élő csorda a világon a legnagyobb, az országnyi síkságon azonban szinte észrevétlenül élnek napjaikat.

A felszíni vizekben bővelkedő nemzeti park őstermészet, ahol paradicsomi helyszínek váltogatják egymást.

Három elkülöníthető vadon is kialakítható lenne ezen az érintetlen vidéken. Északot, ahol a fenyvesek és rezgőnyárfák magasodnak, és gyakorta erdőtüzek pusztítanak a szélsőséges éghajlatú erdős területeken. Aztán a mocsarakkal és folyóvizekkel bőséggel elhalmozott tengerszint feletti bőtermő fennsíkot, s végül a Peace Athabasca deltatorlatát, amely a világ legnagyobb édesvízi deltája. Mocsarak, sekély tavak, zöldellő rétek, fákkal árnyékolt legelők öltöztetik, díszítik a színek pompájában a pusztaságot.

Az amerikai fekete medvék – baribálok néven is emlegetik őket – ahogy medvetársaiktól megszoktuk, a tél nagyobbik részét az erdők mélyén fatörzsek rejtekében alusszák végig. Ám tavasszal biztosan előbújnak: bogyókat, kis testű emlősöket, rovarokat és tojásokat keresnek táplálékul. A mindig nagy zajt csapó darvak serege is a mocsarak vidéken tanyázik.

Itt rakják le tojásaikat, hogy azokból kecses röptű fehér tollazatú darvak keljenek ki. Életük során csak egyszer párosodnak. Szállnak, repülnek az Egyesült Államok délnyugati tájairól egészen idáig, s a négyezer kilométer megtétele után az érintetlen lápvidéken, ahol sok száz hektár élőhelyre van szüksége egy darupárnak, szétszóródnak, sás leveleiből, gyékény szárából fészket építenek. Tavasszal két nagy tojást raknak, azon harminc napon át kotlanak. Táplálékuk hal, béka és mocsári növények. Amikor eljön a tojásból való kibúvás ideje, ami két napig is eltart, már eldőlt a darufiókák sorsa. Az elsőszülött mindig életrevalóbb, a második-ként kikelő rendszerint elpusztul. Aztán a daruszülők egyetlen tapasztalatlan „kezdővel” indulnak vissza a másfél-két hónapos repülést követelő hazaútra Wood Buffalótól Texasig.

A farkasok, hódok és bölények pedig a tél közeledtével ismét birtokukba vehetik a hóborította síkságot. Kemények errefelé a telek. Nem ritka itt a -40 Celsius-fok! Még a nap is inkább a látóhatár mögé bújik, s csak sietve pásztázza végig világító sugaraival a végtelen táj fehérítő zugait, ahol a hódfajok tollazata is kifehéredik.

Azután a tavasz újra idecsalogatja a vízimadarak ezreit, az égi légifolyosókon hattyúk, vadludak érkeznek. Számoltak már egymilliót is. És persze szállnak a darvak. Szárnyaik vége fekete, röptük kecsessége valóságos légiparádé.

A Wood Buffalo mész- és gipszközetébe a felülről szivárgó víz fokozatosan üregeket, barlangokat, mélyedéseket vájt, s azokban vízesések, folyók csordogálnak. Földalatti mélységből sós vizű források törnek a felszínre, a víz elpárolog, a talaj felszínén fennmaradó só és más ásványi anyagok fehérítő sómezőt és szemet gyönyörködtető látványt hoznak létre. A sótűrő növények élnek itt, kiválasztják a sófelesleget, s míg más élőlény elpusztulna ebben a környezetben, ők nem.

A nyár rövid ideig tart, az állatok igyekeznek is elraktározni a tél beállta előtt táplálékukat. Méltóságteljesen legelésznek itt a sötétszörű amerikai jávorszarvasok, agancsaik fesztávolsága megközelítheti a két métert is, s igencsak feltűnő jelenségnek számítanak a Wood Buffalo dús füvezetű vízpartjain, amint a vízínövényeket legelészik.

Megjelennek a timberfarkasok is, megfuttatják az egész csordát, s a kiszemelt zsákmányt csak azután veszik üldözőbe. A jávorszarvasagancsok pedig végül ott hevernek a földön, s már nem olyan szépek, mint gazdáik fején voltak.

13.

Paradicsomi tájak Dél-Amerikában

Brazília délkeleti részén húzódik az Itatiaia Nemzeti Park, a nagy kiterjedésű Atlanti-őserdő értékes töredéke. Darwin ittjártakor feljegyzést is készített: „Itt láttam először a trópusi őserdőt a maga teljes, fenséges pompájában. Nem tudok megtenni száz yardot anélkül, hogy ne ragadná meg az érdeklődésemet valamely új és káprázatos élőlény.” A kora reggeli ködpárás levegőben bőgőmajmok hangversenye hallható, a sáfrányszínű tukán a lombkoronákon tarkacsőrével gyümölcsöket és bogyókat csipeget, az aranyszínű oroszlanmajmocsók dús sörényükkel büszkélkednek, s adják tudtul a világnak, hogy léteznek édeni környezetek, ahol még a talaj fölé emelkedő fák törzsein és ágain is buja növényzet terem.

A felhőgomolyagok alatt zöldellő Itatiaia papagájok rikoltásaitól hangos erdeje ezeregyszáz méter magasságban húzódik, mohák, páfrányok, orchideák, broméliafélék színpompás változatosságában. A broméliák olyan sűrűn nőnek be a legvastagabb ágakat is, hogy azok szinte összeroskadnak a teher alatt.

A bolíviai Altiplano kiterjedt sík rónaság az Andok legszelebb vonulatánál. Egyes részein füves, máshol sós mocsarakkal tarkított hideg levegőjű kopár sivatag. A környezeti viszonyok barátságtalanok, északon a Titicaca-tó környékén a kedvezőbb időjárás következtében a talaj megművelhető. Az Andok kondorkeselyűje ebben a rideg környezetben is talál élelmet magának, ahol az óriás puyak égbe törő növényzete nyújt menedéket a pusztaság élőlényeinek és gyönyörködtető látványt a szemnek.

A Pantanal néven ismert ősvadon festői napfelkeltéi mocsarakat, folyókat füves pusztákat, erdőket láttatnak, ahol a dél-amerikai vadvilág leggazdagabb paradicsoma alakult ki Brazília, Bolívia és Paraguay területén.

Az évente több alkalommal is víz alá kerülő, a tengerszint felett csupán százötven méter magasan elterülő területen, mely földművelésre alkalmatlan, kevesen telepedtek le. Az esős észak során a folyók az egész pusztát elöntik az amerikai vízidisznók és a Pantanal előkelő gólyafajtájának, a jabirunak ezzel bőséges táplálékot eredményezve. A növényekkel zsúfolt tavak kajmánjai sem nélkülöznek, bőséges táplálékforrásuknak köszönhetően meg is nőnek két és fél méter hosszúra.

A májustól októberig tartó száraz évszakban kevesebb eső esik, a víz apad, a vízi élet a kisebbre zsugorodott tavakba és a folyókba szorul vissza, ahol a sok halfaj közül számos pirája él. Közülük nem mindegyik ragadozó, de mindegyik a kajmánok kedvenc eledelei közé tartoznak.

Óriási tengerimalacokra emlékeztető vízidisznók bátran falatoznak a kajmánok közelében, az óvatos állatok a Föld legnagyobb súlyú rágcsálói, testsúlyuk megütheti a hatvan kilogrammot is.

Fáradhatatlanul szűrik a vizeket a vízimadarak: megszámlálhatatlan nemeskőcsag, gém, íbisz röpte keresztezi egymást, útirányuk sokszor a pálmaligetek, sűrű erdősávok vidéke, ahol a pálmák a nemeskőcsagok, kormoránok és karvalyak fészkelő- és pihenőhelye. E vadregényes térség hercegnője vitathatatlanul a jabiru, Pantanal fekete csőrű, piros nyakú és fehér tollú gólyája, amint nagy fesztávolságú szárnyainak méltóságteljes mozdulataival röpdös a kajmánok fölött, s emeli ki a vízből hosszú hegyes csőrével a nagy testű krokodilfélék orra előtt a halakat. Mutatványa utánozhatatlan. Miképp a Pantanal érintetlen szépsége.

14. A Serengeti

Maszájok, legelésző nyájak, gulyák, országnyi kiterjedésű füves síkságok nagytestű állatokkal a tengerszint felett ezerötyszáz méterrel. Ez a Serengeti.

Afrika egyik legnagyobb vadonja, ahol még számtalan elefánt él a Serengeti Nemzeti Park sok tízezer négyzetkilométernyi védett területén. A kelet-afrikai síkságok legcsodálatosabbikán a legelésző vadon élő állatok itt számtalanszor olyan tömegben vonulnak, hogy csordáik a tengernyi fűóceánt is eltakarják. A kenyai határszélen Tanzániában található Serengeti Nemzeti Parkot délről az Eyasi-tó, nyugatról a Viktória-tó, keletről magasföld határolja. A Maszáj Mara Vadrezervátum (Masai Mara Game Reserve) Kenya határán is átnyúlik. Ide zárandokolnak az afrikai vadat hajtó vadászok.

A Serengeti nyugati és északi területeit erdős szavannák borítják, itt tüskés akáciák és fűcsomók képesek a megszilárdult talaj áttörésére. A tömörre vált vulkáni hamuból kialakult talajba a fűfélék könnyen megkapaszkodnak: a fák gyökerei számára az áthatolás nehezebb feladat. Az akáciák gyökerei képesek az áttörésre, sikeresen megkapaszkodnak s árnyékot adó lombkoronájukkal méltóságteljesen örködnék a füves pusztaságon. A délkeleti lapos sík területeken rövid fű nő, aztán északabbra haladva a fűfélék egyre magasabbak. Pihenésre, lustálkodásra helyet biztosítva az oroszlánoknak, akik a fűben kúszva a szél irányával egyezően közelítik meg áldozataikat, aztán felpattannak, és támadásba lendülnek.

A pázsitfűfélék és a közöttük termő puha szárú növények adják a több millió gnú, zebra, bivaly, gazella táplálékát, helyt adnak a természetnek a vérépítésre, itt élnek a struccok és még számtalan teremtmény az édeni területeken. A gyeppel itt eltűri a legelést, a taposást: a levelek és a szárazak újra és újra kihajtanak. A növekedő részek a talaj közeli alapoknál vannak, az idősebbek a csúcsokon, a növekedés pedig azokat egyre feljebb nyomja. A legelésző zebraik mindennapi kedvtelésére és táplálékuk biztosítására. A zebraik gyomra alkalmazkodott ugyanis a hosszú füvek idősebb, keményebb csúcsainak emésztéséhez. Csordáikat a gnúk követik, akik további darabot csípnek le a torzsokról, de meghagyják a legalsó, legújabbban nőtt részeket, mert a természet rendelése szerint azok a finom falatok a Thompson- és Grant-gazellák csapatai számára.

A száraz évszak közeledtével áprilisban az állatok ősi vándorlási ösztönük készítésére Serengeti északi területeire kezdenek vonulni, ahol ekkor is elegendő jó legelő akad még. A libasorban induló csordák csoportjai csapódnak egymáshoz, a gnúk végül óriási fekete oszlopsorokban vonulnak, hömpölyögnek sokszor félmilliószámban.

Hatalmas dübörgés és porfelhő kíséri útjukat a gyíkok és szirtiborzok rémülten keresnek menedéket. Vonulnak a zebraik és a gazellák is. Csak a bivalyok, a ritka, fehér farkú gnú és a topi maradnak régi helyükön. Rágcsálnak, amit tudnak a száraz évszakban. A hiénák a vonulás egyik haszonélvezői. Kotorékaik helyéről csoportjaik ötven kilométerre is elkalandoznak,

hogy kihasználják a soha vissza nem térő vadászati alkalmat, és friss húst zsákmányoljanak. A fiatal növényevők közül kerül ki a legtöbb áldozat. A természet ebben is rendelkezett: a kecses gazellák, a gyors gepárdok, a gnúk, a hiénakutyák, a zebrák pedig az oroszlánok túlélését biztosítják. A gnúk egyes csapatai az impalák társaságában képesek egészen a Viktória-tó árteréig felmenni, ott néhány heti tartózkodás után folytatják útjukat észak felé. A Maszáj Mara dús gyepén élnek egészen az októberben beköszöntő nedves évszakig. Akkor újra útra kelnek visszafelé. Mire Európából a tél elől menekülő költözőmadarak megérkeznek a Serengetibe, a csordák is visszatérnek.

A természet látványos, semmihez nem fogható randevúja ez, amikor a madarak és a nagytestű növényevők találkoznak.

Költözködnek a maszájok is. Gyorsan elkészíthető házaik favázait levelekkel borítják, sárral, trágyával betapasztják. Ez védi őket a szélről és természetek támadásaitól. S ha már nincs elegendő friss fű, szedik sátorfaikat, s évszakonként költöztetik falvaikat. Állat és ember teljes összhangban él a természettel.

15. Lappföld Svédországban

Aurora boealis, azaz északi fény a sarki éjszaka eget színes, aranyló fénykötegekkel megvilágító jelenség. Látványa, hatása egyedüli természeti jelenség ebben a hideg, de zordnak nem nevezhető szépséges térségnek, ahol az Európában már csak néhány menedéket találó hiúz is csak néz a távolba, a hegyvonulatok és fenyvesek fölött húzódó hullámzó fénycsíkokra.

Európa egyik legérzékenyebb területe ez az édeni táj, a Skandináv Alpok hóborította lejtőitől a Botteni-öbölhöz húzódó országnyi terület, ahol délkeletre futó gleccserek, zuhogókkal teli folyók magashegységi tundrát, ősfenyvesekkel benépesülő völgyeket, tavakat, mocsarakat, tőzeglápokat táplálnak. Elszánt utazó itt heteken át vándorolhat anélkül, hogy másik emberi lényel találkozna.

Az utolsó, tízezer évvel ezelőtti jégkorszak alakította Svéd Lappföld három nemzeti parkja alkotja Európa félmillió hektáros legnagyobb természetvédelmi területét. A Stora Sjöfall természetvédelmi területén hegysorok veszik körül Akkajaure-tavat, és a luc- és vörösfenyő őserdők a nagyemlősök, így a medvék, és a jávorszarvasok élőhelye. A Sarek Park nyírfaaerdei a folyóvölgyek mentén húzódnak, de találunk itt közel száz majdnem kétezer méter magasú hegycsúcsot és legalább száz gleccsert. És tundrát a magas hegyeken. Legnagyobb kiterjedésű a Padjelanta Park széles hegyvidéken húzódik, tavai mentén dús legelők találhatók. A Muddus Nemzeti Park Lappföld közepén a tőzeglápok és erdők birodalma, melyeknek madárparadicsomaiban száz faj él védelemben, de szirtisasok, vízipockok, vidrák, vízicickányok és szirtisasok is élnek. Délebbre fekszik a Peljekajse Nemzeti Park, mely a tavasszal és nyáron pompázó hegyi-nyírerdők és virágok védelmét biztosítja.

Ezerkétszáz méter magasság felett már csak a zuzmó él meg, zuzmószint alatt a fűmagasságú törpefű bokrai nőnek.

Még lejjebb a nyírerdő, aztán a tölvelevelűek jelennek meg, az alsó alpi zóna növényzetét pedig a cserjés, keményebb szárú növények alkotják. Sok az áfonya és háromlevelű sás.

Hiúzak, farkasok lopakodnak az erdőkben, a hosszú sötét télben, a lápok és tavak vízimadarai között található a kis lilik, a víztapósó és az énekes hatyú. A felföldi szirtek felett sasok, gatyás ölyvek, vadászsólymok és hóbaglyok körözködnek.

A lappok – vagy ahogy ők magukat nevezik: számik (sami) – a történelem előtti idők óta élnek errefelé. A tudomány mai állása szerint őseik Közép-Európa kőkorszaki vadászai voltak, és a visszahúzódó jégtakarót követték északra.

A „tavaszinyár” idején áprilisban a hófedte messzi síkságokra vándorolt rénszarvasaikat őrzik, akik a hó alól ássák ki a zuzmókat. A nyár folyamán a rénszarvasok a hegyi növényzet adta táplálékon élnek, a tehenek megszülik borjaikat. Az állatok a lappok ezután a hegyek aljának védettebb hajlataiba hajtják vágásra, majd ősszel húsukat tartósítják, értékesítik. Őszitél idején a rénszarvasok a ligetes vidékeken legelésznek, télen a csordák mind beljebb vándorolnak a mezőkbe.

A lappok ma már nem nomád életét élő közösségek: állandó lakhelyeikről csupán a fiatal férfiak egy része jár a csordákkal. Évente egyszer összeterelik a rénszarvasokat, családjuk jólétét képező állataikat, és a hajtók becsípésekkel jelölik meg a rénszarvasok füleit. Télen a szétszéledő csordák már keveredhetnek más családok állataival: a védjegyek azonban mindenki számára egyértelműen jelzik a tulajdonjogot.

Februárban és augusztusban tartják a lappok minden évben vásáraikat: tarka sapkáiban, köpenyekben, csizmákban jelennek meg e jeles napokon, s mint a magyarországi állatvásárokon az állattenyésztők egymással, eladják áruikat, rénszarvasborjaikat. S megbeszélik ügyes-bajos dolgaikat.

16.

Irian Jaya és Krakatau

Indonéziában az Új-Guinea szigetének nyugati felén elterülő Irian Jaya együtt nagyobb, mint Bali és Jáva szigetei. A fél magyarországnyi felföldön áthatolhatatlan trópusi erdők, jég borította, a Mont Blancnál is magasabb hegycsúcsok, termékeny hegyoldalak találhatók, ahol még mindig emlősök új fajait fedezik fel. Sokan úgy élnek errefelé, mint őseik tették évszázadokon át. Kunyhókban laknak, eszközeik, ruházatuk egyszerű: szokásaikban és szertartásaikban a hagyományt követik.

Néhány törzs a külvilágot is elkerüli, előfordulnak még törzsi viszálykodások is. A dani emberek kunyhóikat a hegyvidék fáiból, kúszónövényeiből, pálmaleveleiből építik. A dani és a yali törzsbéliek a völgyek nagy területeit művelik: édesburgonyát termesztenek, disznókat tartanak. Bizonyítékok támasztják alá, hogy több mint ötezer éve már kialakították gazdálkodási rendszerüket. A dani törzsbéli asszonyok kisebb és nagyobb méretű díszítőket használnak tárolóeszközként, „háthálójuk” egy fejfedő, amely a vállon át a háton lóg, öltözékül szolgál, de ebben a nagy zsákban cipelik a termést, a malacot és csecsemőjüket is.

A bambusz nő a leggyorsabban az alacsonyabban fekvő területeken, ahol az érintetlenség légköre honol az éjszakánként sokszor százszázalékos nedvességtartalmú erdők mélyén.

A nedves talajból az égbe törő fák törzseit, ágait páfrány, moha és orchideák borítják. Nagy számban fordulnak elő araukária fenyő megtermett fái, amelyeket a majmok labirintusának is neveznek. Botsáskák, a világ legnagyobbikának számító góliátlepkék, a magas fák lombkoronái alá szálló hárpiák, új-guineai sasok, színes denevérpapagájok élőhelye az erdő, ahol őshonos többféle erszéyes emlős: a kuskusz, az oposzum, az erdei törpekenguru és a kenguru. Utoljára 1989-ben fedeztek fel három különböző kengurut.

A hegyvidéki erdőket kazuárok és paradicsommadarak népesítik be. Utóbbiak szépséges tollazata és éneke egyedülálló a madárvilágban. A Szászország királya névre keresztelt paradicsommadár a rádió sercegéséhez hasonló hangokat hallat a mohával borított ágakon ülve.

Jáva és Szumátra között ékszerként terül el az Indiai-óceán vizein egy négytagú kis sziget-csoport. Kettő alacsonyabban fekszik, a harmadik nyolcszáz méter magasba tör, a legkisebb negyedik sötét és sziklás, közepén kúp alakú domb, s csúcsának mélyéből vékony füstcsík gomolyog a felhők felé. Ez a füst is jelzi, hogy itt nem mindig lehetett nyugalom: Krakatau vulkanikus maradványai alkotta földdarabokon, szigeteken. 1883-ban itt zajlottak le a világ máig ismert legfélelmetesebb robbanásai.

A földöntúli kitörések olyan erőt fejtettek ki, hogy a szigetvilág arculatát is megváltoztatták. Május végétől augusztusig tartottak a robbanások, a füstfelhők sokszor tizenegy kilométer magasságig emelkedtek. Gőz és hamu kitörő erővel áramlott. A robbanásokat Jáván is hallották. Aztán egy május végi reggelen egy óriási robbanás tört fel a mélyből, energiáját a Hirosimára ledobott atombomba kétezerszeresénél is nagyobbra becsülték. Az elemi erejű robbanás hangját négyezer-nyolcszáz kilométer távolságból lehetett hallani, a rezgéshullámokat pedig a világ minden részén észlelték. A fősziget kétharmada egyszerűen eltűnt. Két napra sötétség borult a környékre, mert a füstfelhők nyolcvan kilométer magasra szétterjedtek.

Cunamik, szökőár-hullámok pusztítottak a tengerszoros mindkét partján, végigsöpörtek a Jávai-tengeren, falvak, városok semmisültek meg. Több tízezer ember lelte halálát. Hónapokig tartó hamueső keserítette még az emberek életét, a szigetdarabokat a víz nyelte el vagy sodorta távoli partok felé. Az összes növény és állat elpusztult, de a közeli Szumátra és Jáva őserdőiből a megújuló élet néhány éven belül visszatért. Őserdei vegetációban ma már óriás-kígyók, varánuszok, gekkók, patkányok, gyümölcssevő denevérek tanyáznak.

A természet édeni viszonyokat varázsolt. A vulkán kitörései azonban nem szűntek meg.

17.

A Galápagos-szigetek (Ahol Darwin evolúcióelméletéhez gyűjtött anyagot)

A Galápagos-szigetek állatvilága vonzza elsősorban a látogatókat a világ e távoli pontjára. A spanyol galapago szó a teknősök földjét jelenti. A kivételesen szép állat a jelképe az Ecuador fennhatósága alá tartozó Galápagosi Nemzeti Parknak, ahol számos állatfaj található. Közülük néhánynak a jégkorszak óta változatlan a külsejük, mások pedig alkalmazkodtak a helyi körülményekhez.

A szigetvilág elszigeteltségének köszönhetően a madárvilág közel fele osztályán belül állandó, helyi jellegű. Endemikus, ahogy tudós nyelven nevezik. Ugyancsak különlegesnek számítanak a hüllők, a tengeri teknősök kivételével. Dél-Amerikából származónak tartják azt a páratlannak mondható növény- és állatvilágot, amely a Galápagos-szigeteken kialakult. A tenger- és a levegő áramlatai hozhatták a magvakat, a madarak iderepültek, a déli-sarki állatvilág egyedeit, köztük a pingvineket, pedig a Humbold-áramlat sodorta melegebb vizek felé, ahol hosszú idő folyamán alkalmazkodtak a megváltozott körülményekhez.

Galápagos kétezer kilométerre délre fekszik Salvadortól és ezerhatszáz kilométerre dél-nyugatra Panamától. Az Egyenlítő éppen a Farkas-vulkán vonulatát metszi a szigetvilág közel kétezer méteres magasságú hegységét. Öt nagy sziget – körülbelül ötszáz négyzetkilométer feletti, nyolc közép nagyságú – 14 500 négyzetkilométer alapterületű – és számos kisebb sziget alkotja Galápagos szigetvilágát. A Darwin-sziget és az Espanola-sziget közötti távolság

háromszázötven kilométer, a szigetvilág bejárásához ebből is következtethetően legalább két hét szükséges. A huszonegy önálló nevet viselő sziget közül mindössze hét lakott. A legtöbben San Cristobal szigetén élnek, de ott is csupán kétezren.

A lakosok számánál sokkal nagyobb a teknősöké: Santa Cruz és Isabela szigeteit kell azoknak meglátogatniuk, akik tanulmányozni akarják ezeket a szép példányokat. Mindkét szigeten ezrével élnek. Iguánákat Santa Fe, Santa Cruz, Seymour, Isabela és Fernandina szigetének szikláin tekinthetünk meg, a forró és száraz partokon. A szigetek belsejében a klíma sokkal párásabb. Júniustól decemberig tart a hideg évszak, melynek során a Humboldt-áramlat délkeletről hideget hoz, és keveredik a meleg trópusi levegővel. Felhők takarják el ilyenkor a fókák birodalmát is, Genovesa szigetétől Pintáig. Garua a neve a felhős égből ömlő esőzuhatagoknak, melyek a magasabban fekvő területekre jellemző. Januártól májusig tart a meleg évszak, a látogatásra legalkalmasabb néhány hónap, amikor a tenger is meleg, úszásra alkalmas és nem erőteljesek a hullámok. A víz hőmérséklete ezekben a hónapokban sosem csökken 25 Celsius-fok alá.

Charles Darwin a Beagle fedélzetén 1835-ben érkezett a térségbe, harmincöt napot töltött el itt és megfigyeléseket végzett. Négy évvel később tette közzé A fajok eredete című munkáját, amelyben tizenhárom pintyfaj leírását közli, melyek mindegyike alkalmazkodott táplálékának megszerzéséhez. Leírta, hogy az általa látott erdei fakopáncs itt kaktusz tüskéjét használva szedi ki a rovarokat, hernyókat, kukacokat üregekből, hasadékokból, s ez az egyetlen szerszámot használó madár a világon. Következtetése volt, hogy az elszigeteltség és az új feltételek hozzájárultak a gyors evolúcióhoz. A kormoránok közül az eltérés példaként említi a világon itt élő legnagyobb kormoránfajtát, melynek itt nem volt természetes ellenfele. E helyzetből adódóan fokozatosan elkényelmesedett, repülési képességét és ügyességét elveszítette. Kényelmét és nyugalma a víz alatti búvárkodásban találta meg.

A Galápagos-szigeteket olyan hüllők uralják, melyek a dinoszauruszok kihalása előtti időszakot jelzik. Az óriás teknős egy faja él az Indiai-óceánban tizenegy faj – ebből tizenöt eredeti – figyelhető meg Galápagos szigetvilágában. A méteres nagyságot is elérő kagylón élő állat a kétszázharminc kilogrammot is elérheti, és kétszáz éves kort megér. Nedves területen, ahol dús növényzet alakul ki, sok a kagyló és kupacokban található a partokon, mint Santa Cruz szigetén. Az óriásteknősnek könnyű tehát táplálékát megszerezni, ám a szárazabb területeken szegényesebb az élet, s a körülményhez az állat úgy alkalmazkodott, hogy a lassan kifejlődő hosszabb nyakával és lábaival a homokból ássa ki a napi betevőjét biztosító kagylómennyiséget.

Darwin az alkalmazkodóképességben látta az evolúció útját, itt ebben az érintetlen szigetvilágban, mely területileg Ecuador huszadik tartománya. Santa Cruz szigetén található a Baltra repülőtér, ahová Ecuadorból hetente ötször érkezik gép. Háromhetenként pedig utas szállító hajó. A költségek magasak, a látvány azonban semmihez sem hasonlítható.

Az érintetlen természet itt is, másutt is lenyűgözi az embert. Úgy tartják Óceániában: amíg teknősök élnek, él a tenger, s akkor élni fog az univerzum is.

III.
ÓCEÁNIA
és más utak

1.

Emberek a láthatáron

Frank Fiedler a horgonyláncon üldögélt, és az óceánt kémlelte. A hajó orra könnyedén hasította a vizet, perzselve tűzött a nap, zubogott a sós tenger, habja szinte forrt. A fiú mély lélegzeteket vett, úgy szívta magába a meleg, párás tengeri levegőt, mintha inhalált volna. A tengeren való tartózkodás edzettebbé tette őt, már nem kínoztá úgy az allergiás nátha, mint otthon, az NSZK-ban. Apjának és orvosának tökéletesen igaza volt, amikor a középiskola befejezése után azonnal a tengerre küldték. Afféle hajósinas volt itt, gondtalan matróz, akire kisegítő munkákat bízta.

A szélsébség állandó ingadozása erősítő ingerekkel hatott a bőrére. A tengeri levegő hatására szervezete alkalmazkodóbbá vált a hőmérséklet változásaival szemben, és megszűntek a szárazföldön oly gyakori krónikus légúti panaszai. Most már azt is tudta, hogy a tengerparti lakosság közismerten kevésbé hajlamos a hüléses megbetegedésekre, mint a szárazföld belsőjében élők. Ez a tengerek nagyobb hőmérsékleti kilengéseket mérséklő hatásának köszönhető. A nyár forróságát enyhébbé és elviselhetőbbé teszi a tengerről érkező szellő, a tél pedig azért szelídül meg, mert a tenger ilyenkor adja ki a nyáron elraktározott meleget.

Egy erőteljesebb hullám felcsapott a fedélzetre, a víz egyenesen Fiedler arcába vágódott. De a szemébe, orrába, fülébe, szájába is jutott belőle. A tengervízet nagyon sósnak érezte, s ezt azért tartotta különösnek, mert éppen reggel olvasta a hajókönyvtárban, hogy az Atlanti- és nem a Csendes-óceán a legsósabb a három óceán közül. A tengerészeti földrajzot tanulmányozva értette meg azt is, hogy az óceánok és melléktengerek vizének a színe összefügg a sótartalommal és a hőmérséklettel. Minél sósbab a tengervíz, annál sötétebb kék a színe, s a két legsötétebb kék szín az egyenlítő két oldalán található sómaximummal függ össze. Ugyanezért kék a Földközi-tenger is. Minél kisebb a tengervíz sótartalma, annál jobban elhalványodik a színe. A tengervíz színének a hőmérséklettel való összefüggése abban nyilvánul meg, hogy a hideg zöld színárnyalatot alkot, a meleg pedig a kék változatos színharmoniót hozza létre. Ezért üt el olyan láthatóan a hideg Labrador-áramlás zavaros, szürkészöld színe a meleg Golf-áramlás kékes vízszínétől. Természetesen mindehhez az ég színe is hozzájárul. A Földközi-tenger örökké kék ege nyilvánvalóan csak erősíti a tengervíz kékjét, viszont a magasabb szélességek felhői, ködfüggönyei és esőfátylai miatt szürkének látszik a tenger.

Fiedler felemelte a távcsövét, belenézett, és nem akart hinni a szemének. A nap fényes sugarai majdnem elvakították.

Sok száz méternyire túl a hullámok megtörtek, s szivárványszínekben pompázva ott terült el előtte a sziget. Partján mozdulatlan fekete pontokat látott: egyikük hirtelen megmozdult, vendéghajós csónakjához futott, a többiek a pálmák mögé szaladtak. Emberek voltak.

– Föld! – kiáltotta torkaszakadtából Fiedler a vitorlaskorszakban gyakran használt, életet, megmenekülést szimbolizáló szót.

Összefutott a legénység, de még az öregebb tengerészek se nevelték ki a fiút spontán megnyilatkozása miatt. Modern radar- és rádióberendezések, a legpontosabb angol tengerészeti térképeken óránként megjelölt helyszínpozíciók segítik ma már az óceánjárók közlekedését. Huszonöt nappal ezelőtt, amikor Dél-Afrikából elindultak, tudták már, mikor fognak megérkezni. A hosszú, monoton utazás mégis összetörte az embereket lelkileg, testileg. Szívük mélyén – ha nem is vallották be – ugyanúgy éreztek, mint Fiedler, aki minden szempontból kezdőnek, kedves zöldfülűnek számított a tengeren. Mégsem mosolyogtak rajta. Boldogok voltak.

Végre megérkeztünk. Ehhez semmi kétség nem fér. Az ott szemközt: a Salamon-szigetek.

2.

A Csendes-óceániai szigetvilág

A kikötési manővert Niepelt a parancsnoki hídról vezényelte. Szczepanski I. tiszt a horgonygépnél, Kruppa I. géptiszt a gépház komputertermében várta a kapitány utasításait.

A honiarai kikötődiszpécseről olyan utasítás érkezik, hogy a hajó csak másnap mehet be a kikötőbe. A Salamon-szigeteki pilót – későbbi pontos információ szerint – majd valamikor holnap érkezik. Hajónk egyelőre nyílt vízen marad. A mázsás horgonyláncszemek dübörögve peregnek le a csörlőről a horgony tonnányi súlyától.

„Ugrott a mai partraszállás lehetősége” terjedt el a lehangelő hír másodperceken belül a legénység között. Valamilyen más program után kell nézni.

Fiedler szorgalmasan pötyögtetett a könyvtárszobában elhelyezett Brother szövegszerkesztő írógépen. Niepelt este hatra összehívta az Elefántvadászok Klubjának tagjait. Már elmúlt öt óra, neki még meg kell fogalmazni a meghívó szövegét, le kell gépelnie, borítékolni, kézbesíteni, azután mosakodni, inget váltani... Ebből baj lesz!

Fiedler legszívesebben személyesen hívta volna össze a tagságot, de hát tudta, hogy Niepelt nagyon ad a formásokra, s azt is, hogy ezek a meghívók milyen fontosak a tagok számára. Ezek az apró figyelmességek adják meg éppen a klub működésének tekintélyét, varázsát. Arról már nem is szólva, hogy az Elephanthunter's Club éppen róla neveztetett el. Amikor Bremerhafen kikötőjében felszállt a hajóra, lekiáltott valaki a fedélzetről, hogy megjött az elefántvadász. Fiedler ugyanis terepszínű, afrikai vadászkalapban, csizmában és hátizsákkal érkezett, s úgy festett valóban, mint egy expedícióra induló elefántvadász.

Amikor tizenkilencedik születésnapját ünnepeltük a hajón, emelkedett hangulatunkban megalapítottuk a klubot. Elnökünknek Niepelt kapitányt választottuk. Akkor nem is sejtettük, hogy milyen előnyök származnak majd ebből. Összejöveteleinket ugyanis tágas nappalijában tartotta. Nem zavartuk a könyvtárszobában azokat, akik éppen az elmélyült időtöltést: olvasást, levélírást, tanulást választották szórakozásul. De a szalonban összegyűlt videózókat, bridzs-, sakk- vagy sörpartira érkezőket sem zavartuk. Legfontosabb előny persze abból származott, hogy Niepelt meghatódva gyermekies gyülekezetünk lelkesedésén, felajánlotta kapitányi különkeretét, ő volt mindig a vendéglátó, egyszerűen annyit ihattunk nála, amennyi belénk fért.

Fiedler ügyvezető titkárunk lett. Belőlem szóvivőt, külügyi- és sajtótitkárt csináltak. (A megtiszteltetés azért érhetett engem, ugyanis, mert én voltam az a valaki, aki a fedélzetről lekiabálva Fiedlert elefántvadásznak kereszteltem.)

A nemzetközi klubnak: Niepelt, Szczepanski, Lozada, Celis, Kruppa, Reyes, Fiedler és Polgár lettek a tagjai. Három német, egy lengyel, három fülöp-szigeteki és egy magyar. Alapszabályunk értelmében összejöveteleinket kizárólag az elnök hívhatja össze (akár munkaidőben is). Az összejöveteleken mindig valaki, előre megbeszélte témáról: napi hírek, politika, kultúra, művészeti kérdések... előadást tart. Tilos viszont a hajó életéről, munkájáról beszélni, hacsak az elnök erre külön engedélyt nem ad. Abban az esetben viszont automatikusan megszűnik a klubtagok egyenjogúsága, és a hajón érvényben lévő szolgálati út betartása lesz kötelező.

Fiedler éppen azt ütötte be a számítógépbe, hogy a meghívót nyolc példányban írja le a gép. A szépen tipografált szöveget sietve dobálta be a megcímezett borítékokba, és gyorsfutárként kézbesítette ki a tagoknak. Annyi ideje maradt éppen, hogy kicsit rendbeszedje magát. Mire Niepelt nappalijába ért, már mindenki ott volt. Mindig vágyott arra, hogy legalább egyszer ne ő legyen az utolsó, de ez még nem sikerült neki soha.

Niepelt Captain Morgan rumot szolgáltatott fel, szózott pisztáciát, mogyorót, sós süteményeket és szivart. A légkondicionáló berendezésnek köszönhetően bent a klíma kellemes volt: feledtette velünk a kinti trópusi katlant. Nagyokat kortyoltunk a finom italból, és kíváncsian vártuk az előadást. Szczepanski emelkedett szólásra.

Témájával nagyot markolt: a Csendes-óceániai szigetek, Óceánia áttekintő bemutatására vállalkozott. Dolgozószobájából saját kézikönyveit, szakkönyveit, térképeit is magával hozta, hogy illusztrálni tudja mondandóját.

– Röviden összefoglalom ismereteimet Óceániáról – kezdte Szczepanski.

Három óceánunk közül a legnagyobbikhoz érkeztünk, a Csendes-óceánra. Szigeteit is figyelembe véve a világ legnagyobb kiterjedésű földrajzi területére. Az angol Challenger legénysége 1951-ben a Mariana-árokban tizenegy kilométeres vízmélységet talált. Tengerészek, misszionáriusok, felfedezők, írók feljegyzései alapján határozattan állítható, hogy Óceánia a világ legromantikusabb térsége. Spanyolok és portugálok voltak az első európaiak, akik erre vetődtek. A spanyolok aranyat, ezüstöt kerestek, a portugálok pedig a mesés keleti fűszerszigeteket. Balboa volt az első, aki megpillantotta a Csendes-óceánt, Magellán pedig, aki először keresztülhajózott rajta. A spanyol király öt hajóval indította útnak, 1519 szeptemberében. A vakmerő tengerész Dél-Amerika felé indult el, felfedezte a róla elnevezett Magellán-szorost, s azon keresztülhaladva jutott ki a Csendes-óceánra. Tuamotu, Guam, Rota szigetek érintésével a Fülöp-szigetekre érkezett az expedíció, közben sajnos Magellánt megölték a bennszülöttek.

Az öt hajó közül egynek sikerült átszelni az Indiai-óceánt, megkerülni a dél-afrikai partoknál a Jóreménység-fokát és kijutni az Atlanti-óceánra. A túlélők, akik először tettek világkörüli utazást, háromévi kalandozás után, 1522 szeptemberében kötöttek ki a gazdag Sevilla kikötőjében. Százhatvan tengerész lelte halálát az úton, a kor minden bizonnyal legkiválóbb navigátorai.

A terra australis incognita, a hatalmas déli kontinens felfedezése szinte valamennyi nagyobb európai gyarmatosító hatalmat készített expedíciók indítására. Érkeztek is szép számmal Óceániába a vakmerő hajósok, az „óceánjáró emberek”, akik legyőzték a távolságokat. Andrés de Urdaneta 1565-ben Manilából Acapulcoba hajózott, ezzel felfedezve az amerikai kontinenst megközelítő észak-csendes-óceániai hajóutat. Quiros, Van Diaman, Tasman, William Dampier, Wallis, Mendana, James Cook és mások folytatták a szigetvilág feltérképezését, felfedezését az európai kultúra számára.

Szakmai, emberi példaképem: Cook kapitány, a mesteri navigátor, kiváló tudós, matematikus, csillagász és fizikus három expedíciót indított Óceániába. Első útja során három hónapot töltött Tahitin, azután a szomszédos Társaság-szigetekre hajózott. A következő hat hónapot Új-Zéland feltérképezésére fordította, majd keresztülszelve a Tasman-tengert Ausztrália keleti partjait járta végig. Második útján Új-Kaledóniát és a Norfolk-szigeteket fedezte fel. Harmadik utazásakor a Jóreménység-fokának megkerülése után találta meg a Hawaii-szigeteket. Hazafelé menet a Bering-szorosnál beállt a tél, ezért visszafordult a hawaii-vizek felé. Ott lelte halálát: a bennszülöttek ölték meg. A felfedező expedíciókat a gyarmatosítás követte. A második világháború alatt a japánok területszerző támadásait az amerikaiak verték vissza.

Szczepanski ezután kérdéseinkre válaszolva az óceániai turizmusról, a korallszigetek kialakulásáról, az éghajlatról, állat- és növényvilágról, történelemről, a térség gazdaságáról, kultúrájáról, közlekedésről, pénzváltásról, vízumügyekről, egészségvédelmi szempontokról, nyelvészeti kérdésekről beszélt. Fiedler magnófelvételt készített az előadásról, ígért nekem egy másolatot, hogy a legfontosabb információkat majd rögzíthessem útinaplómba.

Szczepanski imponáló felkészültsége, ismeretei a szigetvilágról valamennyiünk elismerését elnyerte. Véleménye szerint a térség természeti adottságai, a bennszülöttek egzotikus kultúrája olyan csodálatos harmóniát alkot, melyhez foghatót sem Európában, sem Indiában, de még Japánban vagy Indonéziában se találhatunk.

A Csendes-óceániai szigetek három csoportra tagozódnak: Polinézia és Melanézia szigetei túlnyomórészt az Egyenlítő alatt húzódnak, Mikronézia pedig a fölött helyezkedik el.

Polinézia neve a görög polus (sok) és a nesos (szigetek) szavainak egyesítéséből keletkezett. Melanézia nevében a görög melas (fekete) szó az őslakosság fekete bőrére utal, Mikronézia pedig a görög mikros (kicsi) szóból eredően: kis szigeteket jelent.

A melanéziaiak negroid típusú emberek, hajviseletük az afrikaiakéhoz hasonló. Bőrük színe a csokoládébarna és a mély fekete színárnyalatai között változik. A salamon-szigetiek például a világ legerőteljesebben pigmentált feketéi. A melanézek mikroközösségekben éltek, klánokat, titkos társaságokat alapítottak. Osztálytagozódás közöttük nem jött létre. Kis közösségeik vezetői törzsfőnökök és a varázslók voltak. Totemfigurák, rítusok, maszkok, szertartások, táncok, kannibalizmus jellemezte életüket. Művészetük közösségi jellege vallási funkciókat töltött be, különösen a halálkultuszban.

A polinézek magas, aranyszínű, csillogó bőrű, széparcú, jó testalkatú emberek. Hajviseletük ritkán göndör. Merev, szigorú társadalmi rendszerekben éltek. Amikor az első európaiak Tahiti szigetére érkeztek, négy társadalmi osztályba tartozó népcsoporttal találkoztak: vezetők, földtulajdonosok, közemberek és a rabszolgák kasztjával. Közülük valamennyien több vagy kevesebb mágikus erővel (mana) rendelkeztek, és tilos volt (tabu) az egymás közötti érintkezés. Legnagyobb mágikus erővel isteneik rendelkeztek, így Tongaroa az óceán istene, Oro vagy Ku a háború istenei.

A polinéz mitológia legérdekesebb figurája Maui, aki, akár egy polinéz Prometheus vagy Krishna, zsineggel megfogta a napot, és a tüzet lehozta a földre. Horoggal pedig kihalásztta a szigeteket a tengerből. Hina istennő felszállt a Holdba, hogy fivérétől távol legyen, és elkerülje a vérfertőzést. Tane, a fény, Rongo, a termés és a béke istene. A róluk szóló történetek még inkább kiszínezik a többistenhitű polinéz mitológiát. Áldozati oltáraikon (marae vagy heiau) áldozatokat mutattak be. Ritkán fordult elő emberáldozat. Soha nem használtak maszkokat, színes jelmezeket, valláskultuszuk sehol nem volt olyan erős, mint a melanézéké.

A mikronézek a Fülöp-szigetiek és a polinézek keveredéséből származnak. Rézbőrűek, vékony ajakkal, rövid, sima, fekete hajjal. A polinézektől eltérő ausztronéziai nyelvet beszélnek, mitológiájuk erős eleme a hősök imádása. Kultúrájuk nem olyan gazdag, mint a melanézéké vagy a polinézéké.

Szczepanski már három órája beszélt. Záporoztak hozzá kérdéseink, hiszen valamennyien izgatottan készültünk a nagy találkozásra, hogy személyesen is megismerjük Óceániát.

Niepelt is kivette a részét a válaszdásokból: ő még tájékozottabb volt a témában, mint első tisztje. Nemhiába készült egész életében arra, hogy legalább eljusson ide, a világ másik végébe, ahonnan nézve európai kultúránk legalább annyira a világ másik végén van.

Klubtalálkozónk kötetlen beszélgetéssel folytatódott. Niepelt Beck söröket hozatott, kellemesen telt az idő, társalgásunkat telefoncsörgés szakította félbe. Niepelt a kikötőparancsnok kereste, hogy elnézést kérjen a diszpécser téves tájékoztatásáért, majd közölte, hogy a pilot már elindult a Philemonra: hajónkat még ma beviszik, hogy holnap reggel hat órakor elkezdhessek a kirakodást.

Első klubtalálkozónkat kikötési manőver, útlevel- és vámvizsgálat, orvosi vizsgálatok, ügynökségi látogatások követték.

3.

A Salamon-szigetek

Reggel viszont a tengerészek esetében a vízumot helyettesítő kilépési engedéllyel a kezünkben időben elindulhatunk, hogy többhetes vízi út után végre szilárd talajra lépjünk. A hajó merülése miatt nem jutottunk be a kikötőbe, a rakományt úszódarukkal szállítóbárkákba rakják át a fedélzetmester irányításával. Mi motoros yachton érkezünk a kikötőbe, a parancsnoki ügyeletet biztosító Lozada kivételével.

Szczepanski videofelvételeket készített a kikötő nyüzsgő forgatagában, bámulatos rutinnal hárítva el a tolakodó alamizsnakerőket. Ezt a képességét nagyon irigyeltem tőle, ugyanis fényképezési kísérleteim majdnem mindig kudarcba fulladtak a kéregetők zaklatásai miatt. Pedig Szczepanski is csak annyit csinált, hogy ökölbe szorított bal kezét felemelte, maga előtt félkörívben mozgatta, s ily módon olyan határozottan tudta távol tartani a bennszülötteket, hogy mi csak néztünk. Nem is próbáltuk utánozni. A többiek kameráikat se cipelték, a hajószalonban átmásolták a felvételeket saját kazettáikra. Ennek fejében viszont váltva cipelhették Szczepanski gépét.

A Salamon-szigetek az európai civilizáció számára a legutoljára feltárt óceániai terület. A mai napig ez a szigetvilág legismeretlenebb és legkevésbé látogatottabb térsége. Érezhető mindez a bennszülöttek kéregető ostromából is. Ők még ugyanis nem tudják, hogy a fehér ember és a gazdagság nem ugyanazon fogalmak.

Fiedler kikészített néhány salamon-szigeteki dollárt, hogy lerázza magáról az ostromlókat, de szerencsére Kruppa megakadályozta akcióját. Pénzt ugyanis ebben a helyzeten végképp nem szabad adni, mert akkor igazából elszabadul a pokol. Látom az arcokon a megkönnyebbülést, még Szczepanskién is, amikor beszállunk az ügynökségtől bérelt mikrobuszba. Behúzzuk a tolóajtót, és elindulunk. Niepelt lehúzza az ablakot int Fiedlernek, hogy most adhatja a pénzt az utánunk rohanó, kéregető tömegnek. Fiedler néhány dollárt dob ki, a bennszülöttek egymást taposva marakodnak érte. Szomorú látvány.

Elhaladunk a hajózási ügynökségek és a Kai bár előtt a tengerésznegyedben, majd a Shanghai Bank saroképületénél jobbra fordulunk a Mendana sugárútra. Alig indultunk el, máris patakokban folyik rólunk az izzadság, olyan nagy a meleg és a páratartalom. De inkább ettől szenvedünk, mint a trópusi felhőszakadásoktól. Ha egy hónappal korábban, márciusban érkezünk, az utolsó esős hónapban, bizony ki sem mozdulhattunk volna a hajóról. Még a rakományhoz sem fértek volna hozzá.

Elfogadva Niepelt érvelését tovább bámészkodtunk kifelé az ablakon.

A Salamon-szigeteki múzeum előtt megállt a kocsí. Kiszálltunk, hogy bemenjünk, de Kruppa határozottan közölte, ha nem ihat meg valamilyen jegelt italt a múzeummal szemközi Mendana Hotel bárjában: azonnal kilép ebből a kiscserkész klubból, s valamilyen komolyabb társulást hoz létre. Feltételét tiltakozás nélkül fogadtuk el, mert már mi is alig vártuk, hogy igyunk valami frissítőt. Azonkívül a malária elleni tablettát is – amit néhányan elfelejtettünk reggel bevenni – le kellett nyelni valamivel.

Nagyon sötét bőrű, finom arcú, karcsú salamon-szigeteki lány szolgált fel a bárban. Kruppa azonnal beszélgetni kezdett vele, csak igen nehezen boldogult, nem azért mert a lánynak valamilyen kifogása lett volna a társalgás ellen, hanem mert alig tudott néhány szónál többet angolul. A helyi lakosság itt nyolcvan-száz különböző nyelvet ismer, sokan beszélnek a salamon-szigeteki pidgint. Kruppa az ismerkedés sikere kedvéért még anyagi áldozatot is hozott: megvette a recepció melletti ajándékboltban Linda Simons és Hugh Young Hjin BlongYum című nyelvkönyvét, melyből kiderült, hogy a salamon-szigeteki pidgin-angol

olyan bonyolult, hogy egyelőre le kell mondania arról, hogy közelebb férközzön a pincérlányhoz. A kínai pidzsint és néhány más tengeremléki nép saját nyelvét az angollal ötvöző pidzsin nyelveket, ha nem is könnyen, de megértette. Bár az nem világos számára, hogyan keletkezhetett az angol business (üzlet) szó kínai pidzsin kiejtése, mely egyúttal névadója lett e kevert, sokféle, több nép nyelvhasználatában más és más nyelv.

Végül mégiscsak a múzeumban kötöttünk ki, hogy a kiállított tárgyak, útmutatók, információk alapján többet tudjunk meg a szigetekről. Az udvaron egy tizennégy evezős, New Georgia-szigeteki kenu hívta fel magára a figyelmet. Valamikor fejvadászok ültek benne, a kannibalizmus errefelé ijesztő méretű volt. Mellette egy kilenc méter hosszú, vitorlás, vendég-hajós kenu állt. A bal oldalára épített egyensúlyozó támasz egy egyszerű, a kenu hosszához igazodó, vele párhuzamosan, hajóformára faragott fadarab, mely az erős hullámozásban is megóvjá a csónakot a felborulástól.

Kruppa, akit hidegen hagyott a csónakok látványa, már bent az épületben nézelődött. Véleménye szerint ezeket a kenukat kint a vizeken is megnézhattuk volna. Ebben igaza is volt. Eközben ő már a főváros történetével ismerkedett. Honiara neve – olvasta figyelmesen – a bennszülöttek Naha-ni-ara (a keleti és délkeleti szelek homlokzata) kifejezésből származik. A spanyol Mendana és tengerészei láthatták először az európaiak közül 1568-ban. Egy régi, inka legenda szerint Perutól nyugatra, hatszáz league, azaz ezernyolcszáz mérföld távolságra fekszenek azok a gazdag szigetek, ahová Yupanqui, a híres inka hős is ellátogatott, s onnan aranyat, ezüstöt, mesés kincseket vitt haza magával.

A spanyol hódítók útnak is indították expedícióikat, hogy megtalálják Eldorádót.

Mendana egyenesen Salamon király kincseit remélte fellelni itt, ám aranyat egyáltalán nem talált. Távozása után a Salamon-szigetekre még újabb kétszáz évig nem bukkantak rá a szigetvilágban navigáló tengerészek.

A múzeum kiállítási tárgyai között megtalálhatók a szigetvilág szertartásainak kellékei, a legszebb faragott fa- és kagylódíszek. Niepelt, gyűjtőszenvédélyétől vezéreltetve, mindenáron eredeti tárgyakat akart vásárolni.

A múzeum vezetője, sok pénzt remélve, bevezette őt egy raktárba ahol a kapitány szárnyakat kapott örömeiben. Havi tízezer márkás fizetésével Niepelt „vásárlóképes” volt bárhol a világon, ám különösen itt, e múzeumban. Jó szemmel választott ki és küldetett a hajóra egy nguzunguzut, ezt a csillogó, fekete ébenből faragott, gyöngykagyló-intarziával díszített fej-alakot, amelyet a fejvadászok kenujuk orrához erősítettek, éppen a víz fölé.

Kruppa viszont a The Solomons New Drum című helyi hetilap legfrissebb számát vette meg a múzeumi könyvesboltban, és ujjongva fedezte fel a hirdetések között, hogy este, a Mendana szálló bárjában Gilbert-szigeteki táncosnők szórakoztatják a nagyérdeműt. A hír valamennyiünket felvillanyozott, még a napi programunk is megváltozott. A múzeumból a kínai negyedbe hajtottunk, és ott megebédeltünk. Utána a botanikus kertbe vitettük magunkat, szűk mellékutcákon haladtunk át: tetovált arcú, nyomorult férfiak, mezítelen keblű nők látványa tárult a szemünk elé. A meleg egyre fojtogatóbb lett, a botanikus kert pálmái alatt jól esett a pihenés. Levelet írtunk, képeslapokat címeztünk, a postahivatal útba ejtése után az egész délutánt a Honiara Hotel úszómedencéjében töltöttük.

Felfrissülve ültünk be azután a Mendana bárjába, hogy elüssük az estét a gilbert-szigeteki lányok társaságában. Kruppa, hálánk kifejezéseképpen, vendégünk volt ezen az estén, mert felfedezte az újságban a hirdetést.

4. Nonító cápája

Miközben a „klubtagok” a várost járták, Nepomuceno irányításával elkezdtek a kirakodást. A parancsnoki ügyeletet ellátó Lozada teljesen megbízott a fedélzetmesterben, tudta, hogy nem kell figyelemmel kísérnie a gabona kimarkolását a raktárakból, meg minden nélküle is a maga rendje szerint. Elfoglalta magát mással. A hátsó fedélzetre kikészített szigonyokat, és a cápahorgot élesítette. Ruiz a szakács, két vödröt tett le melléje. Egyikben marha, birka, disznó- és bárányhúscscafatok úszkáltak, a másikban meg egy egész romlott marhacomb volt. Nonito, a matróz éppen a repülőhalakat szedte össze a fedélzeten. Harmincötöt talált összesen. Ügyes metszésekkel nyitotta fel a húszcentis példányokat, megtisztította azokat, és átadta valamennyit Ruiznak, hogy készítsen belőlük ebédet. A szakács a konyhába vitte a halakat, Nonito pedig hozzákezdett a beetetéshez. Először a repülőhalak béltraktusát dobálta a vízbe, azután meg csak nézte a tengert és várt. Zebracsíkos pilótahalak úsztak el a hajó mellett. Jó jel, gondolta magában. Azután a konyháról érkezett csalétket vette szemügyre.

Belemarkolt a húsdarabokba, és dobálni kezdte azokat a vízbe. Amikor befejezte, megtörölte a kezét, kinyitotta a táskáját, ahonnan késeket, fűrészeket, vágószerszámokat vett elő. Lozada csodálattal nézte e különös kellékeket, annál is inkább, mert tudta, hogy Nonito kiváló halász, otthon, a Fülöp-szigeteken apjával járta a tengert, nála jobban senki nem tudta, hogyan kell elejteni a polipot, kifogni a halat, elkapni a rákot, felhozni a kagylót. Évekig szigonylövő volt, egy bálnavadász hajón járta a tengereket. Mégis, a cápa izgatta a legjobban. Túljárni az eszén, kifogni, kiemelni a vízből, szóval legyőzni. Ezt igazi sportteljesítménynek tartotta. Lozada segítségével átemelték a korláton a vödröt, és lassan csorgatni kezdték a vízbe a vért.

– Most már jöhetnek! – mosolygott Lozadára, aki ijedten nézte a tengert.

Ő egy szigonyt vett a kezébe, a többi kilenc ott sorakozott szép rendben a korlátnak támasztva, borotvaélesre köszörülten. Nonito a vizet kémlelte, és most egy ponton megakadt a tekintete. Nem akart hinni a szemének. Sok minden látott már a tengerben, de ilyen undort keltő szörnyeteget, mint amilyen most nézett vele szembe, bálnavadász korában sem látott. A hústömög feje lapos volt és széles, mint egy varangyé, szúrós szemei oldalt messze egymástól ijesztő látványt keltettek. Fehér pettyes álkapcsa majdnem másfél méter széles volt, a mögötte húzódó test pedig roppant méretű.

Lozada, hogy még jobban láthassa, távcsövével nézte a közeledő állatot. Lélegzetét visszafojtva állt, miközben a sátánfajzat egyre közelebb úszott feléjük.

Csapkodott a farkával, hatalmas farok- és hátuszonyai kiálltak a vízből. Félelmet keltő szája előtt zebracsíkos pilótahalak úsztak el legyező alakú csoportokban, testén számtalan élősdilakott. Nonito úgy vélekedett, hogy remorák és gályatartó halak.

A lusta állat lassan a hajó mellé úszott, akár egy tengeralattjáró, rést nyitva a száján mohón szűrölte magába a nyers húsokat. Lozada megkérdezte Nonitot, tudja-e milyen állat ez. Nonito tudta a választ. Azt felelte, hogy fehér cápa. Körülbelül tizenkét méter hosszú lehet, és legalább harminc mázsa. Undorító emberevő. Nonito nem félt, de tudta, hogy nehéz dolga lesz, és hogy a szigonyokkal egyelőre nem is érdemes próbálkoznia. Azok ennek a szörnyetegnek tűszúrások lennének.

A kisebb hajókon akár horgonynak is használható cápahorgot vette kezébe, ráakasztotta az egész marhacombot, és a drótkötélre erősített vasszerkezetet a vízbe eresztette. A kötél másik vége egy gépi csörlőre tekeredett fel. A horog lesüllyedt a mélybe, Nonito benyomta a csörlő indítógombját, és a kötél a horog és a csalétek súlyától tekeredni kezdett lefelé a csörlőről. A cápa alámerült a vízbe. Nonito már tudta, hogy a hús után megy. Azonnal leállította a csörlőt

és várt. Megfeszült a csend. Tíz-tizenöt másodperc múlva mozdult meg a kötél: a cápa ráharapott a húsr.

Ha a drótkötél is feszülni kezd, akkor bizonyosra vehető, hogy a horog mélyre fúródott az állkapcsába. Így is történt. A kötél megfeszült, akár a húr. Nonito azonnal utána engedett a csörlővel, s amikor az ismét feszes lett, a matróz megint beindította a csörlőt. Két-három perc múlva, amikor már úgy érezte, hogy a horog kellő mélyre fúródhatott a cápa testébe, visszafelé kezdte forgatni a csörlőt. A drótkötél egyre feszesebb lett, de bírta a terhet. Lassan, szabályosan tekeredett vissza a forgó vaskerékre. Huszonöt-harminc méter távolságban egyszer csak felbukkant a cápa és egyre közelebb került a hajóhoz. Amikor körülbelül tíz-méternyire lehetett, Nonito célba vette a szigonyokkal. Tízből nyolc mélyen a testébe fúródott. Nonito tudta, hogy győzött.

A hatalmas állat még órákig vergődött a feszülő kötélén. A közelben kenukon cirkáló bennszülöttek hordták el később nagy darabokat szelve az állat húsból az egész cápát. A maradékot falánk kékcápák takarították el, a tenger vize azonban még éjszaka is piroslott a vértől. Nonito a cápa szemfogait tartotta meg csupán, azok ott lógtak a fedélzeten, amikor az „elefántvadászok” visszaértek a hajóra.

Fiedler, amikor Lozada részletes beszámolóját végighallgatta, olyan rosszul lett, hogy azonnal ágyba bűjt. Celis szerint a fiú még nem járt vágóhídon, ezért lett rosszul. Kruppa úgy vélekedett, hogy túlságosan fölizgatták a Gilbert-szigetek forró vérű, mezítelen lányai. Niepelt viszont arra gyanakodott, hogy Fiedler talán mégis többet ivott a kelleténél a bárban.

5.

Sült kagyló, tahiti-saláta

Ruiz sült kagylót készített ma reggelire. Niepelt megbízható helyről rendelte a magas fehérje-tartalmú tengeri kagylókat. Ezt azért jegyzem meg, mert a kagylók gyakran baktérium-hordozók, a kagylóhéjak alatt könnyen megbújhatnak a tífuszbacilusok. A hideg vízbe tett kagylók maguktól kinyílnak. Ruiz a héjtől megszabadított kagylótestet besózta, s ahogy a rántott szeletet szokás, bepanírozta, majd vajban kisütötte. A finom falatokat tahiti-salátával tálalták. A citromlében pácolt halból, petrezselyemből, zöldhagymából, fokhagymából, uborkából, paradicsomból, főtt tojásból, sárgarépből, olívbogyóból összeállított, borssal, szójamártással, kókusztejjel ízesített köret önmagában is megállta a helyét.

6.

A New Georgia-szigetek felé

Ragyogó tiszta volt körülöttünk a tengervíz. A motoros yacht közelében tonhalrajok húztak el. Jól kivehető volt mellrészük fehéreskék színezete, hátuk feketés, oldaluk szürkés, foltokkal, sávokkal tarkázott színharmoniója. Tőlünk alig ötméternyire tengeri szörnyeteghez hasonló állat úszott el. Szczepanski távcsövön keresztül figyelte, s az volt a véleménye, hogy tövises rája. A rekkenő hőségben egy oktopus kapaszkodott fel a fedélzetre, ahová Fiedler az ebéd maradékait tette ki, hogy majd bedobja a tengerbe. Ám amikor kijött a lakótérből, úgy fejbe vágta a hőség, hogy vissza kellett mennie a kalapjáért. Bent harmincnégy fok volt, pedig forgott a ventilátor. Kint árnyékban negyvenegy. A napra kitett hőmérő higanyszála ötvennégy fokon állt. Fiedler egyszerűen nem akarta elhinni, ugyanis a klímaterképek a Salamon-

szigetek környékén átlagosan huszonhét fokot jeleznek. Éppen dohogott magában, hogy miért pont akkor kell ilyen hőségrekordnak lennie, amikor éppen úton vannak a New Georgia-szigetek felé, és egyszer csak rémülten vette észre, a jól megtermett polipot a kikészített lábos fölött. Ijedtében hatalmasat kiáltott. Szczepanski azonnal ott volt, fölmérte a helyzetet, felmarkolta az evezőlapátot, rácsapott a lábasfejűre, de akkorát, hogy egyik karját le is szelte. A falánk szörnyeteg maradék hét, legalább hetven centis karjaival fürgén mászva pillanatok alatt tűnt el a fedélzetről és belepottyant a vízbe. Szczepanski még sokáig nézte a vizet, hogy vajon előbukkan-e még a hívatlan vendég, de csak tüskés pilótahalakat látott. Azonnal tudta, hogy a sérült polipnak vége. A mélyben úszó pilótahalak ugyanis az együttélés érdekes példáját mutatják, gyakran a cápák mellé szegődnek, hogy a tengeri ragadozókat hosszú útjaikon kísérve zsákmányuk hulladékából részesüljenek. Egyszóval ahol pilótahalak úsznak, ott cápának is lennie kell, annak pedig könnyű préda a sebesült állat.

Szczepanski kihozta a videokameráját, sokáig füstölgött magában, hogy ilyen ügyetlenül végett vetett a dermesztő jelenetnek, ahelyett, hogy felvette volna videóra az egészet. Ráért volna azután is agyoncsapni a dögöt. Reyes nevetett az egészen, szerinte Szczepanskinak az életben soha nem lesz még egy ilyen fotótémája. De lett más. Macskacápák farkuszonyai tűntek fel. Amint sejteni lehetett: a polipért jöttek. A sebzett karú állatot pillanatok alatt darabokra szaggatták. Szczepanski kamerája előtt.

Alig fél óra múlva feltűntek a sziget partmenti pálmafái. Amikor a gyönyörű látvány szemünk elé tárult, akkor voltunk csak igazán hálásak Reyesnek, hogy a honiarai kikötő parancsnokától megszerezte a yachtot.

Munda település kikötőjébe délután négy órakor érkeztünk. Barátságos, koromsötét bőrű bennszülöttek jöttek elénk, és elkísértek bennünket a Wheatley-vendégházba. A tulajdonos nővére, Ágnes asszony kedvesen fogad minden arra vetődő utazót. Minket is szívélyesen üdvözölt. Frissítőket hozott, és palmaolajban kisütött kenyérfagyümölcsöt. Ennek olyan volt az íze, mintha búzakenyeret ettünk volna.

A szertartásra emlékeztető vendégház szellős teraszán üldögéltünk a tengerparton, dús lombú kókuszpalmák árnyékában. A második világháború előtti időkig ez a térség Óceánia egyik legveszélyesebb szegletének számított. A fejedelmek rettegett földje volt. Azok az idők már elmúltak, ám sok minden mégis ugyanolyan, mint akkor.

Gyors járású kenuk, külső támaszos csónakok futnak most is a vízben, de a bennük ülők már szolid halászok. Az asszonyok a ház körül sűrögnek, hamarosan mindenütt vacsora kerül a gyékényszőnyegekre. Fiatal lányok törzsi zenére táncolnak a tisztáson, és virágkoszorúval köszöntik a vendégeket. Ágnes asszony arról mesél, hogy apjuk, Norman Wigley angol kalandor volt, Angliában egy biciklilánckészítő üzemben, ahol dolgozott, szóváltás közben megölte a munkafelügyelőt. Tettéért halálra ítélték, de sikerült megszöknie a börtönből, és megszabadulni az akasztófától. Feljutott egy hajóra, potyautasként Ausztráliában menekült, s ott beállt kalóznak. Hajójuk a Salamon-szigetek felé vette útját, hogy a tíz nagy és számtalan kisebb sziget férfi lakosságából rabszolgákat hurcoljanak el. Wigley New Georgia-i tartózkodása alatt úgy döntött, hogy nem megy vissza a kalózzokkal. Megvetette őket, és félt is, hogy egyszer majd megtalálják a rendőrök. Mundában biztonságban érezte magát, hiszen a törzsfőnök szívesen fogadta. Wigley el is vette a főnök lányát, majd még egy feleséget és rabszolgákat vásárolt magának. Tíz gyermeke született, nyugalomban, boldogan élt a szigeten. Akasztófa helyett teljes élet várta itt, a fejedelmek földjén.

Hosszú sétáról visszatérve bizony elcsodálkoztunk, amikor meghallottuk, hogy Szczepanski kapitány levelet kapott a kormányzótól. Küldönc hozta, nagyon sürgős, ráadásul kapitánynak címezve, nos, fölöttébb izgalmassá vált a helyzet. Szczepanski azonnal fölbontotta a borítékot. Niepelt távirata volt benne. Az első tiszt gyorsan átfutotta a sorokat. Reyes, Fiedler és én

izgatottan vártuk a tájékoztatást. Niepelt azért táviratozott, hogy értesítsen bennünket: másnap éjjel indulnunk kell tovább. A hamburgi központ nem tudott Európába visszafelé szóló fuvart szerezni, így – szerencsénkre – kelet felé hajózhatunk tovább, kisebb áruszállításokat vállalva, hogy a Philemon legalább önköltségét kitermelje. Ha Polinéziából sikerülne valamit Dél-Amerikába szállítani, akkor onnan biztosan nagy haszonnal mehetnénk tovább európai vizek felé. Ez majd kiderül.

Örülünk a hírnek, hiszen most már biztos, hogy keresztülzelhetjük az óceánt. Arról viszont, hogy nagyokat csatangoljunk ezen a kis paradicsomi szigeten, le kellett mondanunk. Korán lefeküdtünk, hogy másnap reggel útnak indulhassunk. Háromszáz kilométer távolságra voltunk akkor a honiarai kikötőben állomásozó Philemon óceánjárótól.

Másnap kora délután szerencsésen megérkeztünk a hajóra. Nem is tudom, mikor szedtük fel a horgonyt: legalább tizennyolc órát aludhattunk mozdulatlanul.

7.

Tengeri „medvék”

Niepelt a Philemon „vén” tengeri medvéje. Már húszéves korában, 1956-ban harmadik tiszt volt. Huszonöt éve járja a tengereket, a Bolten hajóin sok százezer kilométert megtett már. Most, hogy a Csendes-óceániai szigetekre is eljutott: elmondhatja magáról, hogy – a Déli-sarkot kivéve – nincs olyan hely a világon, ahol nem járt volna. Szívesen emlékezik vissza utazásaira, kalandokra, néhány emléket viszont szívesen kitörölne emlékezetéből, ha tehetné. 1970-ben a La Manche-csatornán egy háromezer tonnás hajóval, tizenhárom fős legénységével olyan viharba keveredett, hogy minden próbálkozása ellenére a hajó odaveszett. Ő is, a legénység is életben maradt, a biztosító kifizette a kárt; a katasztrófa mégse jöjjön elő még legrosszabb álmában sem. 1975-ben víz és élelem nélkül szelte át embereivel a Vörös-tengert, közben gyötörte az aggodalom: otthon ugyanis három gyermeke közül a legkisebb súlyos betegen feküdt, s ő nem lehetett ott. Ezek a nehéz helyzetek tanítják meg az embert arra, hogy tisztelje a tengert még akkor is, ha éppen derűs, békés arcát mutatja. „Nyugtával dicsérd a napot” klasszikus tengerészmondás nem véletlenül válhatott szállóigévé.

Szczepanski negyvenéves, a gdyniai tengerészeti akadémián végzett, két évet a lengyel haditengerészet kötelékében szolgált. A hadnagyként leszerelő fiatalember gyorsan haladt fölfelé a tiszti rendfokozatok ranglétráján a különböző tengerhajózási vállalatoknál. 1976-ban szerezte meg a kapitányi minősítést. Egy panamai hajóra szegődött el, bejárta a világot, eljutott: Peruba, Columbiába, Chilébe, Kínába. Egy alkalommal, hatszáz mérföld távolságra a Hawaii-szigetektől tűz ütött ki a hajón. SOS-jelzéseket küldtek mindenhová, végül Yokohamából repülőgépet küldtek értük. A legénységet előbb Tokióba vitték, majd két hónapot Hawaii-ban töltöttek. Életének legszebb két hónapja volt ez. Amíg a hajót javították, a személyzet egy tengerparti szállodában élte gondtalan életét.

Szolgált algériai konténerszállítón, úgynevezett Ro-Ro hajón is, a százötvenezer tonnás, kétszázhetvenöt méter hosszú olajszállító tankeren, a Sokolicán. Életében nem biciklizett annyit, mint akkor ott a fedélzeten, ahol naponta több tucatszor le kellett tekerni, az oda-vissza fél kilométeres távot a hajótattól a horgonygépig, hogy ellenőrizhesse a fedélzeti matrózok munkáját.

Jobb ez a kis hajó – mondja mosolyogva. Persze minden viszonyítás kérdése, hiszen a Philemon is éppen elég nagy. Nagy hajó pedig: sok munka, kis hajó: kevesebb munka: a fizetés meg ugyanannyi. A Boltennél történetesen ötezer márka havonta.

Ez az összeg szinte összehasonlíthatatlan az otthonival, hiszen a márkában számolt napi jövedelme egyhavi lengyel fizetésével egyenértékű. Tizennégyéves korában, amikor bátyjával kétméteres vitorlást építettek, és minden nyáron fölhajóztak egészen Gdanskig, még csak álmodozott arról, hogy egyszer majd milliomos lesz Lengyelországban. És az lett. De mindenét odaadná, ha a bátyját visszakaphatná. Legkedvesebb barátját, akivel együtt szövögették álmaikat. Kalandos utazásokat, pénzt, gazdagságot. Az idősebb Szczepanski huszonöt éves korában baleset áldozata lett: árván maradt két gyermeke, a két éves fiú és a három hónapos kislány. Öccse éppen kadetként akadémiai gyakorlatát töltötte, az Indiai-óceán vizein hajóztak, amikor a parancsnok indoklás nélkül hazaküldte Szingapúrból. Csak otthon tudta meg, hogy miért.

William Lozada, a harmincegy éves fiatalember adottsága, szorgalma, jó modora mellett Niepeltnek és a Bolten társaságnak köszönheti karrierjét. A jómódú Fülöp-szigeteki üzletember fia érettségi után Iloilo város navigációs főiskoláját végezte el, és egy manilai ügynökség közvetítésével került a hamburgi vállalathoz. Öt évig kadét volt, azután harmadik tisztt, majd két év múlva második tisztt lett. Ötször annyit keres, mintha otthon dolgozna. Havi ezerkétszáz dolláros fizetéséből özvegy édesanyját támogatja, százötven dollárral egy hónapban. Kétszáz dollárt egyetemre járó öccsének küld Manilába, kétszáz dollár zsebpénzre kell, a maradékot Edna, a felesége kapja. A fiatalasszony banktisztviselő, a szüleinél lakik, keresete elég a megélhetésre. Férjétől havonta kapott hatszázötven dollárt bankba teszi, hogy hamarosan családi otthon, autó és más egyéb teremjék belőle. Mindezek megszerzése a Fülöp-szigeteken sem egyszerű, hiszen az egyhavi átlagkereset mindössze ezerötszáz peso, nyolcvanhárom dollár. Lozada, ha jövedelmére gondol, úgy érzi az isten lábát fogta meg. Tizenötezer dollárért vehet házat, hatezerért egy új kocsit, s ez az összeg már majdnem meg is van. Három év alatt ki tudná ezt otthon összehozni? Bérből élő bizonyosan nem.

Gallarza Celiz hatvanéves, a legvisszavonultabban élő társunk a hajón. A rádiótiszt élete eléggé sajátos, órája a greenwichi középido szerint működik.

Ha például a nagyon fontos időjárás előrejelzések vétele úgy követeli: lehet, hogy akkor dolgozik, amikor mások alszanak, ebédelnek vagy videót néznek. Ő meg akkor pihen, amikor másoknak eszébe se jutna. Máskor pedig csak üldögél, olvasgat a műszerei között a rádiókabinban. Sosem lehet tudni, hogy mikor érkezik valami fontos utasítás: egy segélykérés vagy valami más. A húsz éve hajózó tengerész fülöp-szigeteki, katolikus értelmiségi családból származik. Apja tanár volt. Celiz tizenhét éves volt, amikor behívták katonának. Távol-Keleten, egész Óceániában is kíméletlen pusztítást végeztek a japánok a második világháború alatt.

Az általuk megszállt Fülöp-szigeteket is az amerikaiak szabadították fel, 1945-ben. A tanulni vágyó fiatalember hivatásos katona lett, a hadsereg támogatásával végezte el a manilai egyetem bölcsészkarát. Pszichológiát, filozófiát, történelmet és angolt tanult. Magas rangú katonatiszt lett, megtanulta a rádiózást, a távirást is. Negyvenkét éves korában megsebesült, és leszerelték. Hatszáz peso nyugdíjat kapott, amiből öt gyermekét nem tudta etetni sem, nemhogy iskolába járatni. Beállt tengerésznek. Kezdetben fülöp-szigeteki hajókon szolgált, majd egy japán cég hajóján New York és Manila közötti távot járta négy évig. Azután öt évet görög hajókon töltött. Franciák, olaszok nem alkalmaznak külföldieket hajóikon, viszont számos japán, svéd, görög, norvég ügynökség keresi Manilában a gyakorlott tengerészeket. A legtöbbet fizető német hajókra igen sok a jelentkező. Celiznek 1979-ben sikerült a Boltenhez kerülnie. Ezeregyszáz dollárt keres havonta. Három fiát és leányát nagyon ritkán látta, de taníttatta őket. Az egyik fiú elektromérnök, a másik tengerésztiszt, a harmadik orvos lett. Legidősebb lánya biokémikusként dolgozik egy kutatóintézetben, a fiatalabbik művészettörténetet hallgat az egyetemen. Húsz unokája van, úgyhogy most kell csak igazán támogatni a gyerekeket.

Karl Kruppa negyvenéves gépészmérnök. Ha nem bizonyítaná nap nap után munkájával, a gépház vezetésével magas szintű műszaki képzettségét, azt gondolnánk róla, hogy egy bohém fickó vagy egy filosz valamelyik bölcsészkar irodalmi tanszékéről. A gépüzemvezető Bottrofbán született, bányászkolónián nevelkedett. Az ötvenes években szülei Nyugat-Berlinbe költöztek, Kruppa ott végezte el az egyetemet. Szülei már nem élnek, egyedül bérel egy hámszobás lakást. Könyvei, írógépei, kéziratai között, már ha éppen otthon van, és nem valahol a tengeren vagy éppen nem kedvenc nyugat-berlini kerületében, a Kreuzberg valamelyik szórakozóhelyen költi el éppen havi nyolcezer márkás fizetését. Kruppa – nem tudják róla, ugyanis kéziratot még ki nem adott kezéből – író. Én tudom, hogy egy napon a kreuzbergi punkok, munkanélküliek, vendégmunkások, narkósok életéről szóló könyvvvel fog berobbanni az irodalomba.

Ibarra Reyes második géptiszt, negyvennyolc éves. Rendkívül ügyes, gyakorlati ember. Már húsz éve alkalmazza a Bolten. Géplakatos képesítéssel kezdetben gépapolóként dolgozott, majd gépmester, azután harmadik géptiszt lett. Végül mai beosztásába került, anélkül, hogy bármilyen iskolát elvégzett volna. Minősítő vizsgáit mégis gond nélkül letette. Nagyszerű szakember volt, kivételezett: lehetővé tették számára, hogy iskolai végzettség nélkül, tapasztalati úton szerzett ismeretei alapján tegye le a tiszti vizsgákat. Máshoz is nagyon értett Reyes. A pénzhez. Tulajdonképpen üzletember volt. Forgatta a pénzt. Egy amerikai dollár hivatalosan ér csupán tizennyolc pesót, feketén a dupláját is megadják.

Reyes nem csak ezt tudja. Mással is foglalkozik: befektet, vállalkozik, pénzváltó, magán-importőr. Annak dacára, hogy három gyermekét iskoláztatta, és hogy tucatnyi unokát pénzel: sokszoros milliomos. Persze otthon, a Fülöp-szigeteken, ahol havi ezerötyszáz dollár, akárcsak Magyarországon, főleg ügyesen forgatva: csinos kis summa.

Fiedlerről már szóltam.

„Klubunk” nyolcadik tagja – a naplóíró – pedig nem azért került a hajóra, hogy magáról beszéljen, hanem, hogy háttérben maradván figyeljen, és élményeit továbbadja az olvasónak. (Még akkor is, ha már szerzett némi tapasztalatot a tengeréről, hiszen évekkel ezelőtt hónapokat töltött el az ADY óceánjáró fedélzetén. Túl az Egyenlítőn címmel drámát írt a tengerészek életéről. A darabot a Madách Színház Hajószínháza játszotta, a Magyar Média menedzselésében.)

8.

Repülőhalak

Amikor nyílt tengeren haladunk, és reggelenként Ruiz összeszedi a fedélzetről a repülőhalakat, mindig elcsodálkozom ezeken a különös, erős mellúszókkal rendelkező élőlényeken. Nem madárszerűen repülnek, hanem erős farokcsapásokkal dobják magukat a vízből, és gyakran négy-öt méteres magasságban, kedvező szélben, siklószerű repüléssel akár százméteres távot is átrepülnek. Főleg ha üldözik is őket. Sokszor csoportosan emelkednek ki a vízből, és gyönyörű mértani rendben egymás mögött oly kecsesen szállnak, mint a könnyű testű vitorlázó-repülőgépek.

9.

Francia Új-Kaledónia

A francia nyelvű Új-Kaledónia fővárosban, Nouméában úgy éreztük magunkat, mint Óceánia Párizsába érkezünk volna. A mediterrán éghajlatú szigetország főszigete a Pines – más nevén: Grande Terre –, a Loyalty-csoport. De idetartoznak még a Huon, a Walpole és a Chesterfield-szigetek. Kaledóniát Cook kapitány fedezte fel 1774-ben. Őt követték: Le Pérouse, D'Entrecasteaux és Huon de Kermadec. Utánuk katolikus misszionáriusok, a francia püspök, végül a térség 1860-ban francia gyarmat lett. Nem véletlenül. Új-Kaledónia Kanada és a Szovjetunió után a világ harmadik legnagyobb nikkeltermelő országa.

Száznegyvenezer lakosának negyvenhárom százaléka melanéz, harmincöt százaléka európai és tizenkettő százalék polinéz. A vietnamiak, indonézok, ázsiaiak, nyugat-indiaiak és arabok számaránya tíz százalék. A párizsi kommun bukása után érkezett franciákat caldoshé-nak hívják. A főváros, Nouméa lakói főleg franciák. A katonák barátságosak, csoportokba verődve találkoztunk velük az utcákon. Az angol nyelvvel nem sokra mentünk, bizony elő kellett vennünk az emlékezetünket, hogy onnan néhány francia szót előkeressünk.

Nouméa fejlett óceániai város. Los Angelesből, Tokióból, Szingapúrból, Manilából, Nauruból, Tongáról, Brisbane-ből, Nandiból érkeznek járatok a repülőtérre, s onnan helyi járatok indulnak országon belül a nagyobb városokba. Kevés az időnk, csak a fővárossal ismerkedhetünk. Nouméa gazdag, nyüzsgő életű, gyönyörű, hetvenezer lakost számláló turistaparadicsom. Néhány órányi járásra Ausztráliától és Új-Zélandtól. A tűzfák lángpiros színben pompáznak a tengerparton, vietnami, kínai éttermek és luxusszállodák váltogatják egymást. Találni itt mindent: bagette-et, repülőkutya húsból készült finom falatot, yacht-klubot, bárkat, éjszakai mulatókat, mozit, múzeumot. Kinek mihez van kedve.

A Pines- és a Loyalty-szigetek és környéke a legizgalmasabb kirándulások lehetőségeit kínálják.

10.

Az óceán

Sehol máshol a világon nem láttam ilyen gyönyörű, tiszta vizű tengereket, mint Óceániában. Az Atlanti- és az Indiai-óceánon, a partmenti vizeken, de néha a nyílt tengeren is, a különböző szennyeződések szinte még a tengerek színét is megváltoztatják.

Az Afrikát megkerülő szupertankhajók műszaki szempontból tökéletesek ugyan, mégis gyakran fordul elő, hogy egy adott helyen elpusztítva az élővilágot, több százezer tonna olaj ömlik a tengerbe. Nem túlzás azt állítani – ismertette Reyes előadásában –, hogy szinte mindig látni valahol hajót, amelyikből éppen ömlik vagy jobb esetben szivárog az olaj. Egyes szakirodalmi adatok szerint több mint hatszáz madár- és emlősfajfajta fenyeget a közvetlen kipusztulás veszélye, de ha ehhez a halakat, a kételtűeket, és a puhatestűeket is hozzászámítjuk, ez a szám még az ezret is meghaladja. Az a hír is szemléletbeli hiányosságról tanúskodik, miszerint Franciaország 1978-ban százhuszmillió dollárt veszített, mert az Amoco Cadiz nevű tankhajó katasztrófája következtében mintegy negyedmillió tonna kőolaj ömlott a tengerbe. De ki tudná megmondani, fölbecsülni, hogy milyen pusztítást végzett az olaj a tenger élővilágában? ENSZ-adatok szerint százhusz nagy partmenti város szennyvizének kilencven százaléka tisztítatlanul ömlik a tengerbe. A Földközi-tenger körül százmillió ember él, és évenként százmillió turista keresi fel a fürdőhelyeket. A halászflokk két évvel ezelőtt kétszázötvenezer tonna halat adott az élelmiszeriparnak. Ezt a fogásmennyiséget az ezredfordulóra föltehetően

meg kell sokszorozni, hiszen a lakosság várhatóan kétszázmillióra növekszik majd. De képes lesz-e a haldokló tenger eltartani a partján élő embereket? A jelek szerint aligha, hangoztatta véleményét Reyes. A fertőzött víz már ma is vírusos májgyulladást, vérhast, tífuszt, egyes helyeken kolerajárványt okoz.

Kívánjuk, hogy a Csendes-óceániai szigetvilág elkerülje mindezeket, az önpusztító gondatlanságokat, és – a Rákos Sándor műfordításában idézett – A fehérekről című óceániai népdalrészlet is csak aggodalom maradjon:

Átkozott a két szemünk mohósága!
Mindent megáhitunk, amit az idegenek hoznak.
Bár tudjuk, baj, csapás, nyomorúság jár a nyomukban.

11. Sült banán

Ruiz ma estére kaledóniai csirkét készített. A megtisztított csirkehúst pálmaolajban megpirította. Majd ugyancsak pálmaolajban hagymát pirított, lisztet, paradicsompürét, curry-t adott hozzá, vízzel felöntötte, és végül hozzáadta a már pirított csirkehúst. A köret sült banán volt.

Ez úgy készült, hogy a tojássárgájából, sörből, vízből és lisztből készített panírban megforgatott banánszeleteket forró olajban kisütötte. Desszertnek maniókasüteményt kaptunk. A piskótaszerű édességet papayalekvárral ízesítettük.

12. A tenger nem a puszta

A legkedvezőbb adófeltételek miatt ciprusi lobogó alatt hajózó, Limassolban bejegyzett, német Philemonon az angol a hivatalos társalgási nyelv, a német, lengyel, ilongo, tagalo és a magyar anyanyelvű személyzet egyetlen közös kommunikációs eszköze.

Niepelt, Kruppa és Fiedler gyakran beszélgettek németül, de ha egy negyedik személy kapcsolódott hozzájuk, a hajó nyelvhasználati szabályai szerint automatikusan angolra váltottak. Hasonlóképpen érintkeztek egymással a Fülöp-szigetiek is. Maguk között anyanyelvükön beszélgettek, de ha egy ilongót nem értő filippinó lépett közéjük: a fülöp-szigeteki alapnyelven, tagalóul folytatták a társalgást. Ha pedig német, lengyel vagy egy magyar is társaságukhoz csapódott: angolra váltottak. Fenti játékszabályok betartása mindenki számára biztosította nyelvének tiszteletben tartását és a kulturált egymás mellett élés feltételeit. És hogy Szczepanski se érezze hontalannak magát a hajón: néhány lengyel szóval próbáltam erősíteni hazafias érzéseit. Bármilyen jutott is eszembe, figyelmességemet gazdag magyar szókincséből mindig egyetlen mondattal viszonzta: A tenger nem a puszta! Angolul egyébként jobban szót értettünk.

13. A Fidzsi-szigetek

Kruppa szabad idejét óceániai nyelvkönyvek lapozgatásával, olvasgatásával töltötte. Néhány nyelv általános kifejezéseit sikerült is megtanulnia. Kellemes érzés töltötte el mindig, ha néhány szó előjött emlékezetéből, amikor valamilyen helyzetben éppen ki kellett vágnia magát.

– Sayandra! – köszöntette a buszjegyárust, Nadi városban.

– Jó reggelt! – válaszolta a fidzsi-szigeteki olyan természetességgel, mintha Kruppa helyi fidzsi lakos lett volna. – Kolako ki vei? Hová megy? – kérdezte még.

– Suvába – felelte Kruppa.

– Kothei na yathamu? – érdeklődött nevem felől.

Kruppa bemutatkozott. Csodálkozott is az idős jegyárus, hogy egy némettel áll szemközt. Angolra, a Fidzsi-szigetek hivatalos nyelvére váltott. Elmondta, hogy már nincs jegy, de azért szorít még két helyet valahol.

– Vinaka vaka levu – köszönte meg udvariasan Kruppa.

– Sa mothe! – köszönt el tőle az öreg.

– Sa mothe! – válaszoltuk mi is Kruppával. Sikerült Kruppa szerény nyelvtudásának köszönhetünk.

Egy rozoga helyi buszra szálltunk fel, hogy több, mint hatórás zötykölődés után, Viti Levu szigetének déli partján utazva megérkezzünk Suva városba. Egyik ajánlólevelünket itt sikerült szállásra, teljes ellátásra „váltanunk”, és elkezdődött óceániai „csavargásunk” legszebb időszak. Talán a klimatikus viszonyok, a látottak, az emberek: minden együttvéve eredményezhette ezt.

A háromszáz szigetet magába foglaló Fidzsi Pápua Új-Guinea után Óceánia második legnagyobb országa. 1970. október tizedikétől teljesen független.

Meghívást kaptunk egy iskolaavató ünnepségre Nailili faluba, ahol Raniga művelődési és oktatási miniszter így fogalmazott:

– Hosszú, mély álomból ébredtünk fel tizennégy évvel ezelőtt. Az európai kultúrákról mit sem tudva évszázadokig emberevők voltunk. Mágikus sötétségben éltünk. De eljött az ideje, hogy újjászülessünk. Fontos szerepet szánunk iskoláinknak, tanárainknak, akik gyermekeink jövőjét építik.

A kannibálszigetként emlegetett Fidzsi mára tényleg letette a főtt emberi hús marcan-golására használt evőeszközeit. (Mégis téma még mindig az emberevés, nem bizonyítható esetekről napjainkban is hallani.)

Viti Levuban egy leprakórházban idős betegekkel beszélgettünk. Egyikük őszintén bevallotta, hogy ő igenis evett emberhúst, még gyermekkorában, apja házában, ahol a kannibalizmus nemcsak rituális szertartás volt, hanem az emberi testet – ahogy ők nevezték „hosszú disznót” (long pig) – egyszerűen nagyon jó volt megenni. Az emberhúst egy bizonyos fűszernövény, a *Solanum anthropophagorum* leveleivel borították be, és a földbe ágyazott kemencékben kisütötték. Nagy ritkán főzve fogyasztották el. Az agyat, a zsigereket is megették. „Átviteli” hiedelmek szerint a megevett ember tulajdonságait is megszerezhetik. Ezért egy ügyes kenufaragónak a kezét, jól futó harcosnak a lábát kell mindenekelőtt megenni.

Beszélgetőpartnerem látványától és elbeszélésétől szabályosan rosszul lettem. Kezein az ujjak már elsorvadtak, arca eltorzult a leprától. Zsebre tett kezekkel közlekedtem mindenütt, hogy elkerüljem a részükről kezdeményezett kézfogásokat. Leprában szenvedő, beszélgetőpartnerünket önmarcangoló lelkiismeret furdalás kínozza, gyötörte. Úgy érezte: a lepra a büntetése, amiért embert evett. Ő volt a világ legszerencsétlenebb embere, akivel valaha is találkoztam.

Helyi légitársaságok, terepjárók, buszok, személyszállító hajók biztosítják a szigetvilág közlekedését. Hajók tucatjai járnak a két fősziget: Viti Levu és Vanua Levu között, persze a távolabbi, kisebb szigetekre is eljuthatunk vízi úton. A főszigeten, Viti Levun: Suva, Lautoka, Natovi, Levuka a legfontosabb kikötők. Navuából Mbenga szigetére hajóztunk, ahol felejtethetlen barátainkkal, a tűzjárókkal találkoztunk. Vittünk ajándékba yanggonát – vagy ahogy más melanéz szigeten mondják: kavát –, ezt a kedvelt bódítószert. Igazán nem tudom minek nevezhetem. Magam is ittam belőle, s kellemes nyugtató, altató hatásán kívül semmi mást nem éreztem. Igaz, hogy az alkoholhoz nem szokott bennszülöttekre erősebb hatást gyakorol.

A borsfélékhez tartozó waka – *Macropiper methysticum* – gyökereit összetörik, s ez a csokoládébarna por vízzel keverve tejeskávészínű oldattá válik, melynek neve: a yanggona ital. A tongaiak, szamoaiak – akik kavának hívják ezt az italt –, akárcsak a fidzsi-szigetekiek komoly szertartás közepette készítik el a yanggonát, nemzeti italukat.

A férfiak szertartásházakban gyűlnek össze, földre helyezett gyékényre fából préselt, díszes szőnyeget, tapát tesznek, s erre helyezik a keményfából vájt, üstszerű tanoát. Végül ebben áztatják a yanggonát. A tanoa mögött hárman ülnek, oldalt egy-egy bennszülött.

Nyakukon: salusalu, azaz virágkoszorú. A fővendég a tanoával szemben ül, feléje néz a tanoára erősített tambua, a kókuszkötéltre erősített kagyló, a fidzsi-szertartások elmaradhatatlan kelléke. Amikor az italt elkészült, a tanoa mögött jobboldalon ülő szertartásmester elkiáltja magát:

– Lomba!

Ez annyit jelent, hogy: préselődj. Majd azt mondja, hogy kiönteni.

– Talo!

Ekkor a csészehordó feláll, kezébe veszi a kókuszhéjból vájt ivóedényt, a mbilót, merít az italból, amiből a fővendég iszik először, egy húzásra kell meginnia a yanggonát. Ezután háromszor összeütik a tenyerüket. Az ősi szertartás során a magukhoz vett yanggona hatására találkozhatnak a föld szellemeivel, isteneivel, akik a földből a tengerbe jutnak, s őket látni villózni a horizonton.

Rukua, Natheva és Ndakuimbengga tűzjárói olyan mágikusak, hogy európai ember számára teljesen érthetetlenek. Izzó köveken járkálnak, rituális, mágikus hiedelmeik, vágyaik beteljesülését remélve, az „átviteli mágiák” működési feltételei szerint. Izzó, vöröslő kövekre lépnek, azokon átszellemülten, méltóságteljesen járnak. A kövekhez érintett papírzsebkendő azonnal lángra lobbant, ők sebesülés nélkül érnek át.

(Oxfordi kutatók vért vettek a tűzjáróktól, a laboratóriumi vizsgálatok alapján kimutatták, hogy ezek az emberek pszichoszomatikus úton annyi endorfint – belső termelésű morfiumot – állítanak elő szervezetükben, amennyitől a legsúlyosabb rákos beteg se érezne fájdalmat.)

A tűzjárók kéthetes önsanyargató előkészület után mennek át a tűzön. Kemény földön alszanak, maroknyi rizst esznek, csak vizet isznak, tartózkodnak a nemi élettől. Csakis vállalkozásukon elmélkednek, miként ezt Tui-na-vinggalita harcostól, az első tűzjárótól tanulták.

14. Bélyegek

Akárhányszor küldtünk haza levelet, bárhonnan is Óceániából, minden alkalommal megcsodáltuk a különlegesen szép bélyegeket. Nem véletlen, hogy a bélyeggyűjtők körében mennyire értékesek az Óceániában nyomtatott bélyegek. Olyan kis államokban, mint az egykori angol fennhatóságú: Cook-, Kiribati-, Niue-, Norfolk-, Pitcairn-, Tonga és Tuvalu-szigeteken a kormányjövendelmek lényeges hányada a zömmel Angliában, magas színvonalon előállított bélyegek forgalmazásából származik. A bélyegek legnépszerűbb témái: madarak, tengeri kagylók, korallok, térképek, atoll- és halászatábrázolások, népviseletek, táncok, hangszerek és hajviseletek megjelenítése.

Cook kapitány felfedező útjainak kétszázadik évfordulóján valamennyi általa felfedezett szigetország emlékbélyeget jelentetett meg. Tongán nyomtatják a legszokatlanabb formájú bélyegeket. Öntapadós, trópusi gyümölcs, madár, érem és hal alakút. A bélyegek bármelyik szigeten könnyen és olcsón beszerezhetők, otthon pedig maradandó emlékek.

15. Naptárvonat

Amíg nem tapasztaltam, nem hittem el, hogy megtörténhet a valóságban is az, hogy az ember vasárnap este keleti irányban átlépi a képzeletbeli naptárvonalat, és másnap reggel, amikor felébred még mindig vasárnap van.

Milyen jó lenne ez Magyarországon is! Vasárnap este lefeküdnénk, másnap reggel pedig nem hétfőre ébrednénk, munkába, iskolába indulás helyett fordulnánk egyet a puha, meleg ágyban és aludnánk tovább. Persze, hiába álmodozunk erről, nem azért, mert egy sci-fi ötletről beszélek, hanem, mert a nemzetközi naptárvonat az északi hosszúság száznyolcvanadik fokánál húzódik, majd Tuvalu közelében keletre fordul. A két oldala között huszonnégy óra időkülönbség van. Emiatt például Szamoáról szombati napokon nem indítanak repülőgépet – a naptárvonat másik oldalán fekvő – Tongára, ahol vasárnap szünetel a légiközlekedés. Közismert mondás errefelé: Ami vasárnap Szamoán, az hétfő Port Moresbyn.

16. Banánpuding

Ruiz ma is remekelt. Fidzsi-szigeteki kedgereet készített ebédre, majonézes avocado-salátával. Az ízletes „rizses húst” úgy készítette el, hogy a főtt rizst a főtt hallal jól összekeverte, forró vajban az egészet megforgatta, a főtt tojásszeleteket hozzáadta, megfűszerezte, és már készen is volt az ízletes étel. Desszertnek új-kaledóniai recept szerint banán pudingot készített. Rumban áztatott – önmagában jó! – banánszeleteket cukorral, tojással, vízzel elegyített liszttel jól elkevert, és az egész masszát lassú tűzön megsütötte.

17.

A Marshall-szigetek és a Mikronéziai Szövetségi Államok

Biztos vagyok benne, hogy nincsen olyan utazó, aki Óceánia valamennyi szigetét bejárta volna, de olyan sem, aki a Marshall-szigetek százhetvenhat négyzetkilométer összapterületű ezeregyszázötvenkét kis szigetét mind meglátogatta volna.

A legnagyobb gyűrű alakú korallzátonyok kettős láncot alkotva kétszáznegyven kilométer szélességben ezerháromszáz kilométer hosszúak.

Közöttük a legfontosabbak: Mili, Majuro, Maloelap, Wotje, Likiep, Ralik, Jaluit, Ailinglapalap, Kwajalein, Rongelap, Bikini, Eniwetok. Ezeken a területeken az évszakováltások alig hoznak némi változást az időjárásban, helyenként a januártól márciusig tartó periódusok valamivel szárazabbak. Majuro főszigetét a Honolulu-Guam között közlekedő repülőgépek érintik, de Nauruból heti két alkalommal közvetlen járatok is indulnak. A helyi közlekedést az Airlines of the Marshall Islands (AMI) légitársaság vállalja a szigetek között. Sokkal izgalmasabb azonban hajóra szállni. Válogatni is lehet a kényelmes utas- és kóraszállító hajók között. Kis pénzü utazóknak ez utóbbi ajánlható. Saját hálózásokban lehet aludni a fedélzeten, a kikötőben vásárolt földimogyoróvaj, rizs, kenyér, kávé odaadható a hajószakácsnak, s ő készít nekünk is ennivalót. Mindez sokkal olcsóbb és romantikusabb is, mint a teljes komfortot jóval több pénzért biztosító utasszállító. Errefelé vízum sem kell, harminc napot mindenkinek engedélyeznek, csupán arra kíváncsiak: megvan-e a menetjegyünk visszafelé. A harmincegyezer lakosú szigetcsoport számos szigete lakatlan. A marshall-szigetiek hatvan százaléka Majuro és Kwajalein lakója. Itt a legnagyobb a népsűrűség a világon. Valamennyi marshall-szigeti apai, anyai jogú, törzsi bwij, úgy is mondhatnánk klán tagja, és használhatja a bwij földjét, magántulajdonát. A bwij feje az alab, a klántagok és a királyi klántagok közötti szóvivő. A földterület a marshall-szigetiek tulajdona, idegen csupán bérleti jogot kaphat. (Ugyanez tapasztalható a Fidzsi-szigeteken is).

A spanyol Miguel de Saavedra volt az első európai, aki erre vetődött 1525-ben. A szigetcsoport John Marshall kapitány nevét viseli: Scarborough hajójával cirkálva ő térképezte fel a térséget először. Német, japán megszállás után az amerikaiak szállták meg a területeket, 1946 és 1958 között a legelképesztőbb atomfegyver-kísérleti programok színterévé változtatva Bikini és Eniwetok szigeteit. A hontalanná vált mikronézek tragédiája, a radioaktív sugárzás utóhatásának veszélyei az amerikai kormány számlájára írhatók. Egy soha ki nem egyenlíthető számlára.

Robert Louis Stevenson Majuro szigetét „Óceánia gyöngyének” nevezte. Kruppa szerint tökéletesen igaza volt. A korallsziget csodaszép lagúnát ölel körül, dél-nyugati partja, ahol repülőtere is fekszik, háromezer-hatszázhetvenöt kilométerre fekszik Honolulutól. A kétszáz méter széles korallgyűrű kerülete ötvenhat kilométer, lassú motorossal is rövid idő alatt megkerülhető. Bérelt autóval vagy taxival egy óra alatt. Mi a sétát választottuk. Elindultunk a főváros D-U-D – Dalap, Uliga, Dassit – irányába. E három egység alkotja a Marshall-szigetek és Majuro központját.

A tengerparton rengeteg kemping várja az ideérkező utazót. A „vadkempingezés” is elképzelhető, bár szerencsésebb dolog előbb engedélyt kérni a földtulajdonostól. Engedélyezni fogja, sőt a kempingezőt vendégének tekinti: elhalmozza déligyümölcsökkel. A tenger csodálatos, a lagúna festői színekben pompázik, az ananász frissít, a banán csillapítja az étvágyat, a kókusztej oltja a szomjat. Kell ennél több egy világjáró utazónak?

Ponape, Kosrae, Truk és Yap államok alkotják a Mikronéziai Szövetségi Államokat.

Fiedler szerint követhetetlen ez a sok, megjegyezhetetlen földrajzi név, már telítődött tőlük. Szczepanski viszont erre azt válaszolta, hogy az itteniek pedig nem tudják, hol van Hamburg, mekkora Európa, ki volt Dante és Goethe, hogy épültek az ókori Róma vízvezetékei, Egyiptom piramisai. Mély álmukból lassan ébrednek vagy éppen szédítő tempóban, és tehetségük, lehetőségeik szerint próbálnak „betörni” a civilizáció jármába. Meg kell ismernünk őket, és talán egyszer ők is „felfedeznek” bennünket. Szczepanskinak alighanem igaza volt.

Guam felől, Nauruból, Honoluluból megközelíthető, háromszáznegyvenöt négyzetkilométer alapterületű, nyolc atollon fekvő Ponape állam nagy szigetének neve a háromszázhárom négyzetkilométer alapterületű Ponape – pohn (-on) pei (oltár) szóösszetételből származik. Második nagyobb szigete a Caroline-csoport. Huszonháromezer-egyszáz lakosából ötezer a fővárosban, Koloniában él. Itt rendkívül fejlett kenukésztő ipar alakult ki, nagyobb méretű óceánjáró kenukat is építenek. A kézművesség a főfoglalkozások közé tartozik, akárcsak a többi szigeten Mikronéziában és egész Óceániában. Mások saját terményeiket árulják az utakon, piacokon.

Ponape a legizgalmasabb programokat kínálja. Minden településen található egy nabus, ahol a férfiak gyűlnek össze sakaut inni. Bódító, kábító ital, ugyanaz, mint a fidzsi-szigeteki yanggona vagy tongai kava.

Szimpatikusnak vélt családoknál nyugodtan megalhatunk. Kenuikat is kölcsönadják, s ha nem félünk a tengertől: kalandos kirándulásokat tehetünk a csendes lagúnák partmenti vizein.

A bennszülöttek ételeit nyugodtan elfogadhatjuk, a magunk tisztította friss gyümölcstől semmi bajunk nem lesz. Az általuk kínált ananász amúgy is ehetetlen a borstól. Még akkor is, ha a ponapei bors állítólag a világ legjobbja.

Kosrae állam száz négyzetméter alapterületű szigete ötszáz kilométerre dél-keleti irányban fekszik Ponapétól. Csupán ötezer ember él itt, e hatalmas óceán ölelésében.

Truk Guamtól dél-keletre terül el, ezeröttszáz kilométer távolságra. Százhuszonhét négyzetkilométer alapterületen tizenegy vulkanikus sziget fejedelmi méltósággal tölti ki a zafírkék truk-szigeteki lagúnát, amelyet széles atoll vesz körül. A negyvenezer lakosból tizenkétezer Moen szigetén él.

Ők készítenek Mikronéziában egyedül kultikus maszkokat, amelyeket fölvéve átviteli mágiaikat mutatnak be: legyőzik például a tájfunokat. Lenyűgöző szertartás közepette. A kenyérfából faragott ördögmaszkokat árulják is.

Népszerűek az ízlésesen faragott szerelmi pálcikák is, amelyeket a fiatal szerelmesek zseniális találmányának tartok. A fiú odalopakodik éjszaka a lány kunyhójához, átszúrja a gyékényfalon a szerelmi pálcát, s ha a lány azt behúzza, megtörtént a jeladás: a fiú bemehet. Viszont ha a lány visszatolja a pálcikát, a fiú nem kíváncsi, vagy jobb esetben azt jelenti, hogy otthon vannak a szülők.

Yap állam száztizenegy négyzetkilométerén négy sziget: Yap, Gagil-Tomil, Map és Rumung valamint százharminc kisebb sziget osztozik. Yap nyolcszázhuszonöt kilométerre dél-nyugatra fekszik Guamtól. Kilencezer-háromszázhusz bennszülött közül a kétharmad Yap lakója.

Igen érdekes látványosság errefelé a mitmit, az ősi jelmezeket felvonultató fesztivál. A mi gazdagságunk egyik „pillére” az arany, az övéké a kőpénz. Természetesen a dollár is forgalomban van. A kőpénz értékét a kövek nagysága, fajtája, súlya, minősége határozza meg. Egy briliáns, még ha kicsi is, többet ér egy jókora zafírnál. Ők ezt kiválóan értik, jobban még egy ásványszakértőnél is. Láttunk egy törzsfőnököt kőpénzekből fűzött láncokkal a nyakán. Niepelt szerint sokszoros milliomos volt.

18. Egészségügyi tudnivalók

Óceániában egészségünk védelme érdekében – szervezetünk ellenálló képességétől függetlenül – számos óvintézkedést kell tennünk, megannyi előírást betartanunk. A legfontosabb tudnivaló, hogy semmilyen körülmények között ne együnk mosatlan gyümölcsöt, zöldségfélét, s csak forralt vizet igyunk. (Természetesen azért akad néhány hely, ahol iható a csapvíz is.)

Óvakodnunk kell a fertőző a májgyulladásról, Pápua Új Guinea hegyvidékein a tífusztól. Az ijesztő, félelmetes trópusi betegségek közül a lepra és az elefantiázis fordulhat elő, bár egyes orvosi vélemények szerint a rövid időt eltöltő utazóknak nincs mitől tartaniuk. A malária már valószínűsőbb veszély, főleg Vanuatu, a Salamon-szigetek és Pápua Új-Guinea területén. A szúnyogok által terjesztett betegség ellen még nincs védőoltás, de a Tindurin tabletta például hatásos védekezés lehet, ha két héttel a térségbe érkezés előtt elkezdjük szedni a gyógyszert heti egy alkalommal, és távozásunk után még hat hétig szedjük.

A trópusi nátházát is szúnyogok terjesztik. Tünetei: fejfájás, végtagfájás, láz, hányinger. Ágynyugalom mellett két héten belül gyógyszerek nélkül is elmúlik. Gyermekre veszélyes.

Galandféreg, orsóféreg, gyűrűsféreg eléggé gyakori a falvakban. Vigyáznunk kell, nehogy ezek petéi szervezetünkbe kerüljenek. Ha valaki mezítláb járkal kertben vagy ültetvényen: biztos, hogy összeszed valamit. Rüh, tetű ugyancsak könnyen beszerezhető. A kellemetlenkedő paraziták távol tartására fokozott figyelmet kell fordítanunk. Nemibetegséget inkább Melanéziában és Polinéziában lehet összeszedni.

A sör nagyon jól esik errefelé a szomszéd utasnak, de nem szabad sokat inni, különösen délután nem. Fel kell készülnünk esetleges hasmenésekre, bélfertőzésekre, bőrgombásodásra, bőralergiákra. Jó ha beoltatjuk magunkat himlő, kolera és sárgaláz ellen. Aki nagyon biztosra akar menni: tífusz- és tetanusz-védőoltást is kérjen.

19. Korallok

Hajónk már valószínűs korallmúzeum, annyit gyűjtöttünk össze. Van itt tányérszerű, ágas-bogas, tömbszerű agykorall, igazi természetalkotta kincs valamennyi. A korallok az emberiség legrégebbi ékszerei közé tartoznak. A gallok például – mondta Niepelt egyik előadásán – korallokkal díszítették sisakjaikat és fegyvereiket. De manapság is értékesek a korallgyöngyökből formált láncok.

A korallszedés mesterségét – akár évszázadokkal ezelőtt – korallkereszt segítségével üzik. Ez fából készült uszályszerkezet, amelyet végighúznak a korallmezőkön. A két méternél hosszabb fagerendák hurok formájú kötézzel rendelkeznek, és letörik a kiálló korallágakat. Ez rablógazdálkodásszerű gyűjtőmódszer arra vezetett, hogy a Földközi-tengerből már majdnem teljesen eltűntek az évszázadok során képződött koralltelepek. Ami még megmaradt, a tenger alatti sziklaüregek oltalmát élvezzi, ahová nem ér el a pusztító korallkereszt. Itt, az Óceániai szigetvilág partjainál egészen más a helyzet, s remélhető, hogy marad is még bőven korall, még akkor is ha a Philemon személyzete alapos gyűjtőmunkát végzett.

A korallok egyébként tíz év alatt fejlődnek ki annyira, hogy kibonthassák a bűvárokat és a magunkféle, alkalmi korallszedőket mindannyiszor rajongással eltöltő színpompájukat. Az

algériai partok előtt ezért jelöltek ki védett zónákat, amelyekben csak egy évtizedes időközökben szabad korallt gyűjteni. Óceániában semmiféle korlátozást nem vezettek még be.

A korallok a legkülönösebb tengeri lakók közé tartoznak. Csupán háromszáz esztendeje annak, hogy teljes fény derült arra, hogy növényyszerű külsejük ellenére: parányi állatok. Hogy milyen csodálatos teljesítményre képesek, erről egyebek között az Alpok mészkővonulatai „tanúskodhatnak”. Egymillió korallnak három évre van szüksége ahhoz, hogy két kilogramm meszet lerakjon. Bármilyen kicsik ezek a mennyiségek, mégis egész zátonyok és szigetek – egy egész szigetvilág! – jönnek létre, ha e miniatűr „építészek” éveken át végzik szorgalmas munkájukat.

20.

Mangócápa vacsorára

Ruiz nagyon érti a mesterségét. Mango maroke volt ugyanis vacsorára. Amikor jóétvággal elfogyasztottam: már megtudhattam, hogy szárított cápahúst ettem. A mako vagy mangocápa – kutyahalnak is nevezik – húsát négy-öt hónapig szárítják a napon. A végeredmény a jól konzervált, ízletes cápahús.

Ruiz maori módra úgy készítette el, hogy kumara, szeletelt édesburgonya hasábokra helyezte a fűszerezett cápahússzeleteket, és fél óráig párolta. A feltétet szamoai kenyérrel tálalták. Ez utóbbit úgy készítette, hogy kevés vízzel elegyített lisztbe kókuszkrémet, tört banánt kevert, és fűszerezés után fóliában harminc percig sütötte. A ropogós, barna „kenyér”, a faapapa mindenkinek ízlett. Desszertnek fidzsi-szigeteki ananászos kókuszszüteményt kaptunk. Ruiz lisztet kókusztejjel, citromlével elegyített, cukrot, sót, tojássárgáját tett bele, mindezt jól elkeverte, majd kókuszreszelékben meghempergetett ananászszeleteket helyezett a tepsiben szétterített tésztára, az egészet tojással leöntötte, végül megsütötte.

21.

A Gilbert-szigetek és Nauru, a milliomosok szigete

Mikronéziai legenda szerint a tenger istene virágokat szakított egy ősi fáról és szétszórta azokat Szamoától északra. A szirmok helyén keletkezett: Tarawa, Beru és Tabiteuea szigete. Ma ezek a szigetek – és még harminc másik – alkotják a független Kiribati Köztársaságot.

Kiribati – ejtve: Kiribász – korábbi neve Gilbert-szigetek volt, bár a szigetcsoport eredeti gilbert-szigeteki neve Tungaru volt. Az itt élő emberek rendkívül barátságosak, ugyanakkor kíváncsiak, bátrak, vendégszeretők, tréfáskedvűek, dolgaikat könnyen vevő, kiegyensúlyozott óceániaiak. Szükségleteik minimálisak, a nap legnagyobb részét – természetesen – nem munkával töltik. Találó az angol „easygoing” kifejezés rájuk. De ez a dolgokat könnyen vevő szó egész Óceánia népét is jellemzi. A szám szerint harminchárom, mélyen fekvő kiribati korallsziget összfelülete: hétszáznyolcvannégy négyzetkilométer, amihez a Csendes-óceán középső területéről még ötmillió négyzetkilométer tengerfelület is tartozik. Nincs még egy ilyen ország, amelynek területéhez ekkora kiterjedésű tengervíz tartozna.

A Banaba- és a Karácsony-szigetek közti távolság majdnem négyezer kilométer. Kiribati a Karácsony-szigeteken keresztül Honoluluból közelíthető meg, Tuvalu a Fidzsi-szigetéről.

– Mauri-o! – üdvözölt bennünket a kikötőőr.

– Te raoi! Légy üdvözölve! – felelte Kruppa és odaadta kilépési engedélyünket. Az őr vetett rájuk egy-egy pillantást, aztán visszaadta.

– Ko raba – jegyezte meg Kruppa, ami annyit jelent, hogy köszönöm.

– Ko raba – ismételtük mi is utána.

– Ko uara? – kérdezte az őr. Arra volt kíváncsi: hogy vagyunk.

– Ko raba – felelte Kruppa, s ettől az őr már szólni sem tudott a kíváncsiságtól. Aztán mégis Kruppa után kiáltott.

– Tiabo!

– Tiabo! – mondta Kruppa is, hogy viszontlátásra.

Robert Louis Stevenson írta naplójába: „itt a Gilbert-szigeteken pompás óceániai klíma van, nappal kellemes napsütés, üdítő széllel, az éjszakák világosak.” A legkellemesebb évszak márciustól októberig tart. Az éghajlat meleg, de nem párás. Decembertől márciusig tart az esős évszak.

Az 1979-ben függetlenné váló Kiribati hatvanezret számláló lakosságának egyharmada a Tarawa-atoll lakója, a többi atoll lakóinak száma ezer és háromezer-ötszáz között mozog. A gyarmati korszak egyik hagyatéka, hogy sokan beszélnek angolul.

Az angolok egyébként 1892-ben alapítottak kormányzóságot a Gilbert- és a polinéziai Ellice-szigeteken, és amikor 1900-ban a Banaba szigeten foszfátot fedeztek fel, azonnal annektálták a két szigetcsoportot. Az Ellice-szigetiek 1975-ben vívták ki szabadságukat és Tuvalu néven alapították meg független országukat.

Az első órákban nagyon zavart, hogy nem tudtam hová sorolni az itt élő embereket. Niepelt szerint a Caroline-szigetéről érkezett mikronézek keveredtek tongai, szamoai polinézekkel, és ekképpen jöhettek létre azok a sajátos arcvonások, melyek különössé teszik az itteni bennszülötteket. Származástörténetük még nem bizonyított: sok a legenda. Közülük az egyik például azt mondja, hogy a XVI. században egy fehér bőrű, szakállas, vörös hajú hajótöröttet sodort a víz egy ládaszerű csónakban a partra Beru szigeténél. Az életben maradó tengerész végül a törzsfőnök két testvérét vette feleségül, és huszonhárom gyermekük született. Le-származottaik szóródtak szét a Gilbert-szigeteken.

Kiribati területén alig találni szállodát, de kényelmesen el lehet tölteni egy-egy éjszakát a maneaba nevű szertartásházakban, ha a falu vezetői engedélyezik. Illik megtenni, minden esetben meg is engedik. Még élelmet is adnak: kenyérfa gyümölcsét, tárót, rákot, halat, gyümölcsöket és a kasewe nevű kedvelt italukat, a kókuszpuncsot. A fertőzés veszélye nem fenyeget: malária nincs. Sokkal veszélyesebb a tűző nap. Sapka, kalap, napszemüveg nélkül nem ajánlatos kimozdulni. Kolera-védőoltás, vízsterilizáló tableta birtokában nincs mitől tartani, hacsak egy vérhast össze nem szedünk. Szerencse kérdése.

A Phoenix- és a Line-szigetcsoport mellett Kiribati területéhez tartozik a Karácsony-sziget is, melyet Cook kapitány fedezett fel 1777-ben, éppen karácsonykor. (Létezik egy másik karácsony-sziget is, de az Ausztráliához közel az Indiai-óceánban fekszik.) Az Egyenlítő fölött húzódó nagy sziget kétezer kilométerre délre található Honolulu-tól. Elszomorító, hogy itt, ezen a paradicsomi helyen az amerikaiak és az angolok hány nukleáris fegyverkísérletet hajtottak végre.

– De mi legalább élünk! – mondogatják a helybeliek. – Nem úgy, mint a bikiniek!

Nauru! Gondolom gyakorlott keresztretjvényfejtőkön, Óceánia-szakértőkön kívül kevesen hallottak erről a köztársaságról. Óceánia a mi világunkban Tahitit, Hawaiit, Pápua Új-Guineát, esetleg a Fidzsi-szigeteket jelenti. Pedig a huszonegy négyzetkilométer alapterületű, parányi Nauru a szigetvilág leggazdagabb állama.

Itt a legmagasabb az egy főre jutó nemzeti jövedelem a világon: közel tizenhatalcezer dollár. Magasabb mint Kuvaitban! A gazdagságot a könnyen kitermelhető foszfátkészletnek köszönhetik. Az évmilliók során felgyülemlett guano keveredett a korallszirtek mésztartalmával. A végtermék nyolcvanöt-nyolcvannyolc százalékos mészfoszfát por, amelyből az ausztráliai és új-zélandi műtrágya készül.

Nauru más csodákkal is elképeszti látogatóját. Légijáratok a legolcsóbbak Ázsiában és a térségben. A kiribati Tarawa után innen küldhetők legolcsóbb tarifával a postai küldemények. Legyen az levél vagy nagyméretű csomag. Óceániát járó turista innen küldheti haza útközben megvásárolt emléktárgyait, olyan felszereléseket, amiket már nem fog használni. Sokkal jobban jár így, mintha túlsúlyt fizetne valamelyik repülőtéren.

Óceániában az ember ugyanis – akarva-akaratlanul – annyi emléktárgyat szed össze, hogy képtelen hazacipelni.

Nauru mindössze negyvenegy kilométer távolságra fekszik déli irányban az Egyenlítőhöz. Novembertől márciusig csapadékosak a hónapok, ezt követően azután a keleti passzátszelek kellemes változást hoznak. A parányi ország hatalcezer lakosának a fele eredeti nauru bennszülött, azaz polinéz-, mikronéz- és melanézsármazék. A többiek új-zélandiak, ausztrálok, kínaiak és más óceániai népek. Természetesen a négyezer nauru a leggazdagabb. A fényűzés, a pazarlás, a jó mód sehol másutt a világon nem látható fokán élnek. Itt – akárcsak Kuvaitban – egyáltalán nem meglepő, hogy egy helybéli feltűnő smaragdöld Rolls Royce-szal érkezik a bankba, s ott egy bőrrönd dollárt borít az asztalra. Nauruban a legmárkásabb autók suhannak az utakon, a hi-fi-torony, a képmagnó olyan alapvető használati tárgy, mint egy tányér. Ráérő, semmittevő nauru feleségek kedvelt szórakozása: kétszázhetven dollárért átruccannak Kiribati-ba vásárolni, de még aznap vissza is repülnek.

Természetesen itt sem mindenki gazdag. A foszfátbányák jövedelméből kisebb részesedést kapnak azok a nauru családok, akiknek a kitermelés már befejeződött, és többet azok, akiknek a területein éppen folyik a bányászat.

A kitermelést vendégmunkások végzik. Kétmillió tonnát exportálnak évente. Elképesztő mennyiség, aminek az eredménye: hihetetlenül magas bevétel.

Mi lesz, ha egyszer kimerülnek a készletek? Az olajlelőhelyekkel kapcsolatban ezt a kérdést Kuvaitban is felteszik. De miként ott is, Nauruban is befektetik a dollármilliókat. Évi nemzeti jövedelmük hatvan százalékát. Melbourne-ben, Saipan szigetén jövedelmező üzletházak működnek. Tengerhajózásuk és az Air Nauru légitársaság profittermelő vállalkozások. Ugyanakkor jelen vannak az amerikai értéktőzsdén. Optimisták a jövőt illetően.

Ingyenes az oktatás, az egészségügy, a lakás. Még a turistát is térítésmentesen viszik a repülőtérről városba. Igaz, hogy a kis szigetet még gyalog is be lehet járni négy óra alatt.

Reyes beszélgetett egy üzletemberrel.

A nauru bankár így fogalmazott:

– Ha kétezerre kimerülnének a foszfátlelőhelyeink, nem ijednénk meg, mert van annyi pénzünk, hogy abban az esetben egy másik szigetet, új hazát vásároljunk magunknak. Egyébként is tíz év múlva valamennyi állampolgárunk milliomos lesz! Természetesen dollármilliomos. De hát nem olyan nagy dolog, jegyezte meg Reyes, hiszen csak nyolcezer vannak.

22.

Misszionáriusok

Óceánia már elválaszthatatlan a misszionáriusoktól. A helyi lakosság elhurcolása, rabszolgamunkára kényszerítése a múlt század elején kezdődött el. Melanézok tömegét dolgoztatták Queensland és a Fidzsi-szigetek cukornádültetvényein. Mexikói bányákba, Peru és Chile guano- és nikkellelőhelyeire Tuvalu-, a Húsvét-, a Marqueses- és a Karoline-szigetek bennszülötteit hurcolták el. Kíméletlen bálnavadászok, szantálfagyűjtők Óceánia minden részére beszivárogtak. A lelketlen betolakodók kegyetlenkedései is siettették a misszionáriusok megjelenését. Az egyházak felszentelt szolgálói nagyon rövid időn belül megtérítették a lakosságot, megtanították őket a civilizáció alapvető részleteire: a ruha viseletére, a tisztálkodásra, de közben el is terjesztették az influenzát, a tüdőbajt. Ugyanakkor felszámolták a kannibalizmust, és sajnos ezzel együtt a rituális táncok, dalok kultuszát is majdnem kiirtották. Az ősi törzsi szertartásokat elsorvasztották. A bennszülöttekkel az európai kultúra ismereteit sajátították el. Ennek ellenére mégsem oltották ki belőlük véglegesen a sok helyütt még fellelhető ősi hagyományokat.

Manapság komoly nevelő és karitatív tevékenységet fejtenek ki például az írországi Columban Fathers misszionárius szervezet papjai templomokban, kórházakban, iskolákban.

23.

A bennszülött üzenete

Az angolt ugyan majdnem mindenütt beszélik Óceániában – kezdte a klubban előadását Kruppa – a bennszülöttek egymás között természetesen saját nyelveiken érintkeznek. Gyakran egy szigeten belül is több nyelvjárással találkozunk. Melanéziában az sem ritka, hogy alig néhány kilométer távolságra fekvő falvakban eltérő nyelvjárást beszélnek. Az óceániai pidzsin egyébként kevésbé kifinomult, mint az afrikai vagy a kínai part menti népeké, szókincse is szegényesebb. A kifejezésmód eléggé körülményes. Például az enyém (mine) belong milefa: a tied (yours) belong vulefa, azaz a belong-me-fellow, belong-you-fellow származéka. Az ugyancsak dallamos polinéz kifejezések mindegyike hasonlít egymáshoz, és mégsem. A föld (land) megfelelői például: whenua, fenua, fanua, jonua, honua és henua.

Kruppa ezt követően egy többoldalas óceániai kisszótárt adott át mindenkinek, hogy miközben ő olvassa az *Egy óceániai bennszülött üzenete szeretteihez Nyugat-Berlinből* című írását, a hallgatóság kikereshesse azokat a szavakat, amelyeket nem értünk meg.

Elkezdte olvasni az írást.

„Olyan *mana* birtokában vagyok, hogy üzenetem eljuttatom hozzátok! Remélem, az *aiga* jól van, a *matai* nem beteg. Itt vagyok most a *haus tambaran* udvarán, *bilumat* elvették, pedig benne volt a *tapa*, a *tanoa*, a *taro*, a *yanggona*, a *kumara*, minden, de még a *cuscus* is. Ha így megy tovább: bizony éhen halok. Az egész *fono* azt akarja, hogy ne egyek. Találtam egy

makamalt, kint a szabadban, leültem alá, hogy keverjek egy *kavát*. Ahogy illik, levettem a *nambámat*, hát össze is futott az egész *tikina*, jött a helyi *mbuli*, *ariki*, *faipule*, megjelent a *luluai*, aztán a *tui*, mind körülvettek. Már annyian lettek, mintha *tamaaraa* lenne, és mind nekem estek. Egyik se volt *wantok*, csak a *tufafale* nem bántott. Már akkor nem tetszett nekem az egész. Az asszonyok nem hordtak *pareut*, *lei* egy szem se, és sehol egy *moai*. Tudtam, hogy elvesztem. Kértem, adjanak egy *lakatoit*, hogy induljak békével *falémba*. De ezek a vesztemet akarták! Megkötöztek, és idehurcoltak. Vigyetek sok *beche de mert* az *ahuhoz*, menjetek el a *marae* elé, járjátok a *tamurét*, műveljétek az *apimat*, tartózkodjatok minden *tabutól*, gyűjtsétek *manátokat*, hogy hazajuthassak innen. Mielőtt még ez a bosszúálló *aiga* fejemet nem veszi, húsomat meg nem eszi.”

A szellemes, szórakoztató nyelvi játékon jókat derültünk, észre sem véve, hogy közben számos óceániai kifejezést meg is tanultunk.

24.

Tahiti csirke

Tahiti-csirke volt vacsorára. Ruiz sós vízben rizst párolt, forró olajban tojással, gyümölcslével elkeverte. Két percig főzte, azután mazsolát, ananászt kevert hozzá. Ezzel a töltelékkel töltötte meg a fűszerezett csirkét és sütőbe tette. Fejedelmi étel volt. Utána forró grapefruitot szolgáltak fel. Ruiz ezt a desszertet úgy készítette el, hogy a hagyományos módon megtisztított gyümölcsöt bekente vajjal, megcukrozta és grillsütőn addig pirította, amíg a grapefruit felülete barnáspiros nem lett, és a leve már kezdett kifolyni. A forró gyümölcsöt édes likőrrel, porcukorral ízesítve tálalták.

25.

Guam és az észak-mikronéz szigetek

Óceániai utazásunk következő állomása a mikronéziai szigetekben Guam volt, a japán fiatal házaspár kedvelt zárandokhelye, a boldog mézeshetek szigete. Naponta több repülőjárat érkezik a szigetre: Tokióból, Nauruból, Amerikából. New Yorkból, San Franciscóból olcsó, „szuper-apex” jegyek válthatók. Az utazási irodák egyetlen feltétele az ötvendolláros törlési díj megfizetése. Az idelátogató, ha akarja, útját Honoluluban meg is szakíthatja. A Continental Airlines légitársaság tarifái drágábbak, viszont a Guamba repülő turista leszállhat Majuro, Ponape vagy Truk szigetén is. Ez a légitársaság repül Yap és Koror szigetére is. A legolcsóbban az Air Nauru gépein utazhatunk.

Guam, az ötszáznegyvenegy négyzetkilométer alapterületű legnagyobb mikronéziai sziget rövid idő alatt ugrásszerű fejlődésen ment keresztül. Ma a látogatót hatalmas épületek, éttermek, McDonald's üzletek, mozik, koncerttermek, áruházak fogadják. Erőtéljesen fejlődik, mint Hong Kong. Onnan egyébként sokan telepítik át tőkéjüket. Az ellentétek szélsőségesek, rendkívüliek. A sziget belseje amerikai külvárosra, elővárosra emlékeztet, a repülőtértől északra elterülő Tumon-öböl a japán turisták paradicsoma. Az északi oldal a legszebb tengerpartszakasz, ahol számos, természetesen elkülönített amerikai katonai bázis működik. A sziget északi területe mészkőfennsík, sehol egy folyó, egy patak. Déli része viszont vulkanikus hegyvidék, a legmagasabb Lamlam hegy négyszázhat méter magas. Zúgó vízesések – Tarzan, Talofoto, Malojloj –, sűrű dzsungel, pici falvak váltogatják egymást. A nyugati partvidék szélcsendes,

biztonságos. A keleti parti hullámok és az erős széljárás viszont a merész vitorlázókat és széllovasokat csalogatják a tengerre. Májusban, júniusban igen nagy a meleg, az esős évszak júliustól novemberig tart. Január és április között a legkellemesebb itt a klíma. Tájéfunok az év bármely szakában előfordulhatnak. Nekünk a Philemonon szerencsénk volt.

A sziget százhuszezer lakosának húsz százaléka amerikai katona. A civil lakosság kilencven százaléka Agana főváros huszonhat kilométeres körzetében él. Az őslakosok származásuk, kultúrájuk szempontjából nem különböznek a többi mikronéziaitól. Őrzik régi népszokásaikat, ezeket a huszonegy faluban tapasztalhatjuk is. Nagyon sok fülöp-szigeteki dolgozik az építőiparban és a mezőgazdaságban, sok az amerikai, kínai, japán, koreai és más mikronéz a szigeten. A bennszülött lakosság ezer éve érkezhetett a Fülöp-szigetektől.

Ferdinand Magellan fedezte fel Guamot, 1521-ben. Három és fél hónapja hánykolódtak már a tengeren, amikor a skorbuttól gyötört, szánsalmas étrenden: patkányhúson, bőrdarabok rácsálásán tengődő legénység egyik tagja megpillantotta a szárazföldet, melyet a spanyolok 1565-ben foglaltak el. Három évvel később érkeztek az első jezsuita misszionáriusok. A sziget kikötői az elkövetkező kétszáz esztendőben fontos állomásai voltak a Fülöp-szigetek és a mexikói Acapulco között közlekedő spanyol gályáknak. Az út oda-vissza hat hónapig tartott. A keleti drágakövek és fűszerek gazdát cseréltek az amerikai ezüsttel. 1898-ban, a spanyol–amerikai háborúban az amerikaiaknak sikerült elfoglalniuk a szigetet, amit a mai napig birtokolnak.

Szállodák, turistaközpontok, éttermek, áruházak, szórakozó- és fürdőhelyek várják a látogatókat.

A Belau Köztársaság háromszáz szigetből összetevődő területét repülőgépen csak Guamból közelíthetjük meg a Continental Airlines járatain. A szigetcsoporthoz az óceániai távolságokat figyelembe véve elég közel van a Pápua Új-Guineához és a Fülöp-szigetekhez, onnan mégsem juthatunk ide. Igaz, hogy Manilából sok konténerhajó érkezik Koror kikötőjébe, de ezek nem szállítanak utasokat. A tizenötezer lakosú Belau a legkisebb szigetcsoporthoz a négy, amerikaiak által kormányzott óceániai „politikai egység” közül. A szigetek különböző nagyságúak: a pici ponttól a háromszázhatvanhét négyzetkilométer alapterületű Badeldaop főszigetig széles a választék. A Tobi-sziget hatszáz kilométerre fekszik Korortól dél-nyugatra, kétszázötven kilométer távolságra az indonéz Morotai szigetétől. A belau szigetek össz-felülete négyszázkilencvennégy négyzetkilométer. A lakosságnak több mint a fele a fővárosban, Kororban él. A várost ezerháromszáz kilométer választja el Guamtól, ezerkétszáz kilométer az indonéziai Biaknautól és hatszáz kilométer a fülöp-szigeteki Mindanautól. Ebből adódó, kedvező stratégiai helyzete miatt Belau fontos amerikai katonai bázis. Japánok uralma idején Koror egész Mikronézia fővárosa volt, ötször nagyobb lakossággal, mint ma.

A katonai bázisok kiépítése ellenére a turizmus nem szorult háttérbe. Szállodák, nemzeti múzeum, díszes *abaik* (belaui férfiak találkozóhelye), hagyományos táncszertartások, népművészeti tárgyak, fürdőhelyek sokasága várja a látogatót a főszigeten. A legszebb kirándulóhelyek színhelye: a Kayangell-atoll, a pici Pelekin-sziget és a legszebb mikronéziai tengerparttal csábító Angaur. Fürdéskor ajánlatos a körültekintés: sok arrafelé a krokodil.

Az Észak Mariann-csoport négyszázhatvanhét négyzetkilométer alapterületű szigete Guamtól északra terül el, hatszázötven kilométer hosszúságban. Rota: nyolcvanöt négyzetkilométer; Tinian százegy, Saipan pedig százhuszonkettő. Utóbbi Guam mellett a japánok legkedveltebb mikronéziai kirándulóhelye.

Kétezer-kétszázötven kilométer távolságra fekszik Manilától, kétezer-hétszázötvenre dél-keleti irányban Tokiótól és kétezsáz kilométerre észak-keleti irányban Guamtól. Közvetlen légijáratok kötik össze a japán fővárossal, de megközelíthető Honoluluból is, a Majuro-

Ponape–Truk–Guam útvonalon a Continental Airlines gépein. Ráérő, sokpénzű turisták a Nauru Pacific Line ENNA G luxushajóján is idejöhetnek. A hathetenként San Francisco és Saipan között közlekedő személyszállító óceánjárón, a fent említett repülőjárat útvonalán. A hajó visszafelé egyáltalán nem áll meg.

Saipan keleti oldala a széllovasok eldorádója, szélcsendes öblei, lagúnái kedvelt fürdőhelyek. Az esős évszak júliustól októberig tart. Június a legmelegebb. A legtöbb amerikai és japán január és április között érkezik. Ezen a szigeten található a világon a legegyenletesebb hőmérséklet. A vérkeringési zavarokban szenvedők ideális szigete lehetne!

Saipan spanyol, német, japán megszállás után, 1944-ben amerikai terület lett. A nyugati partvidéken fekszik Chalan Kanoa bankokkal, postahivatallal, kormányépületekkel, áruházakkal, kereskedelmi irodákkal, múzeummal, szállodákkal bizonyítva fejlettségét. A tengerparton sétálva látni lehet, hogy nemcsak Guam a „mészeshetek” szigete, hanem Saipan is: annyi itt a fiatal japán „családalapító”.

26. Kannibálok

Óceániában a kannibalizmus a szigetvilág szinte valamennyi térségében fellelhető volt, a Marquises-szigetektől Pápua Új-Guineáig, Új-Zélandtól Hawaii-ig. Vajon mivel magyarázható az, hogy különböző népcsoportok, más és más vérmérsékletű embercsoportok ugyanazon kegyetlen szokásokat vettek fel? Volt-e valamilyen általános sajátossága, közös vonása az emberhús fogyasztásának? Melyek azok a körülmények, amelyek az emberevés kultuszát létrehozhatták? Ezeket a kérdéseket tette fel Lozada is, amikor előadásában a kannibalizmusról beszélt.

Sokak véleménye szerint a fehérjehiány, a leölhető, emberi fogyasztásra alkalmas állatok kis száma késztette az itt élő embereket az emberi hús elfogyasztására. Mások feljegyzése szerint a bennszülöttek egyszerűen ízletesnek találták a hosszú disznót (angolul: long pig), az emberi testet egyszerűen szerették megenni. Nagy köveken sütötték, ritkábban főzték az emberhúst. Átviteli mágiaik hite szerint az elfogyasztott áldozat tulajdonságai is megszerezhetők.

Ügyes kenufaragó kezét megenni egyet jelentett kézügyességének megszerzésével. A varázsló agyvelejeének bekebelezése tudásának megszerzésével...

Ma már súlyos pénzbírsággal büntetik azokat, akik emberhúst esznek, az esetek száma gyakorlatilag nullára csökkent. Óceánia népköltészetében számos emléket találunk a kannibalizmusról, az emberevés barbár rítusairól.

27. Néprajzi gyűjtemény a hajón

Niepelt vásárlásaival valóságos néprajzi gyűjteménnyé fejlesztette óceániai tárgyakkal álló kollekcióját. Amikor nappalija, háló- és dolgozószobája megtelt, a parancsnoki híd és a tisztisza-
lon falait dekorálta ki. Alapos leltárt készítve mindenről azon törte a fejét, hogyan fog majd mindennek otthon helyet találni. Hová teszi a Mortlock-szigeteki házimaszkot? Különös vétel, hiszen ez az egyetlen maszk, amelyik Mikronéziában használatos. A kenyérfa törzséből készült arcbrázolást a helybeliek szertartásházakban helyezik el, hogy a kenyérfa gyümölcsét megóvják a viharoktól.

Értékes volt a marquises-szigeteki, emberfejt ábrázoló gólyaláb. A szigetlakó polinézek futóversenyeket rendeztek, az volt a győztes, aki a legkésőbb veszítette el az egyensúlyát. Ugyancsak marquises-szigeteki a vasfából készült harci bunkósbót, az u'u. A stilizált arcábrázolással díszített kézfegyver egyben hatalmi jelvény is.

A Cook-szigetektől származó, fonott vesszőből készült angolnacsapda virágtartó lesz majd otthon az erkélyen. A Tokelau szigetektől származó kimerőlapátot a nyugat-szamoaiak kenujaikban tartották, és a becsapódó vizet merték ki vele. Niepelt a yachtjához vette. A Fidzsi-szigetektől komoly értékeket hozott. Taglóhoz hasonló kézi bunkókat, a kannibálok fegyvereit, egy fából faragott, emberhús marcangolására használt villát, melynek négyágú feje úgy néz ki, mint egy fog gyökereinek nyúlványa. Sikerült szereznie egy díszes tapát, egy tanoát, rajta a kókuszrostkötélen függő rituális kagylóval, a tambuával. Yanggona port is vásárolt mindezek mellé, hogy otthon, baráti körben igazi szertartást rendezzen. Az újkaledóniai szertartásmaszkokat féltve őrizte. A közel kétméteres alkotások fából faragott, torz, melanéz emberfejalakok, igazi emberhajjal, a nyakrésznél lefelé lógó színes madártollkötegekkel. A vanuatui ásóbót már a hajón virágkarónak használta. Félelmetes látvány volt a dolgozósobájában elhelyezett Vanuautuból származott malekulai maszk.

A bennszülöttek titkostársaságuk szertartásain használták ezt a piroshomlokú, fekete arcú, fehér állú és fehér orrú szörnyszülöttet, melynek fejéből disznóagyar áll ki, orrlukán pedig egy emberi lábszárcsont fúródik keresztül.

A tato és kenyérfa gyümölcsének szeletelésére keményfából készült banks-szigeteki kést Niepelt már a hajón is használta. Miközben a gyümölcsöket szelte vele újra és újra gyönyörködött az emberformájú, tenyérbesimuló markolatban.

A salamon-szigeteki fejvadászok kenujait díszítő nguzunguzu arcfigurákat a szalonban helyezte el. Étkezés közben mindig csodálattal bámulta őket.

A singsings szertartásokon használatos pápua kereplőt, a tarekót felvitte a parancsnoki hídra és a felső fedélzetre piszkító sirályok elüldözésre használta. A festett pápua koponyát, mely az ősök lelkét őrizte, bezárta a páncélszekrénybe. Nem csak ezért, mert értékes volt. Nem tudta megmondani, hogy miért. Amikor a páncélszekrényből kivett valamit, mindig kézbe vette az ősök koponyáját és átszellemülten vizsgálta. Aztán gondosan újra elzárta. A néhány pápua maszkot és kézfegyvert ugyancsak itt, a páncélszekrény mellett, a falra akasztotta. A gilbert-szigeteki dárdát nappalijában a falra függesztette ki. Az ijesztő fegyver lényegében egy háromágú, kihegyezett élű, cápafogakkal teletűzdelt rúd. Jól megcélzott hajítással könnyen behatol az áldozat testébe, ahonnan kihúzni már nem lehet. Érthető, hogy a többi szigetet kifosztó kalózok miért kerülték el a Gilbert-szigeteket.

A mikronéziai Truk szigetről származó szerelempálcát íróasztalán tartotta. A bennszülött fiúk ezzel az éles végű, díszesen faragott pálcikával közelítették meg a lányos házat, a pálcát átszúrták a gyékényfalon, s ha a lány behúzta azt: jelzést adott a fiúnak, hogy otthon van, várja őt. A Hawaiiból származó, négyhúros hangszert, az ukulelét a szalonban helyezte el, hogy pöngessen rajta, akinek kedve tartja. A kellemes hangzású pengető hangszert eredetileg bragainkának hívták, ám a múlt század végén Kalakana király kamarása, egy jókedvű, fiatal angol – akit ukulelének becéztek – olyan szépen játszott a hangszeren, hogy azt végül nevével kezdték azonosítani.

A többi szerzeményt: gyékény- és kókuszszőnyegeket, ivóedényeket, tálakat, kosarakat, a kommerszebb termékeket egyelőre hálósobájába tette. Máshová nem fértek már, ott pedig a rendetlenséget úgysem látta senki.

28. Rákpástétom

Ma este rákpástétom volt vacsorára. Ruiz forró vajban lisztet pirított, sót, tejet kevert hozzá, és három percig főzte, majd a masszát sült rákhússal, ecettel, cukorral, mustárral elegyítette, megszórta zsemlemorzsával, az egészet megkenste vajjal, és sütőbe tette. Az éhes személyzet pedig befalta. A maori recept szerint készült főétel után hawaii ananászrolád került az asztalra. Cukrozott dióban meghempergetett ananászszeleteket helyezett el a nyers tészta-tekercecsekben és azokat megsütötte. Tea mellé igazán élvezetes volt.

29. Óceániai fák

Ha pomológus lennék, biztos, hogy Óceánia fáival foglalkoznék. Olyan lenyűgözők. Itt vannak mindjárt a kenyérfák. Mintha egy izgalmas hőseiről esne szó: a kenyeret adó fákról. Két fa termése egy család egész évi ételmét biztosítja. A kenyérfa gyümölcse magas szénhidrát tartalmú, tele A, B, és C-vitaminnal. A fából kenukat faragnak, kérgéből tapa készül.

Csodálatosan szépek a piros színekben virágzó banánfélék, és a füzérektől roskadó, terméshozó fák. Léggyökereivel, vastag törzsükkel méltóságteljesek az indiai fügefák, a hosszú törzsű ébenfák, hivalkodók a lángvörösben izzó virágzatú krallfák és tűzfák, terebélyesek a „gyümölcsök királyát” adó mangófák, misztikusak a mangroveerdők, ünnepélyesek a norfolkszigeteki fenyők, simogatóak a pálmafák, magányos a papayafa, tekintélyes a tikfa.

És a virágok? Káprázatosak. Paradicsomi szépségűek az alokáziák, amarilliszek, broméliák, a frangipani, a hibiszkuszok, jázminfélék, oleanderek és orchideák. Valóban virágfüzérre tettek, az érkező vendég fogadására.

30. Japán

Tokió! Japán! Számomra reveláció!

Yokohamából a tokiói Narita repülőtérre érkeztünk, ott legelőször is egy turistairodába mentem: prospektusokat, térképeket, útbaigazítást kértem.

Nem várt minket senki, tehát magunknak kellett megbirkózni a közlekedés nehézségeivel, amik itt Tokióban rendkívül körülményesek. Nincsenek utcanévek, a mi fogalmaink szerinti házszámok, vannak viszont kerületek, körzetek, körzetszámok. Japánul nem beszélő utasnak hieroglifáknak tűnnek fel ezek a feliratok. Az angol nyelvész, Hepburn készítette el a japán nyelv latin betűs átírását, de a Hepburn-átírási feliratok elvértve láthatók csupán.

Ha tehetem, Budapesten is kerülöm a metró. Angliai tanulmányutam során is szenvedtem attól, hogy Londonban félórát kellett föld alatt utaznom. Itt Tokióban még többet! Néha órákat utaztam egyhuzamban a föld alatt, sokszor egy negyed órát csak az átszállásra kellett fordítani, de nem azért, mert eltévedtem. Mentem alagutak, átjárók bonyolult szövevényeiben, míg végre elértem egy másik vonalat. A repülőtérrel busszal mentem a Kesei vasútállomásig, onnan metróval – közel egy óra – az Ueno parkig, majd tizennégy megálló a Shinbashi

állomásig egy másik vonalon, aztán átszállni egy újabb szerelvényre és vagy még öt megálló a Yoga körzetig. De ezzel együtt lenyűgözött a város már az első órákban.

Beszálltunk a buszba. FÜRGE utaskísérők, fehér kesztyűben, elhelyezték csomagjainkat a rakodótérben. Elöljárójuk mély meghajlással búcsúzott. A szintén kesztyűs buszvezető elindította a járműt. Becsukódtak az ajtók, hermetikusan záródtak, az utcáról semmi nem szűrődött be. Hangtalanul siklott a busz, még a motorzúgása is kintrekedt. Bent kellemes, légkondicionált levegő, kék bársonyülések, szőnyegpadló biztosította a kényelmet. Hangszórón keresztül csilingelő hangú japán női hang több nyelven tájékoztatta az utasokat, hogy mikor, hová érkezünk, ismertette az útvonalat, a menetidőt. Ami pontosan annyi volt, amennyit mondott. Másodpercre!

Tisztaság! Mindenütt tisztaság, már-már elképzelhetetlen színvonalon. Csend, fegyelem, szervezettség, rendkívüli elegancia. Mintha ez a világváros egy londoni City lenne, gentlemanekkel, a legjobban öltözött emberekkel. Egész Japán úgy tűnt fel hirtelen, mintha éppen mindenki operába menne, egy nagy nemzeti bemutatóra.

Cinikus külföldiek – még szociológusok is – mindezt csupán „*window dressing*”-nek titulálják, kirakatviseletnek, mert szerintük a japánok csak a legjobb ruhájukban lépnek ki az utcára.

Japán csoda! – mondják mások az elmúlt harminc év egyedülálló, ugrásszerű fejlődését szemlélve. Felhőkarcolók, szuperépületek, autók, motorok, televíziók, rádiók, képmagnók, ferge-teges színvonalú elektronika, Hikar-express, képtelefon... de minek sorolom. Tudjuk. Ebben élni olyan, mint egy tudományos-fantasztikus film díszletei, kellékei között.

Hihetetlen erőtartalék, energia, odaadás, egymás iránti tisztelet, önfegyelem, türelem, befelfordulás, ambíció! S mindez az ősi sinto vallás gyökereiből sarjadt ki.

Tisztaság, felebaráti szeretet és hűség! Fontos pillérek a japán csoda megközelítéséhez. Japánban házasságot kötni csak a sinto gyakorlat szerint illik, temetni viszont a buddhista szertartások szerint szokásos, hiszen a buddhizmus szerint a halál a második születésnap. Életük mindennapjaiba beépült Kung Fu-ce tanítása is, de a zen buddhizmus művészet-elméleti hatása is. Sajátos, egyedüli világ. Lehet mit tanulni tőlük.

31. Taiwan

Reyes Taiwan szigetén Chang úrral ismerkedett meg. A kínainak parókakészítő üzeme van Kaohsing városban. Indonéziából importálja az emberi haját, amit kézi munkával dolgoznak fel. Taiwan a Fülöp-szigetek fölött, Japántól dél-nyugatra helyezkedik el. Kínától a Taiwani-szoros választja el százharminc-kétszáz kilométer távolságban. A sziget portugál nevén: Formosa.

A harmincötezer-kilencszáznolcvan négyzetkilométer alapterületű Taiwan tizenöt szigetet foglal magában. A fősziget-csoporton kívül hatvannégy kisebb sziget is hozzá tartozik. A lakosság száma megközelíti a húszmilliót, a népsűrűség a legnagyobb a világon, nagyobb, mint Belgiumban. Az idősebb taiwani polgárok, mint Chang úr is, beszélnek japánul. 1895-1945 között a japánok kormányozták a szigetet, és az iskolákban meg kellett tanulni a japán nyelvet is.

Alapfokon szinte mindenki beszél angolul, a kapcsolatteremtés még az utca emberével is egyszerű. A lakosság háromötöde buddhista, sok a konfuciánus és a taoista. Félmillió a

katolikus és majdnem ugyanennyi a protestáns. A lakosság háromötöde városlakó. Taipei, a főváros rendkívüli gyorsasággal népesült be. A második világháború előtt háromszázezer lakosa volt, ez a szám napjainkra a kétmillió fölé emelkedett. Fontos ipari, kereskedelmi és kulturális központ lett. Chang úr városa, Kaohsiung a második legnagyobb település, a Dél-Kína-tenger legnagyobb taiwani kikötője és fejlődő ipari bázisa. A fejlett taiwani mezőgazdaság főleg rizst termel, a művelhető földterület háromötödén. Termelnek paradicsomot, gyapotot, földimogyorót, szóját, cukornádat, zöldségfélét, déligyümölcsöket. A nemzeti jövedelem hetven százaléka a mezőgazdaságból származik, a többit ipari tevékenység biztosítja. Tíz évvel ezelőtti adatok szerint nemzeti jövedelmük tizenkilenc és fél billió amerikai dollár volt, az egy főre eső összeg ezeregyszázhatvan dollárt tett ki. Nemzeti jövedelmük huszonhét százalékát befektették.

Jól kiépített útjaikon, vasútjaikon könnyen, kényelmesen juthatunk el bárhová. Kultúrájuk, amint ezt az utcán, sajtóban, televízióban látni, sajátos keveréke a kínai, japán hagyományok és a nyugatról átvett elemek ötvözetének. Gazdag felső tízezer, felnövekvő középosztály, munkások és farmerek csoportjába sorolhatók a taiwaniak. A közoktatás ingyenes, egy vizsgálat szerint a gyermekek kilencven százaléka középiskolában tanul tovább. A fővárosban tizenkét egyetem található. Az egész országban kutatóintézetek tucatja működik.

Híres az Academia Sinica, tizenkét önálló intézetével. Az Academia Historica a kínai történelem kutatóhelye. A Nemzeti Múzeum őrzi a legértékesebb kincseket és működteti a nemzeti könyvtárat. A Történeti Múzeumban több, mint harmincezer műtárgy látható a tárlókban.

Taiwan a híres „kalózkiaadók” szigete, rengeteg engedély nélküli kiadványt nyomtatnak itt ki. Az egészségügyi ellátás legalább olyan fejlett, mint Japánban. Klímája párás, szubtropikus. Vulkanikus hegyeivel, szikláival, tengerpartjaival gyönyörű szeglete földünknek ez a kevésbé ismert szigetszország.

32.

A Bolten Hajózási Társaság

A Bolten tulajdonosa és igazgatótanácsa rendszeresen tájékoztatják a Philemon alkalmazottait a cég életéről, személyi változásokról. Elküldik a vállalati híradót, a Boltenspostot és műsoros videokazettákat, amiket szívesen néznek a tengerészek. Ezekből a filmfelvételekből – Binder asszony lelkes, szervező munkájának eredményeképp – a dolgozók nemcsak információkat kapnak munkahelyük lényeges mozzanatairól, hanem azt az érzést is elmélyíti bennük, hogy valóban tartoznak valahová, még ha az a valahol, a hamburgi vállalati központ, ezer, tízezer vagy még annál is több kilométerre van tőlük.

A képernyőn peregnek a videofelvételek kockái. A Bolten éppen százhetvenöt éves. Egy William Nachfolger nevű, skót tengerész alapította. Sikeres ügynök volt: először csak tengerészek, fuvarok közvetítésével foglalkozott, majd pár év múlva néhány kisebb vitorlást vásárolt, és áruszállítással is elkezdett foglalkozni. Közben eredeti tevékenységét, az ügynöklést is folytatta. Titkára a német August Bolten volt, egy tehetséges, ambiciózus fiatalember, akit Nachfolger fiaként szeretett, s akit alaposan megtanított a szakmára. Amikor az idős skót üzletember meghalt, örököse nem lévén: a fiatal Bolten lett az immáron jelentős hamburgi cég tulajdonosa és vezetője. Titkára – a mai tulajdonos –, a gépészmérnök doktor Binder nagyapja lett, aki ugyanúgy mindent megtanult Boltentől, mint Bolten Nachfolgertől. És miután Bolten sem hagyott vér szerinti utódot maga után: az üzlet a Binder családdá lett. Apáról fiúra szállt, egyre terebélyesedett. Dr. Binder – a jelenlegi tulajdonos – a műszaki egyetem elvégzése után

gépész asszisztens lett, éppen a mi hajónkon: a Philemonon. Kint a vizeken, éles helyzetekben ismerte meg a tengerészetet, a hajózás napi, legapróbb részleteit, s a Bolten huszonegy óceánjáróján szolgálatot teljesítő alkalmazottak megértő, következetes, de keménykezű vezetője lett. Nem utolsó sorban – természetesen – multimilliomos is.

33.

Hongkong

Hongkong tengerpartra épült repülőterét lakóházak, felhőkarcolók, irodaházak, üzletházak, banképületek veszik körül. Az az ember érzése, mintha egy világváros belvárosában landolna. Gibraltárra gondoltam, a sziklára, hegyre épült városállamra, ahol a lakóházak a hegy oldalába épültek, repülőterének kifutópályáját a tengerre építették, s mint egy hatalmas móló ékelődik bele a vízbe. Gibraltárban a szűk alapterület sajátos építészeti megoldásokat teremtett: úszómedencéket felhőkarcolók utolsó emeletén, szédítő magasságban.

Hongkong brit koronagyarmat, sorsáról, jövőjéről sokat cikkeztek mostanában. Kína délkeleti partvidéken terül el, hatvanöt kilométer távolságban a portugál Macaótól, Kantontól száznegyvenöt kilométer távolságra dél-keletre.

Hongkong nevének jelentése: Illatos kikötő. Alapterülete ezerharmincnégy négyzetkilométer, hozzá tartozik Hongkong szigete, az 1841-ben ehhez csatolt Kowlon és az 1898-ban kilencvenkilenc évre bérbe vett Új Terület is. A gyarmati főváros: Victoria a sziget északi partszakaszán fekszik, kikötője óriási forgalmat bonyolít, hiszen Hongkong Ázsia egyik vezető kereskedelmi és ipari központjává vált, Japán, Szingapúr után a térség rendkívül fejlett „országá”. Hetvenhat négyzetkilométer alapterületének legmagasabb pontja ötszázötven méterre fekszik a tenger szintjétől. A tengerpartok sűrűn lakottak. Északi partján fekvő, mélyvizű kikötője, a Victoria Harbor, ahol kikötöttünk, éppen szemben helyezkedik el a parányi, sűrűn lakott, a szárazföld déli csücskén elterülő Kowloonhoz. E mögött fekszik a kilencszázhatvan négyzetkilométer alapterületű, Kínával határos Új Terület.

Hongkong területének nyolcvan százaléka hegyes, lakatlan, terméketlen, a föld tizennégy százaléka alkalmas csupán művelésre. A fennmaradó hat százalék a lakott terület! Itt él több mint ötmillió ember!

Az „Illatos Kikötőt” az angolok 1841-ben az ópiumháború során szerezték meg. Palmerston akkor így jellemezte a szigetet: „terméketlen, sivár föld, egy értéktelen épülettel.” Kikötőjét akkoriban halászok, kalózok és ópiumcsempészek használták. A huszadik században viszont igen fontos kereskedelmi bázissá fejlődött. 1941-ben elfoglalták a japánok, de 1945-ben ismét az angoloké lett. Kínával a kapcsolata egyre sokrétűbb. Városnéző sétáinkon a szigetország hegycsúcsai, keskeny öblei, zöldellő völgyei gyönyörködtettek bennünket.

Modern bankok, new york-i méretű felhőkarcolók, szállodák, üzletházak, kínai tehervitorlások, a szampánok az éjszakai neonfényragyogásban egy gyémánt nyaklánc illúzióját keltik. Az ablakokban bambuszrudakra feszített szárítóköteleken lógó ruhák látványa olyan, mintha zászlókat lengetne a trópusi szél.

34.

A hajótörött története

Megtaláltam a hajókönyvtárban az időszámításunk előtt kétezer körül íródott egyiptomi novellát, a Hajótörött történetét. A kalandregények őseként nyilvántartott, a Közép-birodalom korából származó írást a leningrádi Ermitázs papiruszgyűjteményében fedezték fel. Niepelt nappalijában rendezett egyik összejövételünk alkalmával az ismeretlen egyiptomi szerző művéről beszéltem. Az író egy vörös-tengeri utazásának kalandjait írja le igen egyszerű nyelvezetben. A hajó, amelyen társaival tartózkodott, elsüllyedt, és csak a főhősnek sikerült eljutni egy mesébe illő, gazdag szigetre, mely a túlvilághoz tartozott. A sziget ura, a lazúrkő-szakállú, aranytestű kígyóisten megjósolta a hajótörött szerencsés hazaérkezését.

És tényleg: egyiptomi hajó érkezett a szigetre és fedélzetére vette a kígyóisten értékes ajándékaival elhalmozott fiút, majd a hajó szerencsésen hazatért. Otthon az uralkodó pártfogoltja lett, sikeres, tekintélyes ember.

A karriertörténetet a novella hőse meséli el egy sikertelen útról hazatért tengerésznek. Az írást – melynek magyar fordítása is van – érdeklődéssel hallgatták a „klubtagok”, aminek azért is örültem, mert szerettem volna én is úgy leköttni a hallgatóság figyelmét, mint a többiek is tették, amikor választott témáikról tartottak előadást. Most én sem vallottam szégyent.

35.

Bangkok

Bangkok avagy Krung Thep, ahogy a helybéliek fővárosukat nevezik, thai nyelven az angyalok városa. A jelentés eredetéről számos magyarázat létezik, ezért talán egyik sem igaz. Kruppa véleménye szerint Bangkok valóban az angyalok városa, a szebbnél szebb thai nők „angyali paradijsoma”, amiért arab és német férfiak ezrei zárandokolnak Thaiföldre, hogy szerelmi kalandokat keressenek. Ezeket nem kell sokáig keresni, a „nagy fehér turistát” azonnal leszólítják az utcán, róluk ugyanis azt képzelik, hogy nagyon gazdagok, ha ide a messzi Thaiföldre utaztak.

Van ebben igazság, hiszen Thaiföld – 1949. május 11-éig Sziám – igen olcsó a külföldieknek, még a magyarnak is, csak az oda-visszautazás ne lenne olyan drága. Az utcán kenyerét kereső thai nő joggal hiszi azt, hogy a könnyelműen költekező turista nagyon gazdag, érdemes vele tehát közeli kapcsolatba kerülni.

Thaiföld, Prathet Thai, a szabadság országa, s ha ezt az értelmezést a prostitúcióra vonatkoztatjuk, teljesen igaz. Nincs pontos adat, csupán becslés, de körülbelül minden harmadik nő prostituált, persze a prostitúció sajátos thaiföldi értelmében, hiszen az itteni erkölcs egészen más, az ősi mesterséget űző lányok és asszonyok a családok legfontosabb tagjai, a családtagok eltartói. Láthattuk, hogy a dokkmunkás férj kemény munkával alig keresett valamit a kikötőben, a felesége ugyanakkor bent a tengerészek kabinjában tízszer annyit naponta. Külvárosi cölöpházban laktak tizenhat tagú családközösségekben. A fiatalasszony keresete a legfontosabb alappillére volt a családjának. A férjet pedig azt hiszem senki nem nevezné a mi fogalmaink szerinti stricinek.

Furcsa, különös világ ez. De hát Dél-Kelet Ázsiában vagyunk. Thaiföldön néhány nap után már az is természetes, hogy több az örömtanya, mint az étterem. Specialitása az éjszakai életnek a bordélyokban rendezett koituszversenyek. Ezek Bangkokban színpadon zajlanak, a közönség soraiból önként jelentkező férfiak a bár női alkalmazottaival a nyilvánosság előtt

szeretkeznek. A thai lányok rendkívül szépek, testük esztétikus, és ami nem lényegtelen, a szerelemhez nagyon értenek. Masszázs és dzsigi-dzsigi, itt összetartozó fogalmak.

A közel ötvenmillió lakosú Thaiföld másik arca hasonlít Burmáéhoz és a környező buddhista vallású dél-kelet-ázsiai országéhoz: a buddhista templomok, szentélyek, pagodák csillogása, ragyogása ejti ámulatba a látogatót.

A legkülönbözőbb méretű, tenyérnyi vagy éppen harmincméteres, ülő, álló, fekvő, alvó Buddhák sokasága, az aranyban, pompában, virágsziromfürdőben illatozó, gyertyatengerben égő szenthelyek világtól elzárt csendje jellemezheti leginkább az országot.

Trópusi klímájában májustól októberig tart az esős évszak, novemberben kezdődik a különösen száraz évszak. A legmelegebb időszak február közepétől április közepéig tart.

A lakosság összetétele a thai népességen kívül: közel ötmillió kínai, s ebből ötven százalékuk Bangkokban él, és üzleti tevékenységet folytat. Hétszázezer a maláj, ötvenezer az indiai, ugyanennyi az indokínai, főleg vietnami.

A thai pidzsint sokan beszélik. Anyanyelvük a Thai-Kadai nyelvcsaládhoz tartozó thaiföldi thai, melynek három dialektusa él: a bangkoki – hivatalos vagy irodalmi – thai, a thai Yuan, az északi dialektus és a keleti thai, melyet Észak- és Délkelet-Thaiföld lakói beszélnek. Nyelvük tonális, szókészletük főleg egytagú szavakból áll. Számos kifejezést kölcsönöztek a többszótagú khmer és páli nyelvekből.

Hagyományos és államvallásuk: a Theravada, a tulajdonképpeni hinayana-buddhizmus, de számos más buddhista vallási gyakorlat virágzik e mellett, amelyekbe beépült a brahmanizmus és hindu filozófia. A lakosság kilencvennégy százaléka buddhista, négy százaléka mohamedán, a maradék két százalék keresztény, konfuciánus vagy más egyéb vallású. A thaiföldi indiaiak az iszlám, a hinduizmus vagy a sikh vallásgyakorlat követői. A kínaiak taoisták, Mahayana buddhisták vagy Kung Fu-ce követői. A malájok muzulmánok. Ezek ismeretében kell eligazodnunk a sok ezer templom, szenthely között. Itt Ázsiában, de Távol-Keleten és Óceániában is, nem ritka, hogy muzulmán mecset mellett katolikus templom magasodik, továbbhaladva pedig buddhista pagodát találunk.

Bangkok kivételével a thaiföldi városok kicsik, a lakosság nyolcvanhét százaléka falvakban él. Bangkok közigazgatási területe kiterjed a Chao Phraya folyó nyugati partján fekvő Thonburira is, aminek közel egymillió lakosságát is figyelembe véve Bangkok lakosainak a száma közel négymillió, s ez több mint a fele Thaiföld városlakóinak.

A második legnagyobb város Chiang Mai, alig százezer lakossal. A többi huszonnégy thai város lakosainak a száma harminc- és nyolcvanezer fő között mozog. Magyarországgal ellentétben itt nem hallottam soha a vidéki város megnevezést.

Thaiföld mezőgazdasági ország, a keresőképes lakosság hetvenöt százalékát ültetvényeken foglalkoztatják vagy a fakitermelés, a vadászat és a halászat ad részükre munkát. Az életszínvonal viszonylag magasabb, mint a környező dél-kelet-ázsiai országokban. 1974-ben a nemzeti jövedelem egy főre eső összege háromszázhuszonkettő amerikai dollár volt, míg Burmában csak száz dollár, Indiában pedig százharminchét.

Régi adatok ezek, de az arányok napjainkra sem változtak. Az életkörülmények is jobbak a környező országokéhoz képest. Természetesen nem Szingapúrra és Hongkongra gondolok.

Alapélelmiszerük a rizs, utána a hal, és kisebb mennyiségben zöldség- és gyümölcsfélék. Betevő falatra még a legszegényebb thaiföldinek is telik. A legrosszabb esetben a prostitúció útján.

Városnéző autóbusz kényelmes üléséből, ablakon keresztül szemléljük a várost. Egy-két emeletes házak, szűk kis utcák, kanálisok, a New Roadon épületek, üzletházak, bankok, irodák váltakozó képe tárul elénk. Megnézzük a Királyi Könyvtárat, a Királyi Színházat, a What Phya Keo szentélyben a híres Smaragd Buddhát, s ugyanitt egy pompásan kidolgozott trónon ülő Buddhát jaspiskőből. A méretek, a gazdagság lenyűgöző. A Wat Arun pagoda hetvennégy méter magas tornya a legszembeütőbb talán, a város legszebb temploma mégis azt hiszem, az olasz márványból épült Wat Benchamabophit. Olasz márvány, itt?! Igen. Európai hajók már a XVII. század elején látogatták Sziámot. Japánok, kínaiak is megfordultak itt, fegyvert vásároltak portugál, holland, angol és francia tengerészektől, akik olcsón szerzett trópusi farakományokkal, mesés keleti ékszerekkel, selymekkel, elefántcsont tárgyakkal tértek vissza hazájukba. A kereskedelem fellendülése tette lehetővé a nagyobb szállítmányok megrendelését, így a carrarai ferrarai márványtömbök Sziámba úsztatását is, amelyért az építetők színarannyal fizettek.

36.

Az óceániai-szigetek névváltozásai

Az 1970-es években az óceániai szigetek egymás után szabadultak fel a gyarmati függőség alól. Új nevekkkel független államok jöttek létre. Mai kiadású térképeken hiába keressük az Ellice-szigeteket, helyette Tuvalu nevét találjuk. A Gilbert-szigetek Kiribati lett; Új-Hebridák: Vanuatu; Palau: Belau, Kusaie: Kosrae; Francia Polinézia neve Kelet-Polinéziára változott, bár a franciák még mindig a korábbi elnevezést használják. Mikronéziában a valamikori gyámsági területekből: Marshall-szigetek, a Mikronéziai Szövetségi Államok, Belau Köztársaság, Észak-Mariana Szigetek nevet viselő államok jöttek létre.

Napjainkban összesen kilenc független ország található Óceániában. Ausztrália visszaadta Pápua Új-Guinea függetlenségét, Anglia a Pitcairn-szigeteknek. Új-Zéland három szigetcsoportot tart fennhatósága alatt, lehetővé téve a helyi önkormányzatot. Franciaország és az Egyesült Államok a legkonzervatívabb gyarmatosítók: mereven ragaszkodnak szerzett jogaikhoz.

37.

A tengerészek élete

Verne romantikus regényeiből, kalandos útleírásokból, vakmerő tengerészek új földrészeket fölfedező útjaikról készített beszámolóikból ismeretes – kezdte Fiedler előadását a klubban –, hogy a hajókon az élet a vitorlás korszak végéig mit sem változott. A munka ugyanaz maradt: a vitorlák ki kellett húzni, szélbe fordítani. Nem változott a vitorlák fogásolása, bevonása és a vitorlarudakra kötözése sem. Némi javulás a múlt század közepétől állt csak be az emberek elhelyezésében. A vitorlášhajókon a matrózok munkája hihetetlenül nehéz volt, bár a vitorlást a szél nyomása mindig valamennyire egy irányban tartotta a hullámokon, ezért a vitorlások kevésbé hánykolódtak, mint az azonos nagyságú gőzhajók. Viszont a mozgások megsokszorozottan érződtek fent az árbocokon, ahol a matrózoknak bármilyen körülmények között is el kellett végezniük a munkájukat. Ott fent dolgozni még nyugodt időben is nyaktörő vállalkozás volt: a háborgó vízen, erős szélben vagy viharban pedig egyenesen életveszélyes. Emberfeletti teljesítmény volt az árbocok többméteres kilengései közben a lábálókötélen állva és a vitorlarúdra hasalva felkötni a bevont vitorlákat. Ezt a manővert csakis úgy lehetett véghezvinni, ha a régi matrózmondás szerint cselekedtek: „Egyik kezeddal magadért, a mási-

kkal a hajóért!” A vitorlamanőverek mellett természetesen állandó és rendszeres munkákat is végeztek a matrózok. Reggelenként tengervízzel és homokkal felsúrolták a fedélzetet, eltávolították a hajótestbe beszivárgott vizet. Nehéz volt a munka, rossz az ellátás és az elhelyezés. A hajók hosszú, több hónapos vagy nem ritkán több éves útjukra csak sózott húst, szalonnát, babot, borsót és kétszersültet vihettek magukkal, mert csak ezeket az élelmiszereket tudták tartósítani ezek nem voltak romlandók. Induláskor ugyan friss gyümölcsöt, zöldséget, főzelékféléket és élő állatot is behajóztak, ezek azonban hamar elfogytak és nem maradt más hátra a hordókban, mint a sózott marhahús vagy a disznóhús.

A vízellátás is rossz volt. Az édesvíz rövid idő alatt megposhadt a hordókban, bár ez ellen védekezésül faszenet tettek a vízbe. Alkoholt is vittek magukkal, a középkorban inkább sört, később bort, de leginkább égetett szeszt.

A tisztek kabinjai a hajótaton, a matrózok szállása a hajó elején voltak. A legénység közös szálláson, függőágyakban aludt a XVI. századtól. A függőágy állítólag az amerikai indiánoktól származott. A tisztek kerettel biztonságosabbá tett ágyakban vagy fakerettel erősített függőágyakban aludtak.

Négyórás szolgálatokat adtak. Az időt homokórával mérték, s az őrsváltásra a jelet a hajóharanggal adták meg. Négy óra munka, négy óra pihenés követte egymást éjjel-nappal, változatlanul.

A friss ételek hiánya miatt egy idő múlva kikerülhetetlenül jelentkezett a skorbut, a C-vitamin-hiány. Ha hamarosan nem sikerült partot találni, ahol friss élelmiszert, főzeléket, gyümölcsöt szerezhettek, a létszám könnyen megtizedelődött. Kolumbusztól Cookig mindig is kis hajókat használtak, egyrészt, hogy a sekély vizeket is járassák, másrészt, mert elvesztésük így nem jelentett nagy kárt. Rendszerint több ilyen hajóból állt a flottilla, melyek egymástól látótávolságra széthúzódva hajóztak a tengereken, mert így nagyobb valószínűsége volt ismeretlen szigetek felfedezésének. A többnyire két-három évig tartó utakról csak igen kevesen tértek vissza a hajóra szállt legénység közül, ha ugyan oda nem veszett az egész expedíció. Magellán hajója közül csak egy, a Victoria tért vissza, és a kétszázhatvanöt tengerészből csak tizenkilenc.

A legősibb hajósnemzet, a föníciaiak hajói már kb. i.e. 2000 óta szeltek át a Földközi-tenger habjait, majd i.e. 1500-tól már a Vörös-tengeren, a Perzsa-öbölben és az Indiai-óceán északi részén is megfordultak. Számukra a Gibraltári-szoros sem jelentett akadályt. Itt alapították Tangert, majd i.e. 1100 körül ettől száz kilométerre atlanti útjaik fontos támaszpontját, Gadest, a mai Cadizt. Eljutottak Angliába is, amelynek ércei gyarmatalapításra serkentették őket. Necho egyiptomi fáraó megbízásából i.e. 600 táján körülhajózták keletről nyugatra Afrikát, s a Zambezi torkolatvidékén fekvő Ophirből aranyat is hoztak. A föníciaiak és utódaik, a karthagóiak vagy punok sok felfedezéssel gyarapították földünk megismerését.

Az ókor másik tengerésznépe, a görög is beírta nevét a felfedezések történetébe. Hérodotosz az i.e. V. században korának minden ismert országát beutazta, az i.e. 325 körül föníciai gyarmaton, Massaliában született görög Pytheasz pedig elérte a Shetland-szigeteket. Feltehetőleg Izlandig, sőt Észak-Norvégiáig is eljutott, mert feljegyzésének azt írta, hogy ott csak két-három órát tart az éjszaka. Pytheasz értékes útleírásokban a tengerjárással és a fénnel is foglalkozott, sőt már tudott a tengerjárásnak a Hold járásával való összefüggéséről is.

Az időszámításunk kezdete körüli idők igen jelentős eseményének könyvelhetjük el az alexandriai hellén Ptolemaiosznak az akkor ismert világról közzétett földrajzi hosszúsági és szélességi adatait, amelyek alapján ezután megszerkesztették a róla elnevezett világtérképet. Ptolemaiosz nevéhez fűződik egyébként a geocentrikus világszemlélet is, mely az egész középkoron át érvényesült. Ezt csak újkorban a XVI. század elején döntötte meg Kopernikusz heliocentrikus felfogásával.

A IX–XII. században a vikingek, vagyis a normannok, amint magukat nevezték: „észak emberei” kalandozták be a tengereket tölgyfából készült „tengeri paripákon”. A normannok a tengereken éltek, szárazföldi menedékhelyeik a tengeröblök, a vikék voltak, ahonnan a viking elnevezés származik.

A középkori földrajzi felfedezések másik nagy eseménye a velencei Marco Polo XIII. századbeli ázsiai utazása. Marco Polo atyjával, Niccolóval és nagybátyjával Matteóval 1271-ben indult el a Perzsa-öböl bejáratánál fekvő Hormusból Belső-Ázsián keresztül a mongol Dzsingisz kán unokájának Kublaj kánnak kambalui udvarába, vagyis a mai Pekingbe, ahol tizenkét évet töltött el a kán szolgálatában.

Európa Marco Polo révén szerzett tudomást Ziganpuról, vagyis a mai Japánról, a Kelet-Indiai szigetvilágról, Indiáról, Socotráról, Abesszíniáról, Madagaszkárról, valamint Szibériáról és a Jeges-tengerről, nem is szólva arról, hogy ő ismertette meg először az akkori világot Kínával, a selyemországgal.

Tengerészek, akiknek oly sokat köszönhet a felfedezés történet, különböző nemzetek fiaiból kerültek ki. Legnagyobb számban az angolok és a spanyolok közül. Az úttörők sorában ott találjuk: Hudson, Cook, Bering, Nordenskjöld, Peary, Scott, Amundsen és mások neveit.

38.

Gulyásleves a hajón

Szczepanski ominózus magyar mondatára, hogy a tenger nem a puszta, a minap azt találtam mondani: tényleg nem, mert akkor végre ehetnénk egy jó gulyáslevest a sok tengeri herkentyű után. Megjegyzésemnek következménye lett. Niepelt elrendelte a gulyás elkészítését. Kora reggel lementem a konyhára, és megfőztem egy háromszemélyes adagot. Ruiz minden mozgulatomat figyelte, majd az arányok megváltoztatásával ebédre elkészült a harminc főre elegendő „ungarische Gulaschsuppe”. Előételként az enyéből kaptak egy csészével, majd Ruizéból repetáltak. A fülöp-szigeteki szakács ügyességét, tehetségét mutatja, hogy a kétféle változat között semmilyen eltérés nem volt. A második fogás: palacsinta volt. Papayával, narancslekvárral, kókuszkrémmel, mangódzsemmel ízesítettük.

A gulyásleves ezután felkerült a rendszeresen készített ételek listájára. Szczepanski végül kénytelen volt megjegyezni, hogy a tenger majdnem olyan, mint a puszta, mert végtelen, sehol egy fa, ameddig a szem ellát.

Ebben egyet is értettünk.

39.

Malajzia, Szingapúr

A Maláj Államszövetség a Brit Nemzetközösség tagja. Tizenhárom tartományával háromszázharminckétezer-hatszázharminchárom négyzetkilométeren terül el, fővárosa: Kuala Lumpur. A majdnem tizenkétfélmillió lakos negyven százaléka maláj, ugyanennyi a kínai, tizenegy százaléka indiai – főleg tamil –, a többi pedig őserdőben élő helybéli vagy európai, főleg angol.

A malájok történetét az időszámításunk utáni első évszázadokig tudjuk visszanyomozni, amikor az indiaiak több kereskedelmi telepet létesítettek földjükön. Tőlük vették át a buddhizmust és a hindu vallást a malájok. Már az első évezredben kapcsolatba kerültek a kínaiakkal

is. A dombos szigetországban fontos szerepet kap a fakitermelés, főleg a teakfáé. A lakosság kétharmada egyébként mezőgazdasággal foglalkozik, s a megművelt területnek több mint a fele nagybirtok. A mezőgazdaságot a monokultúra – főképp a kaucsuktermelés – jellemzi: a világtermelés harmincnégy százaléka innen származik. Ezenkívül ananász-, kókusz-, rizs-, olajpálma- és teaültetvények sorakoznak. Számottevő a halászat és a bányászat is – ez utóbbit tekintve a tőkés világtermelésben Malaysia az első ónszállító.

Megérkeztünk a malaysiai Penang szigetéhez. A kikötőben trópusi termékeket, olajpogácsát, trópusi fát raktak a hajó mélyébe. Amikor hajónkat a parthoz állították, elindultunk e szigeteknek – ahogy itt mondják: Távol-Kelet hercegének – látványosságait megtekinteni. Pálmafák árnyékában a tengerészklub nyitott teraszának bambuszfotelein üldögélve néztük át a városismertetőket. Hála a falakon lesben álló fürge gekkóknak, egyetlen légy sem kellemetlenkedett körülöttünk. Szerte Távol-Keleten a gekkók a legmegbízhatóbb rovarirtók.

Penangnak – angol nevén George Townnak – igen nagy a nemzetközi és a parti hajóforgalma, akárcsak légiközlekedése. Egyébként ónkohászati, rizshántoló és olajütő üzei, fűrésztelepei, dohány-, cement- és szappangyárai is vannak. Penangban először megdöbbenettek a házakon díszként megjelenő, horogkeresztre emlékeztető ábrák, a szvasztikák. A szvaszti szanszkritül szerencsét, áldást jelent, és itt ezen a vidéken régi vallásos jelképek ezek az ábrák. Amikor Fiedler hangot adott megdöbbenésének, kísérőnk csodálkozott: nem tudott arról, hogy a második világháborúban mi fűződött ehhez a jelhez.

A város megtekintését egyébként a városközpontban emelt óratoronynál kezdtük. Ott húzódnak a kormányhivatal épületei és különféle pénzüzetek irodái.

A kormányzó palota impozáns tízemeletes épülete a Downing Roadon helyezkedik el. Az épület földszintjén kapott helyet a főposta.

A város főutcája a Penang Road egymásba érő, színes kirakataival, reklámjaival, választékos árukínálatával, utcai árusaival, élénk forgalmával, száguldó japán autóival és motorokkal, gyors járású riksáival egy ázsiai világváros jellegzetes hangulatát árasztja. Az utcákon, tereken pompás pagodák, hindu és buddhista templomok váltogatják egymást. Talán a legszebb a kígyótemplom a Jelutong Roadon, a városközponttól kilenc mérföldnyire, de még a fővárosban. Csarnokában a szabadon élő, füstölőszerekkel kábított kígyók látványa számomra ijesztő volt. A város másik legszebb épülete a híres Khoo Kongsi-pagoda. Ebben a különösen díszes és formailag bravúros épületben a helyi kínaiak szövetsége működik.

Penang szigetről hajónk Szingapúrba ment. Szingapúr valóban világváros. A legmodernebb európai nagyvárosokhoz hasonlítanám, azzal a különbséggel, hogy szolgáltatásai, tisztasága szinte egyedülálló. Szingapúr 1965. augusztus kilencedikén kilépett a Malaysiai Államszövetségből, s független állam lett. Az ötszáznyolcvanegy négyzetkilométer alapterületű kertvárosban mintegy két és fél millió ember él. Hetvenhat százalékuk kínai, tizennégy százalékuk maláj, a többi ázsiai és európai. Szinte valamennyi nemzet képviselteti magát. Hivatalos nyelve a maláj, a kínai, az angol és a tamil. Az érintkezés nyelve persze elsősorban az angol. Az emeletes buszok és felhőkarcolók látványa Londont idézték fel bennem. A várost Távol-Kelet Gibraltárjaként is emlegetik: közlekedési metszéspont félúton India, Kína és Ausztrália között. A kikötő dokkjainál tucatszám pihennek a világ különböző tájairól érkezett óceánjárók, s közöttük százával cikáznak a kis kínai dzsunkák és a malájok csónakjai. Jellegzetes és fontos része a városnak a zsúfolt kínai negyed. Érdemes ott vásárolni. Az árak alacsonyabbak, mint bárhol a világon, s a legjobb minőségű japán és más keleti áru is beszerezhető. A légkondicionáló berendezésekkel ellátott üzletházakban a tétova vásárlót helytel, üdítőitallal kínálják, s ha éppen nincs kedvére való árujuk, előteremtik azt egy másik üzlet raktárából. Mindössze két napot időzhettünk ott, ennyi idő kellett a ki- és berakodáshoz.

40.

Hajónk: a Philemon

Átlagosan tíz csomó – 18,52 km/h – sebességgel haladunk; napi négy-ötszáz kilométert teszünk meg. Hajónk, a dán építésű Philemon már tízéves, de biztosan állja még a legkíméletlenebb viharokat, hullámveréseket is. Óránként hétszáz liter olajat nyelnek el a hajómotorok.

A hetventonnás ürtartalmú tartályok gázolajkészlete majdnem negyven napra elegendő, ha a hajót folyamatos menetben, valamennyi gépével működtetik. Kikötőben csak a segédgépek dolgoznak: az áramfejlesztő-, a tengervíz-bontó- és klímaberendezések. Ezek üzemanyag-fogyasztása elenyésző a teljes üzeméhez képest. A hajónak, akár egy személygépkocsinak, azonosító adatai vannak. A száz méter hosszú, húsz méter széles, ezernyolcszáztizenhét tonna önsúlyú, 5B2315 rendszámú Philemon hatezer-ötszáz tonna árut szállíthat. A főleg hivatalos beszélgetésekre rendszeresített, de magáncélokra a nyílt tengerről is használható telefonálomásunk kódszáma: DP02. Rádióon történő bejelentkezéskor a következőképpen kell bejelentkeznünk:

Philemon! Philemon!

Papa

Hotel

India

Lima

Echo

Mike

Oscar

November

Még az Atlanti-óceánon a Bolten egy másik óceánjárójának közelében jártunk. A hajó így jelentkezett be:

Borneo

Adam

USA

Christmas

India

September

És mint a görög mitológiában, Philemon találkozott Baucisszal.

41.

Szumátra

A Philemon megközelítette Belawan kikötőjét, s lehorgonyzott. De csak két nap múlva érkezett hozzánk a szumátrai révkapitányság pilótahajója, hogy a kikötőbe irányítsa óceánjárónkat. Ott aztán több napig lengette a párás, trópusi levegő a ciprusi lobogót.

Az egymillió-kilencszáznégyezer-háromszáznegyvenöt négyzetkilométer kiterjedésű Indonéz Köztársaság több mint száz húszmillió lakosának kilencvenhat százaléka indonéz és maláj. Százharminc néptörzshöz tartoznak, s huszonöt főbb nyelvet beszélnek. A legfontosabbak: a jávai, a madurai, a szundai, a dzsakartai, a menangkabau, a báli, a batak – utóbbit főleg Szumátrán beszélik, ahová megérkeztünk –, a dajak, a sasak és a pápua. Több, mint kétmillió

kínai, száznegyvenöt-ezer fehér és félvér is él e tizenöt kisebb és több ezer apró szigetet magába foglaló dél-kelet-ázsiai országban. Hivatalos nyelv a maláj, a lakosság kilencven százaléka mohamedán.

Indonézia legnagyobb szigete: Borneo, a második pedig Szumátra, melynek ezerhatszázötven kilométer hosszú és ötszáz kilométer szélességű területén csaknem húszmillió ember él. Indonézek, kínaiak, kisebb számban arabok. Négyszázharmincötezer négyzetkilométeres felszínét jórészt buja trópusi dzsungel borítja. Nyugati oldalán hegylánc vonul végig, működő vulkánokkal kísérvé. Keleti fele pedig bővizű folyókkal bővelkedő mocsaras síkság. A partmenti vízből cölöpépítmények: lakóépületek állnak ki. Niepelt szerint már az ősember is így védekezett folyók mentén az áradások és a vadak ellen. Most is csak úgy hemzsegnek a vízben a kétszínű tengeri kígyók. Lozadáék nem tudtak ellenállni a kísértésnek, hogy ne fogjanak néhány megtermett példányt. Csakhamar sikerült is két jókora állatot beemelniük a fedélzetre. Nem volt éppen megnyugtató a két, tekerő, veszélyes mérgű jószág, s csak akkor nyugodtunk meg, amikor a bőrüket a nap szárította a hátsó fedélzeten.

Esős, monszunévszak volt, mégis erősen tűzött a nap. Felüdülésnek számított a szinte menetrendszerűen ismétlődő trópusi eső. Már amikor a révbe vontatásra vártunk, kíváncsiskodó maláj halászok húztak el magas felépítményű dzsunkájukkal hajónk mellett. Ez a Kelet-Ázsiában használatos folyami és tengeri vitorlás hajó egy vagy két árboccal, rendszerint összefűzött bambusznádból készül. Négyszögletes keresztvitorlái vannak. Amikor azután hajónkat a kikötőbe vezették, ott a fatönkön fekvő úszó emberek látványa keltette fel figyelmünket.

E látvány a hajózás ősi pillanatait juttatta eszünkbe: csaknem négyezer évvel ezelőtt a főniciaiak titokzatos krónikása, a barütozi Szankionaton jegyezte fel elsőként egy honfitársáról, Osusról azt, hogy amikor Türosz felett vihar tombolt, s a villámgyújtotta erdő égni kezdett, félelmében egy fatörzsbe kapaszkodva a vízbe vetette magát, s így mentette életét. Az indonézek a kikötő vizében aligha tudtak erről, de ügyesen manővereztek a csónakul használt fatörzsiken.

Indonézia azok közé a területek közé tartozik, ahol az emberi faj kialakult. Erről tanúskodnak a Jáva szigetén talált ősemberleletek.

Szumátrai tartózkodásunk alatt néhányszor közösen gépkocsit béreltünk. Az első alkalommal Medan felé indultunk, s útközben megálltunk az őserdő szélén. Az örökzöld, többszínű, magas erdő olyan párás volt, mint egy lehűlt gőzfürdő. A fák sűrű lombjai kevés fényt bocsátottak át, alattuk nemigen volt fű, hanem inkább liánok szőtték be a talajt és a bokrokat, s ráfonódtak a fákra. Közöttük orchideák virultak. Jellegzetessé tették az erdőt a támasztó palánkgyökök és a csöpöggető levélcúcsok. Gépkocsivezetőnk lebeszélte arról, hogy beljebb merészkedjünk, s a szemünk láttára csapott agyon egy tenyérynyi veszélyes skorpiót. Már ismét az autóban ültünk, amikor egy közeli fa ágain orángutánt pillantottunk meg (az állat neve malájul erdei embert jelent). A barnászörös bundájú állat jól megtermett példány volt. Feltűnően hosszú első végtagjaival egy kihajló ágra támaszkodva figyelt. Hamarosan újra eleredt az eső. Zuhatszerűen szakadt a víz, tömör falat húzva gépkocsink elé. Meg kellett állnunk. A közelben egy cölöpépítmény lakói a tisztáson fürödtek az esőben, a nők a levetett ruhákat is kimosták egyúttal.

Medanban többször fölkerestük azt a kínai kereskedőt, akinek boltjában a legszebb ében- és szantálfa faragások kaphatók. Niepelt szerint a tárgyak valóban Bali szigetről származnak. Órákig alkudoztunk, már csak azért is, mert alku nélkül komolytalannak tartják a vevőt. A kereskedő melleleg Bali szigetén született, a hindu műveltségű, főleg malájok lakta területen, ahol a fafaragó művészet nagy múltra tekint vissza. Baliról kapja a kereskedő – családi kapcsolatai révén – a műgonddal készített szobrokat, amelyek kizárólag a hindu vallás

mitológiai alakjait ábrázolják. Gyakori Siva, Brahma és Visnu alakja, ők alkotják a hindu istenhármast. Ilyenre akadtam magam is. Niepelt több szoborral gyarapította gyűjteményét. Teherautóval szállították a tárgyakat a hajóra. Az üzlet megkötése után még beszélgettünk a kereskedővel. Elmondta, hogy ő konfuciánus. E vallás erkölcsének alapja a zen, amely minden ember helyét és egymáshoz való viszonyát határozza meg a társadalomban. Kötelezővé teszik számukra az idősebbek és a magasabb társadalmi állásúak, az ősök tiszteletét, a tanulás, a tudás, az erkölcsi tökéletesedés keresését.

Egyébként – mondta a kínai kereskedő – a szigeten élő kínaiak leginkább taoisták vagy buddhisták, csekély részük keresztény vagy mohamedán.

Míg szavait hallgattuk, szemem az asztalra helyezett Si-Csingre tévedt. E kötetben gyűjtötte össze Konfuciusz a népdalokat, jegyezte fel a mondákat, történelmi eseményeket. Valahogy úgy áll ott a távoli Kelet egyik nagy hagyományvilága mögött, mint az európai műveltségek hátterében a Biblia.

42.

Aranymakrélák, dorádók

Csillogó aranymakrélák, dorádók úsztak el mellettünk. Rajokba verődve járkák a tengert. Mögöttük disznóhalak szelik a vizet. Csodálatos így közelről figyelni az óceánt. A hajótesthez remorák tapadtak elülső hátuszonyaikból kialakult korongjaikkal, és messzire vitetik magukat. Ők a mi potyautasaink.

Távcsövön keresztül bálnák szökőkút mutatványait bámuljuk. Később pajkos kardszárnyú delfinek követték hajónkat. A Ruiztól kapott konyhai hulladékot pompás ugrásokkal, fürge mutatványokkal honorálták. Amott ijesztő kékcápák tűnnek elő. Testük felül palakék, alul fehér. Tulajdonképpen szépek lennének, ha nem tudnánk, hogy cápák. S most, hogy tudjuk, hogy cápák, undorítónak tetszenek.

43.

Ceylon

Az esti órákban felvillantak Colombo kikötőjének fényei Ceylon, vagyis Sri Lanka partjainál. A tizenötmillió lakosú Ceylon története szorosan összefügg Indiáéval. A szigetország legrégibb említésével az óind elbeszélő költészetben találkozunk: ott Ceylon Lanka, azaz Sziget néven szerepel. A Rámájána eposz említi, hogy Ráma, Ajodhja állam trónörököse, Lanka ellen háborút indított, mert feleségét, Szitát elcsábította a sziget királya, Rávana. Ráma majmokból és medvékből álló seregével benyomult Lankába, párviadalban megölte Rávanát, s kiszabadította feleségét. A Rámájánának ez az elbeszélése nélkülözi a történelmi valóságot, nem több egy mesei motívumnál. Az eposz keletkezésének idején és helyén, India északi részén homályos elképzelések éltek Ceylonról: úgy vélték, hogy a sziget a világ végén van, és démonok lakják.

Ceylon őslakói egyébként a veddák és a tamilok voltak. Ők az időszámításunk kezdete előtti évszázadokban keveredtek az Északnyugat-Indiából bevándorló szingalézekkel. A két népcsoport között napjainkban gyakoriak az összetűzések. Ceylon művészete is szorosan összefügg Indiáéval. A legrégibb műemlékek közé tartoznak az i.e. III. és az i.sz. VIII. század

közötti időszakból fennmaradt buddhista kegyéptímenyek, a sztupák. Ezek a teraszos, lépcsős, szobrokkal díszített templompagodák főképp Anurádhapura város körül csoportosulnak, s ott látható a III–IV. századból származó ülő Buddha is.

A XI. századból Dél-Indiából tamilok települtek Ceylonba, királyságot alapítottak, majd Burmából, Malájföldről, Dél-Kínából és arab területekről is érkeztek hódítók. A sziget három királyságra oszlott.

Európaiak a XVI. század elején jelentek meg. Előbb portugálok hódították meg, majd a XVII. század derekán a hollandoké lett Ceylon nagy része. Az angolok 1795/96-ban tették gyarmatukká. Századunk elején kezdődött el a nemzeti felszabadító mozgalom, s ennek eredményeképpen Ceylon a második világháború után elnyerte függetlenségét.

A hatvanötezer-hatszáztíz négyzetkilométer alapterületű sziget Sri Lanka Köztársaság néven a Brit Nemzetközösség tagállama. Lakosságának hetven százaléka szingaléz, huszonhárom százaléka tamil, a többi indiai, arab vagy mór leszármazott, portugálok, hollandok utódai. A lakosság hatvannégy százaléka buddhista vallású, főképp a szingalézek azok. Egy szót nyelvükön valamennyien ismerünk, mondta Kruppa: a beriberit. Ez a táplálkozás elégtelensége és egyoldalúsága miatt bekövetkező betegség nagyon elterjedt a szingalézek lakta területeken, s az ő nyelvükön gyengeséget jelent.

A lakosság szegénységben él, s jórészt B1-vitamint nem tartalmazó hántolt rizzzel táplálkozik. Kandi város közelében olyan családokkal is találkoztunk, akiknek még rizsük sem volt.

Bruzónajárvány pusztított rizsföldjeiken: barna foltok jelentek meg a növényeken, s a fertőzött rizstábla elszáradt. De a bételt ott is rágták, talán az éhség ellen is, talán lelki vigaszt remélve. A bételdió szeleteit, a bételbors levelét, a kambir levelének és hajtásának és a katechu akáciának a kivonatát mésszel keverik, erjesztik, s rágás során kábító hatását élvezik. Ez a fogakat vérvörösre festő élvezeti cikk India- és Dél-Kelet-Ázsia szerte elterjedt. Visszatartó látni utcákon, tereken, járművek ablakain a nyomát: a vörös köpeteket.

Kedvelik a hasist is. Ez az indiai kender termő példányainak virágzatából készülő, bódító hatású gyanta. Ugyancsak rágják vagy dohányba keverve szívják be füstként. Részségséget, hallucinációt okoz.

Először Colombóval, a fővárossal ismerkedtünk. A szingalézek, ceyloni tamilok, mórok, malájok, európaiak és a burgherek – holland-szingaléz félvérek – tömege a leegyszerűsített angolt beszéli, még a kolduló utcagyerekek is, akik ügyesen kínálják nővérüket, anyjukat masszázsra vagy dzsigi-dzsigire. Utóbbi a közönséges Ázsia-szerte használatos kifejezése.

Mindjárt a tengeri kikötő közelében, a város északi részén az élénk forgalmú üzleti negyedben van a főposta. Előtte többször is mélységes szánalommal haladtunk el. Elhalt végtagú, leprás koldusok nyúláltak felénk könyörgő kézzel, s tudtuk, hogy a betegek orrváladékából cseppfertőzéssel és bőrsérüléseken át terjedhet ez a kór. A kormány nagy erőfeszítéseket tesz, hogy elkülönítse a leprásokat, s hogy megállítsa a fertőzés terjedését.

E célra jelölték ki például a Minicoy-szigetet, ahol csak leprások élnek. A sziget a középkori Európát juttatta eszembe: egykor a mi földrészünkön is terjengő betegség volt a lepra, s az akkor létesített leprozóriumok a mai kórházak ősei. A leprások elszomorító látványát tetézte az utcákon tengődő koldusok százaie, a kapualjakban, árkádok alatt, mellékutcákban újságpapíron alvóké. Különösen lehangelő volt egy reggel megpillantani kétkerekű személyhordó járműve mellett egy ismert arcú öreg riksahúzóznak a holttestét. Ott tért éjszakai nyugalomra, s többé nem ébredt föl.

A colombói erődtől keletre terül el Pethan. Ott a kereskedők laknak. Az egyemeletes házak földszintjén boltok sorakoznak, s reggelente a járdákra kerülnek a legkülönbözőbb árucikkek.

A főváros egyébként nemcsak a kereskedelemnek, hanem az iparnak és kézművességnek is központja: itt működik az ország üzemeinek a fele. Legfontosabb iparág az élelmiszer- és a kaucsukfeldolgozó ipar és a hajójavítás. Számottevő a bányászat is: grafittermelés első a világon, s gazdagok a drágaköveket: zafírt, rubint, csillámot, ilmenitet, monacitot és kaolint rejtő lelőhelyek.

Legjellegzetesebb természetesen – erről ismerik világszerte a sziget nevét – a tea. Kivitele ebből második a világon. Mindezzel együtt Ceylon agrárország, mezőgazdasága kivitelre termel. Kivitelének kilencven százaléka teából, kókuszolajból és koprából származik. Az állatállomány főleg szarvasmarha és bivaly. A többnyire fekete színű, nagy szarvú, két méter magasra is megnövő ázsiai, vagy indiai bivaly igen elterjedt igavonó állat. A szarvasmarhánál igénytelenebb, vonóereje másfélszer nagyobb amazénál. A parasztok elmondták, hogy általában négyéves korban fogják igába a bivalyokat, s tizenöt-husz éves korukig jármozzák őket. Húsuk vörösesbarna színű, durva rostú, de ízletes étel készíthető a húsból, a helyi, sajátos fűszerezéssel. Ezt mi is tapasztaltuk. Rizshez néhány kocka húst tálaltak, de olyan erős volt, hogy csak kapkodtuk a levegőt.

A bivalytehén évente ezer-kétezer liter tejet ad, mely zsírosabb mint a tehéntej, enyhe mellékíze is van, de a belőle készült vajon és sajton ez már nem érezhető. Ceylon mezőgazdaságában a modern ültetvények és az egészen egyszerű, hagyományos kisparaszti gazdaságok egyaránt megtalálhatók. A lakosság hatvan százaléka mezőgazdasággal foglalkozik, de több mint ötven százaléka földnélküli. Az ültetvényeken – a rizsen, teán és kaucsukon kívül – fahéjat, kakaót és arékadiót termesztnek. Utóbbi tulajdonképpen a bételdió, az arékapálma termése. Galambtojásnyi magva a tulajdonképpeni termés, ebből főzik a csersavtartalmú, gyógyszernek, fogpornak, ipari cserzőanyagnak használt katechut.

Olcsó dzsipet béreltünk, hogy bejárjuk a szigetet. Élvezetes volt a teaültetvények látványa.

A kúp alakú, nagy virágzatú teabokroknak fűrészes szélű, bőrszerű leveleit fiatalon, még ki nem fejlett állapotukban szedik le. A még nedves leveleket rácsokra helyezik, s azok alatt narancsvirágot halmoznak fel. A narancsvirág felszálló illóolaja átítatja a szikkadó tea-leveleket. Kandi város közelében egy teafeldolgozó teázójában kóstoltgattuk a friss termékeket. A tulajdonos elmondta, hogy kikészítésnek háromféle módja van: az erjesztett, fermentált fekete tea, a nem erjesztett, saját gőzében szikkasztott zöld tea, és a félig erjesztett tea.

Magas termetű, szárnyas levelű kókuszpálma különböző fajtaikat láthattunk utunkon. A közönséges kókuszpálma a trópusokon mindenfelé elterjedt. Csonthéjas termése, a kókuszdió rostja kefesörte, zsineg, kötél és szőnyeg készítésére használható. Másutt a kemény csonthéjból edényeket, dísz tárgyakat faragnak. A termésüreget teljesen kitöltő, gömbölyű magnak zsírban gazdag belső szövetét vékony maghéj borítja. Ebből sajtolják a kellemes illatú, fehér, ízletes kókuszszírt. A ceyloniak kitűnő ételzsírnak tartják. Könnyen emészthető. A mag belső üregét kitöltő tejszerű folyadékot, az édes ízű, nagy tápláló erejű kókusztejet piacokon, útmenti árusok egyaránt kínálják. Nyugodtan iható, a diót a helyszínen nyitják fel.

Nem így az ananászt! Azt fölszeletelve árusítják az utcán, ráadásul a helyi ízlés szerint borssal, paprikával fűszerezve!

A kókuszpálmának egyébként valóban minden részét hasznosítják. Leveleivel tetőt fednek, kosarat, hálót készítenek, a fa törzse építőanyag lesz. A fiatal virágok eltávolítása után a sebből szivárgó édes nedvet megerjesztik, ebből lesz a pálmabor.

Ceylon felszíne kelet felé haladva emelkedik. Legmagasabb pontja a Pidurutagala kettőezer-ötszázhuszonnégy méteres csúcsa. A hegyvidéket széles, termékeny partszegélyek övezik. Őserdő csak a nyugati lejtőket borítja, másutt monszunerdő és szavanna található. A folyók rövidek, bővizűek, de mert nagy az esésük, nem hajózhatók. A legfőbb a Maháveli. Amikor a

partjához értünk, repülőkutya rebbentek föl a közeli fákról. E nagy természetű, gyümölcssevő állatoknak – a többi denevértől eltérően – az elülső végtagjain mutatóujj és karom is van. Jó negyven centiméteres a testhosszuk, és másfél méteres a szárnyterpesztésük. A folyóparti település sokadalmában egy kígyóbüvölő igyekezett magára vonni a figyelmünket csaknem kétméteres kobraival. A kígyóbüvölők általában kobrát használnak kígyótáncoltatásra. A kobrák testük elülső részét fölemelve nyakukat korongszerűen kiszélesítik. Kis emlős-állatokkal és néha madarakkal táplálják őket. A kobrák marásától az ember is elpusztul, ezektől a példányoktól nem kellett félnünk: már nem volt méregfoguk.

Visszafelé tartva hajónkhoz, a tengerparton gyöngyhalászokkal is találkoztunk. Fölszerelésük egy nyakba akasztott háló, egy kőnehezékekkel ellátott kötél s egy cápalándzsa volt. Csónakjaikat elhagyva húsz-harminc méter mélységbe merültek le. Amíg ott időztünk, csak egyikük talált olyan kagylót, amelyből csillogó gyöngyöt vájtak ki. Keserves munka volt. Ám a fiatal gyöngyhalász önfeledt tekintettel gyönyörködött a zsákmányban, amely a kereskedő kezén kinccsé, ékszerré változik. Igaz, neki csak szűkös megélhetést juttat!

Ezzel a látvánnyal búcsúztam a sziget földjétől, hogy időben visszaérjünk a hajóra, ahol összecsomagoltam holmimat, és búcsút mondtam útitársaimnak, barátaimnak, akikkel sok tízezer kilométer tettem meg a Philemon fedélzetén. Egyedül, repülőgépen folytattam utazásomat. Új-Delhibe repültem.

44.

Kókuszpálmák

Kókuszpálmával mindenütt találkozunk Óceániában és a trópusokon. Nélkülük, azt hiszem, az élet elképzelhetetlen is lenne a messzefekvő korallszigeteken, korallzátonyokon, távol-keleti, dél-kelet-ázsiai földeken. Az árnyékot adó fák látványa kellemes a szemnek, a fiatal kókuszdió folyadéka elsőosztályú frissítő, fehér, belső, húsos fala pedig finom csemege. Összevágva, kiszárítva ebből nyerik a koprát, amelyből étolajat, zsírt, szappant készítenek. A csonthéjból ivóedényt állítanak elő, a Fidzsi-szigeteken például mbilo a neve, s ebből isszák a kesernyés yanggonát. A kókuszvirág burokleveleiből sajtolt puncsszerű nedű is igen kedvelt óceániai ital. Ebből erjesztik, desztillálják az ottani whiskyt, az arrackot.

Ezenkívül kötelet, ecseteket, keféket, gyékényszőnyeget készítenek a lehántolt kókuszrost-szálakból. Az elégetett rostok füstje a leghatásosabb moszkítóüldöző módszer. A fa leveleiből készítik a térség jellegzetes zsúptetős házeit, kosarakat fonnak, rostát, szőnyeget állítanak elő. A fa törzséből bútorkok, épületfák, gerendák készülnek.

A felsorolást még lehetne folytatni.

45.

India

Kétórás repülés után értünk földet Új-Delhiben. Természetesen nem a kanadai Delhiben, hanem Indiában, a Jamna folyó partján fekvő ősi indiai városban. A Boeing 747-es típusú gépen olaszok, indiaiak, thaiföldiek, hongkongiak, japánok, európaiak utaztak, de beszélgettem tajvani, dél-amerikai és afrikai turistákkal is. A bárpultnál afféle kis klub alakult ki, én egy német csoporttal ismerkedtem meg. Hívásukra Delhiben is velük tartottam. Kényelmes

panorámabuszba ültünk, és városnéző kirándulásra indultunk. Idegenvezetőnk egy csinos tamil diáklány volt, a Delhi Egyetem angol–történelem szakos hallgatója. Bemutatta a négy és fél millió lakosú, nagy múltú várost, megtudhattuk az ősi homokkő épületek és falak történetét.

Delhi ezernyolcvannégy négyzetkilométer alapterülete és a Jumna folyó partján fekszik. Shah Janan Mogul császár alapította az óvárost a XVII. században. Ezt kilenc méter magas homokkő fal veszi körül. Két főkapun közelíthető meg az óváros, melyhez 1912-ben csatolták hozzá Új-Delhit, a fővárost. Végighajtottunk a híres Chandni Chauk bevásárló központon a más néven Ezüst Utcának nevezett negyeden, ahol az elefántcsonttól a képmagnóig, déli-gyümölcstől az aranyig minden kapható. Szegényes bódékban, földre terített gyékényen vagy világszínvonalú, légkondicionált üzletházakban.

Az utcákon hajléktalanok ezrei élnek egyik napról a másikra tengődve a legminimálisabb feltételek nélkül, kiterített újságlapokon éhségtől, gyengeségtől kábultan fekszenek. Mások hagyományos délutáni teájukat isszák az utca kövezetén szervírozva, heverésző vagy kóborló tehenek között. Erősen tűz a nap, harmincöt fok a hőmérséklet, igen erős a páratartalom. Enyhe szellő időnként mozgásba hozza a párás levegőt, a klíma ilyenkor a vörös-tengeri átkelést juttatta eszembe. Kitekintve a busz ablakán a látvány is olyan, mintha egy bibliai jelenetet látnék valahonnan Palesztinából. Emberek és állatok idillikus egységét. Éppen egy tehén állta el a kanyarodó villamos útját, s ameddig nem gondolta meg magát: állt a forgalom. Mi a villamos mögött, utánunk hosszú konvoj: autók, buszok, riksák, kerékpárok, triciklik. Végre elindult a villamos, mi folytathattuk utunkat a Nemzeti Múzeum felé. Közben meg-néztük a városalapító Shah Jahan Mogul császár XVII. században vörös homokkőből épített palotáját, a Vörös Erődöt.

Idegenvezetőnkől útközben általános információkat kaptunk Indiáról, melynek lakosságát igen nehéz felbecsülni. Az 1980-as népszámlálás közel hétszázmillió lakost említ, de nem érdemes belebonyolódunk a számokba, mert azok itt Indiában szinte követhetetlenek.

Tizenöt hivatalosan engedélyezett nyelv használható az államigazgatásban. Már ez önmagában komplikált dolog.

A huszonkét állam és kilenc szövetségi terület lakóinak legfőbb vallása a hinduizmus és az iszlám. Tíz indiai közül hat analfabéta, de ha csak a nőket vizsgáljuk, ez az arány még rosszabb. Az írástudók – 1971-es felmérés szerint – negyvenhat százaléka férfi.

Delhibe repülve maga is találkoztam egy hinduval, középkorú munkásemberrel, aki fiával Vancouverbe utazott mezőgazdasági munkára, és egyáltalán nem tudott írni sem olvasni. Hálás volt nekem, amiért kitöltöttem részére a vízumkérő űrlapokat.

Közben arra gondoltam, mit kezd majd vajon Amerikában nyelvismeret nélkül, zsebében tíz dollárral. Talán találkozik segítőkész emberekkel, akik majd eligazítják, hogy megtalálja azt a farmert, akinél szerény jövedelem és étel várja. Ha csak ötven dollárt küld majd haza feleségének, már az is megmenti az otthon maradottakat az éhhaláltól.

Elszomorító volt, hogy tizennégy éves fia sem tudott írni, olvasni, pedig 1977-től Indiában ingyenes az oktatás. Nagyszerű dolog ez, hiszen ebben az országban száznegyvennégymillió diák látogatja az oktatási intézményeket. Sokan mégsem tanulnak, mint példánk is mutatja. A fiúcskának tizennégy kilométert kellett volna utaznia naponta kétszer, hogy iskolába jár-hasson. Nemhogy az útiköltségre, de már ruhára sem tellett a szüleinek. Ingyenes az oktatás, de sok millió gyerek mégsem élvezheti.

Útitársaim nem ettek a gépen, csak sóvárgó tekintettel nézték a jóízűen falatozókat. Borzasztó érzés volt, de végre megértettem: azért nem kértek enni, mert azt hitték, hogy fizetni kell érte.

Azonnal hívtam a stewardesst, whiskyt, sört, kólát, ételt rendeltem részükre, és megmagyaráztam nekik, hogy ez mind benne van a jegy árában, amit amerikai munkaadójuk már kifizetett. Amikor ezt megértették, olyan étvággyal kezdtek hozzá a falatozáshoz, hogy összeszorult a gyomrom. Azóta sokszor gondolkodok rájuk, és abban reménykedem, hogy az amerikai farmján emberi módon élhetnek.

Megérkeztünk a Nemzeti Múzeumba. A kiállítási tárgyak, kísérőszövegek, táblázatok, illusztrációk sokasága az indiai kultúra évezredes gazdagságát tárta fel előttünk. A múzeumlátogatás után elbúcsúztam kedves német útitársaimtól. Ők folytatták indiai körutazásukat, én pedig visszatértem a repülőtérre, hogy Moszkvába utazzam, onnan pedig tovább, a transzsibériai expresszrel Kínába.

46. Kína

Gautama Sziddhártha herceg, Buddha, a Megvilágosodott tanításai, a buddhizmus észak-indiai szülőföldjéről az időszámításunk kezdete körüli időkben két úton indultak el: déli irányban és északra. A déli irányban elterjedt, úgynevezett Hinajána-, kis kocsi-ág rövid indiai virágzás után Burmában, Thaiföldön és Dél-Kelet-Ázsiában maradt fenn, elsősorban tamilok és szingalézok lakta, napjainkban nemzetiségi villongások sújtotta szigetén, Sri Lankán.

Az északi ág (mahájána = nagy kocsi), melyre sokan férnek föl: széles tömegek vallásává vált Belső-Ázsiában, de megjelent Kínában, Koreában is, s onnan jutott el Tibetbe, ahol kínai és indiai hatások is szerepet játszottak.

Kultúrtörténeti érdekesség, hogy a VII–VIII. században a buddhizmus kialakulása helyszínén lassan háttérbe szorult, ugyanakkor Indiát kivéve egész Kelet-Ázsia buddhista lett. Kialakultak az egymásra kölcsönösen ható nemzeti buddhizmusok, gyönyörű szertartások, csodás templomok, kolostorok, egyedülálló irodalom, művészet.

Létrejött a taoizmussal szimbiózisban élő kínai buddhizmus, a sinto japán ősi hiedelemvilágot tiszteletben tartó japán buddhizmus és a tibeti ősvallással – hón – összeolvadó tibeti buddhizmus, a lámaista tan, melynek gyakorlata a mongol pusztákon is elterjedt. A nemzeti jellegű buddhista iskolákban számos szekta alakult ki: például a lámaizmuson belül a vörös sapkások vagy sárga sapkások szektája. Japánban igen sok, bár a szektákat, melyeken belül az elv, az ideológiai rendszer lényegében egységes, mindössze az teszi különbözővé, hogy melyik szutrának – vallásfilozófiai könyvnek, elbeszélésnek – tulajdonítanak nagyobb jelentőséget a többi rovására. Például a japán Singon-szekta leegyszerűsített, néphitté vált tanítása szerint az üdvösséghez elegendő Buddha nevének ismételtetése, s máris elérhető a halál utáni boldogság. Boldog halál? A harcosok, a samurájok számára ez a leghasználhatóbb hit. Így már a televízióban is vetített Sógun filmsorozat önpusztító figurái is érthetőbbé válnak. Kialakult a kínai csan, ismertebb japán változatának nevére a zen – elmélkedés – buddhizmus, melynek sokrétű hatása, kulturális útja nyomon követhető az ősi színjátszás hagyományait ma is őrző kínai és japán színházművészetben, a költészetben, a kertművészetben, a teaszertartásokban, a pikturában, a virágrendezés művészetében, az emberek gondolkodásában, mentalitásában, mindennapi életükben.

De mi a buddhista tanítás lényege? Ennek az etikus töltetű, a megváltás keresésére irányuló erkölcsi tanrendszerként megfogalmazott nagy hatású világvallássá növvő, Észak-India vidékéről elindult hitvallásnak?

Talán a születések, újjászületések folytonos körforgásából való menekvés útját felmutató lehetőség? A megváltás?

A Nirvána, a teljes megnyugvás, a lélekvándorlásnak szenvedésekkel járó körforgásából való kiszabadulás? Valószínűleg mindegyik. Hiszen ebben a gondolkodási formában a Nirvána a legmagasabb fokú boldogság, amire a lélek törekszik. Maga Buddha, a Megvilágosodott (i.e. 563–483) a kortárs indiai gondolkodók közül kétségtelenül a legjelentősebb személyiség volt, s mint vallásalapítót az idő az istenek sorába emelte. Nem véletlenül, hiszen a korabeli, kasztrendszerben élő indiai ember magyarázatot keresett a világ teremtésére, életének céljára, a születésre, a halálra, a lélekvándorlásra, a boldogság elérésére.

Buddha tanításainak nyomdokain járva „kiléphet” a kasztrendszer szorításából, s miként a Megvilágosodott, aszkétikus életvitel után, Buddha tanításainak betartásával, a szent könyvek, szutrák forgatása, pörgetése, olvasása, recitálása után maga is elérheti a tökéletes boldogságot.

Még így leegyszerűsített magyarázatával is sok kérdést vet fel a buddhizmus egy európai – európai kultúrájú – ember számára, hiszen kultúrtörténetének háttere, hagyományai, mentalitása egészen eltérnek a keleti emberétől. Az sem ismeretlen, hogy a Zen-buddhista szövegek nagy része értelmezhetetlen a magunk számára. Bár azok nem is értelmi jellegűek. Érzelmi, esztétikai hatásuk annál inkább jelentős. Salinger, a költő, John Cage, a zeneszerző – hogy csak kiragadott példákat említsek – ihletet merítettek ebből a világból.

Sok kérdésre találni feleletet Miklós Pál a Magvető Kiadónál Zen és a művészet címmel megjelent könyvében; Téchy Olivér a Gondolatnál kiadott Buddha-monográfiájában; Helmuth von Glasenapp Öt világvallásában. Ezeket a könyveket olvasgatom a hosszú úton, a transzszibériai expresszen Peking felé.

Van rá időm bőven, a síneken megtett út huszonnégyezer kilométeréhez is egyfajta aszkézis kell, bár nem elhanyagolható a kérdés, hogy a kétszer egyhetes utazásért: Budapest–Peking–Budapest szakaszra ötezer forintért váltható másodosztályú menetjegy. Az expressz már csak azért is a világ egyik csodája, igaz, nem is könnyű hálójegyet rendelni a hetenként kétszer induló járatokra, melyeken ezrével utaznak a külföldiek. Magyarra nem találok, de az egyre gazdagodó kínai–magyar kapcsolatok eredményeképpen ez a helyzet biztosan változni fog.

Útitársaim, lelkes amatőr vagy hivatásos Távol-Kelet szakértők is szívesen vették a magammal vitt magyarországi buddhista kultúrtörténet szakirodalmának ismertetését, miként nekem is hasznos volt velük beszélgetnem. Ian Johnson amerikai és Elke Häussler nyugat-berlini sinológusoktól nyelvleckéket vehettünk.

Szorgalmas tanulócsoportunk tagjai között említhetem: Johan Heinius svéd orvost, feleségét Asa Carle Stam stockholmi festőművészt, Ulf Hasselblad lidköpingi építészt, Fred Höveler lidköpingi ügyvédet.

Magyarnak – vagy ahogy kínaiul megtanultam: *sunjalinak* – lenni ebben a társaságban kellemszerű volt, hiszen itt mindenki tudta, hogy az első tibeti – igaz nem magyar, hanem angol – szótártat Kőrösi Csoma Sándor alkotta, és a híres tibeti Tun-Huangi barlangtemplomokat a magyar származású Stein Aurél tárta fel, a tekercseket pedig az angliai British Museum kincstárába szállította.

Társaságunk kedvelt idős barátja Yang Cunbin úr volt, a Sanghai Népszínház vezetője, parlamenti képviselő, az egyik legtekintélyesebb kortárs kínai drámaíró. A Quing-dinasztia (1644–1911) történetéről írott drámai trilógiája világhírű, filmváltozata Hongkongtól Japánig, Manilától Amerikáig rendkívüli sikereket aratott. Yang úr feleségével, Wang Yuan Mei

íróval már Magyarországon is látogatást tett. Remélhető, hogy a kínai–magyar, a távolkeleti és közép-európai színjátszás kapcsolatai is felgyorsulnak.

Nehéz emberré lenni – írtam mottóul naplórészletem elé. Tettem azért is, mert hősöm, Dzsinen, a fiatal tanulóbonc – buddhista szerzetes – az emberré levés nehézségeivel küszködik. Minakami Cutomu Vadludak temploma című drámájának magyar színpadi változatán dolgozom éppen. Dzsinen, a főszereplő bekerül egy buddhista kolostorba, Dzsikai főpap tanulóinasa lesz. A tizennégy éves fiú nem ismerte anyját, a vak godze asszonyt. Egy vidéki kis faluból nevelőszülei adták be a sötét, rideg kolostorba, ahol Dzsinen a megpróbáltatások, a szenvedések megalázó kálváriáját járja végig. Dzsikai kegyetlen, durva, agresszív modora a fiút a gyötrelmek elviselhetetlen mélységeibe taszítja, s bár a gyönyörű Szatokó – a főpap szeretője, akivel Dzsikai ugyanolyan kíméletlen, mint a fiúval – és Dzsinen között egyre erősödő szerelem és kapcsolat alakul ki. Dzsinent világi ambíciói, elviselhetetlen helyzete, erősödő féltékenysége, Dzsikai közönségessége gyilkosságba sodorják: a fiú megöli a főpapot, környezetével pedig elhiteti, hogy Dzsikai vándorszerzetesnek állt. Majd Dzsinen visszatér falujába, hogy ott megnyugvást találjon. Találkozik anyjával, de a vak godze-asszony nem ismeri fel gyermekét, hiszen sohasem látta. Dzsinen magára marad magányosságával, szeretetvágyával, kínzó büntudatával. A katartikus, igazi emberi konfliktusokat felvonultató dráma buddhista környezetéhez, világához remek helyszíneket, hangulatokat találtam Kínában.

A pekingi Yonghe Gong (Harmónia és Béke Csarnoka) Kína legnagyobb és leghíresebb temploma. A Qing-dinasztia híres császára, Kang Xi uralkodásának harmincharmadik évében, 1694-ben épült.

Eredetileg Yong Zheng – a Qing-dinasztia harmadik uralkodója – rezidenciája volt egészen trónra lépéséig, 1725-ig, amikor Yong a palotát templommá alakította át.

Korabeli szokás volt, hogy a trónralépő császárok a császári palotába – a Tiltott Városba – költözés után korábbi palotáikból templomokat, kolostorokat alakítottak ki. A Harmónia és Béke csarnoka három különálló épületegyüttesből, öt nagyméretű udvarból, a buddhista templomok hagyományos alaprajzi elrendezését mutatja. Fecskefarkos majolikatetők, észak-déli tájolású épületegyüttesek, faoszlopok, festett fagerendák, fakazettás mennyezetek, fa oldal-falak, faragott kőszobrok, hivatalnokok, szörnyek, állatábrázolások – az örök életet szimbolizáló, elefántnagyságú, márvány óriásteknős-szobrok – istenfigurák, falfestmények, tekercsképek, kalligráfia, papírkivágások, finomművű edények, vázák, tükrök, zománcok, lakkfák, gyöngyházberakások, kerámia, porcelán, féldrágakő-, csont- és fafaragások, selyemszövet, hímzések – még felsorolni is sok! – kápráztatják el a látogatót. Itt a Yonghe Gongban vagy más néven a Láma Templomban látható az eljövendő Buddha Maitreja hatalmas – a budapesti Szent István bazilika kupolájának magasságával azonos – szobor túlzás nélkül lélegzetelállító. Miként a Kínai Nagy Fal, a Tibeti Tunáhuangi barlangtemplomok, Puto-szigetének legalább háromszáz buddhista temploma, a Tiltott Város a világon egyedülálló épületegyüttese. De az egész ország az: sajátos kultúrájával, méreteivel, szokásaival, fejlődésének ütemével, nyitottságával.

Láthattuk a magyar televízióban a többrészes kínai útifilmet. Már akkor élmény volt látnom a pekingi császári palota termeit. Teljes valóságában a Tiltott Város ötszáz éves történetével, hétszázhuszezer négyzetméter alapterületével, kilencezer termével egyedülálló, revelációszerű, semmilyen más élményhez nem hasonlítható hatást váltott ki belőlem. Ismertetésére nem is vállalkozhatom. A palota leírását megtalálhatjuk Polonyi Péter Kína Panoráma útikönyvében, a 127–134 közötti oldalon. Sehol ilyen gazdag tárháza nem létezik a régi óráknak, mint itt a Tiltott Városban. Öleb méretű, színarany elefántok vontatnak egy ugyancsak színaranyból készült hintót, rajta remekművű óraszerkezetet, s mindez együtt körívben mozog.

XVII. századi angol királyi ajándék a Császári Palotának. Micsoda remek ötlet, micsoda remek ajándék! Vajon hány tonna aranyat, drágakövet, selymet küldött cserébe a kínai császár? Képzelmünk csak el. Ehhez a színes, világméretű kultúra lapjaiba csak bepillantani lehet. Megismeréséhez egy emberélet, még annál is több kellene.

47.

Újra tengerre szállni

Hazaérkezésem után néhány hónap múlva levelet kaptam Fiedlertől Hamburgból. Újra a bankban dolgozik, közben fölvtették a jogi egyetemre. Állandóan a tengerre gondol, nem tud szabadulni az élménytől, és megint gyötri a szénanátha. Azon gondolkodik, hogy végleg beáll tengerésznek.

Be is állt.

48.
Függelék

ÓCEÁNIA IDŐTÁBLÁZATA

	Állandó idő- eltérés a greenwichi középidőtől	déli 12.00 greenwichi középidő szerint
Húsvét-sziget	–7	05.00
Kalifornia	–8	04.00
Tahiti	–10	02.00
Hawaii	–10	02.00
Niue	–11	01.00
Tonga	–11	01.00
Szamoa	–11	01.00
Tuvalu	+12	24.00
Wallis	+12	24.00
Fidzsi-szigetek	+12	24.00
Új-Zéland	+12	24.00
Kiribati	+12	24.00
Nauru	+12	24.00
Új-Kaledónia	+11	23.00
Vanuatu	+11	23.00
Salamon-szigetek	+11	23.00
Queensland	+10	22.00
Pápua Új-Guinea	+10	22.00
Guam	+10	22.00
Japán	+9	21.00

ÓCEÁNIAI KISSZÓTÁR

ahu	polinéziai kőtemplomemelvény
aiga	kölcsönösen egymástól függő szamoai családközösség, melynek feje a <i>matai</i>
api	minden tongai idős férfi részére kijelölt földarab
ariki	polinéziai törzsfőnök
beche de mer	tengeri uborka
bilum	fonott szatyor, melyben a hegylakó pápuák szerszámaikat, gyermekeiket, terményeiket, élelmüket hordják
cuscus	oposszumszerű erszényes, sima szőrű, kidülledt szemű, fogásra alkalmas, hosszú farokkal. Sokszor úgy viselkedik, mint egy háziállat. Lassú mozgású, macskanagyságú, pisszegő hangokat adó állat. A legváltozatosabb színekben fordul elő, gyakori a hófehér.
faipule	polinéziai törzsfőnök
fale	polinéziai ház (Tongán bádogtetővel, fonott gyékényfalakkal)
fautua	a szamoaiak legmagasabb rangú képviselője
fono	tanács
haus tambaran	díszes falú, dekorált, fából épített, monumentális, fontos rítusok, szertartások színhelyéül szolgáló épület Pápua Új-Guinea szigetén, főleg a Sepik-folyó környékén
heiau	lásd <i>marae</i>
kaukau	az édesburgonya pidzsinül (kumara néven is ismeretes)
kava	kedvelt óceániai ital polinéz neve (a Fidzsi-szigeteken yanggona)
kumara	lásd kaukau
lakatoi	két vagy háromtörzsű pápua, óceánjáró kenu
langi	a tongai királyok kőből, piramisszerűen kiképzett sírboltja
lei	virágfüzér, olykor díszes kagylókból készült girland, melyet az érkező vendég nyakába nők akasztanak
luluai	„nagy ember”, főnök, törzsfőnök a pápua nyelvhasználatban
mana	lelkierő, képesség, hatalom
marae	áldozati oltár a polinéz szóhasználatban, ugyanaz, mint a fidzsi-szigeteki <i>rara</i> vagy a hawaii-szigeti <i>heiau</i>
matai	az <i>aiga</i> , kölcsönösen egymástól függő szamoai családközösség feje

mbuli	faluközösség feje, a Fidzsi-szigeteken, azaz a <i>tikina</i> vezetője
moai	húsvét-szigeteki szobor
nakamal	vanuatui falvakban található, óriási fügefa, melynek lombkoronája alatt isszák éjjelente a <i>kavá</i> -t
namba	vanuatui harcosok hüvelyszerű tokja, mellyel nemiszervüket védték
ndalo	lásd <i>taro</i>
pareu	tahiti szoknya
siapo	lásd <i>tapa</i>
tabu vagy tapu	tiltott, szent
tamaaraa	tahiti ünnep
tamure	gyors, tahiti tánc
tanoa	széles, kerek, mély, fából vájt tál, amiben a <i>kavá</i> -t, <i>yanggoná</i> -t keverik szertartások alkalmával Tongán és a Fidzsi-szigeteken
tapa	papírszeder kergéből készült terítő Szamoa szigetén: <i>siapo</i>
taro vagy ndalo	keményítő gumó, fontos élelmiszer, a répához hasonló alakú, Óceániában olyan kedvelt, mint nálunk a burgonya
tikina	fidzsi-szigeteki faluközösség, melynek vezetője a <i>mbuli</i>
tufafale	a törzsfőnök szónoka Szamoán, a szájhagyományok őrzője is
tui	polinéz király, uralkodó
wantok	„one talk” egy nyelvet beszélők, egymás támogatása szoros, családi közösségben
yanggona	lásd <i>kava</i>

KÖNYVEK DÉL-KELET ÁZSIÁRÓL ÉS A TÁVOL-KELETRŐL

A handbook for Travellers in India, Pakistan, Nepal, Bangladesh and Sri Lanka.

London, John Murray, 1975

(Indiába, Pakisztánba, Nepálba, Bangladesba és Sri Lankára utazók kézikönyve)

Tények, információk az indiai szubkontinensről.

All Asia Guide.

Hong Kong, Far Eastern Economic Review Ltd. 1980.

(Ázsia-kalauz. Japántól Pakisztánig valamennyi ázsiai országot bemutató útikönyv)

Bisignani, J. D. *Japan Handbook.*

Chico, Moon Publications, 1982.

(Japán-kézikönyv. Megbízható, precíz, részletes Japán-útikönyv.)

Dalton, Bill. *Indonesia Handbook*

Chico, Moon Publications, 1983.

(Indonézia-kézikönyv. Nélkülözhetetlen információkat ad az indonéz szigetvilágról, ugyanakkor bemutatja a térség földrajzát, flóráját, faunáját, történelmét, néprajzát és kultúráját)

KÖNYVEK ÓCEÁNIÁRÓL

Útleírások

Derrick, R. A. *The Fiji Islands: A Geographical Handbook.*

Suva, Govt. Printing Office, 1965.

(*A Fidzsi-szigetek. Földrajzi kézikönyv*)

Grimble, Sir Arthur. *A Pattern of Islands*

London, John Murray, 1952.

(*Szigetek gyűjteménye. A gilbert-szigeteki bennszülöttek klasszikus leírása*)

Heyerdahl, Thor. *Kon Tiki*

Chicago, Rand McNally, 1950.

(*Kon Tiki. A Gondolat Kiadónál magyarul is kiadott kötet a Peruból balsafatutajon megtett 6500 km-es utazás történetét beszéli el.*)

McCarthy, John K. *Patrol into Yesterday: My New Guinea Years*

Melbourne, F.W. Chesire, 1964.

(*Őrjárat a múltba: új-guineai éveim. A pápuák között eltöltött évek részletes ismertetése*)

Oliver, Douglas. *The Pacific Islands*

Honolulu, University Press, 1975.

(*A Csendes-óceániai szigetek. Az amerikai természetrajzi múzeum gondozásában megjelent részletes leírás*)

Osborne, Fairfield. *The Pacific World*

New York, Norton, 1944.

(*A Csendes-óceániai szigetvilág*)

Stevenson, Robert Louis. *In the South Seas*

New York, Scribners, 1901.

(*A déli tengereken A kincses sziget híres szerzőjének 1888 és 1890 között, yachton megtett útját ismerhetjük meg. Eljutott a Marquises-, a Tuamotu- és a Gilbert-szigetekre*)

Talbot, F. H. *Australian Natural History*

Vol. 17. no.12.Dec.1973. Sydney, Australian Museum.

(Az ausztrál természetrajzi folyóirat teljes száma a pápuák földjének faunáját ismerteti)

Történelem

Beaglehole, J.C. *The Exploration of the Pacific*

Stanford, Stanford University Press, 1966.

(*Óceánia felfedezése.*)

Bellwood, Peter. *The Polynesians. Prehistory of an Island People*

London, Thames and Hudson, 1978.

(*A polinézek. Egy sziget népeinek előtörténete. Régészeti szempontú feldolgozás*)

Cook, James. *Journals*

ed. Dr. J.C. Beaglehole. 4 Vols. Hakluyt Society's ed.

Cambridge University Press, 1955.

(A négykötetes munka Cook kapitány feljegyzéseit tartalmazza)

Moorehead, Alan. *The Fatal Impact*.

New York, Harper and Row, 1966.

(*A fatális ütközés. Az 1767 és 1840 között lezajlott felfedezőexpedíciók története.*)

Sharp, Andrew. *The Discovery of the Pacific Islands*.

Oxford, Clarendon Press, 1960.

(*A Csendes-óceániai szigetek felfedezése. 122 felfedező- és utazóexpedícióinak minden részletre kiterjedő ismertetése*)

Politika

Brookfield, H. C. *Colonialism. Development and Independence*.

Cambridge, University Press, 1972.

(*Gyarmatosítás, fejlődés és függetlenség. A melanéziai szigetek feldolgozása a témakör szempontjából*)

Nelson, Hank. *Papua New Guinea: Black Unity or Black Chaos?*

Penguin Books, Australia, 1974.

(*Pápua Új Guinea: Fekete egység vagy fekete káosz? A kritikai tanulmány mindazon gondokat ismertet, melyekkel a fiatal, önálló nemzetnek szembe kell néznie*)

Nevin, David. *The American Touch in Micronesia*

New York, Norton, 1977.

(*Az amerikaiak hatása Mikronéziában. Az amerikai gyarmatosítás veszélyeiről, a helyi kultúrák elsorvadásáról szól a könyv*)

New Pacific Magazine

Honolulu

(Havonta megjelenő folyóirat, híreket, tájékoztatókat közöl Óceánia amerikai területeiről)

Pacific Islands Monthly

Sydney, Pacific Publications

(Ausztráliában megjelenő periodikus kiadvány minden hónapban újabb és újabb információkat közöl neves utazók, írók, újságírók és mások tollából)

Turner, Louis–John Ash. *The Golden Hordes*

London, Constable, 1975.

(*Aranyhordák. A tömegturizmus hatásfoka a térségben*)

Embertan

Firth, Dr. Raymond. *We, the Tikopia*

London, Allen and Unwin, 1936.

(*Mi, a tikopia. Tanulmány egy kis polinéz közösségről.*)

Furnas, J. C. *Anatomy of Paradise*.

London, Gallanez, 1950.

(*A paradicsom anatómiája. A szigetvilág társadalmának leíró elemzése*)

Lawrence, Peter. *Road Belong Cargo*

Manchester, Manchester University Press, 1964.

(*Az áru útja. Pápuák között megfigyelt és esettanulmányban megfogalmazott munka az árutermelés emberi hatásáról*)

Malinowski, Bronislaw. *Argonauts of the Western Pacific*
New York, Dutton, 1953.

(*Nyugat-Óceánia argonautái.* A munka mérföldköve a térség embertani kutatásban, ugyanakkor bepillantást ad az őslakosság társadalmi szervezetébe, megismerteti a bennszülöttek mitológiáját és népművészetét)

Mead, Margaret. *Letters from the Field*
New York, Harper and Row, 1977.

(*Levelek a földről.* Szamoai, valamint Manus, Sepik és Bali térségében végzett kutatások ismertetése)

Roth, G. Kingsley. *Fijian Way of Life*
2nd ed. Melbourne, Oxford University Press, 1973.
(*A fidzsi-szigetiek életmódja*)

Nyelv

Dutton, T.E. *Conversational New Guinea Pidgin*
Pacific Linguistic Series D. no. 12. Canberra, 1973.

(*Új-guineai társalgási pidzsin.* Az egyik legjobb szótár, tanulmányozása előzetes ismeretet követel)

Mihalic, Father F. *Introduction to New Guinea Pidgin*.
Australia, Jacaranda Press, 1970.
(*Bevezetés a pápua-pidzsin nyelvbe.* Szótár utazók részére)

Művészet és irodalom

Day, A. Grove. *Pacific Literature: One hundred Basic Books*.
Honolulu, University Press, 1971.

(*Óceánia irodalma: száz alapkönyv.* Az utóbbi négyszáz év legfontosabb könyveinek válogatása)

Guiart, Jean. *The Arts of the South Pacific*
New York, Golden Press, 1963.

(*Dél-Óceánia művészete.* A gyönyörűen illusztrált, dohányzóasztal méretű album a francia hatásokat követi nyomon)

Linton, Ralph – Paul S. Wingert. *Arts of the South Seas*
New York, Museum of Modern Arts, 1946.

(*A déli tengerek művészete* A régi kiadású könyv az első megjelenés e témakörben, különösen a polinéziai fejezet kiváló)

Malm, William M. *Exploring the Visual Art of Oceania*.
Honolulu, University Press, 1979.

(*Óceánia vizuális művészetének felderítése.* A témában rendezett szimpózium anyaga, valamennyi művészeti ág kérdéskörével foglalkozik)

Michener, James A. *Return to Paradise*.
New York, Random House, 1951.

(*Visszatérés a paradicsomba.* Esszék, elbeszélések. Izgalmas olvasmányok)

Michener, James A. *Tales of the South Pacific*.
New York, Macmillan, 1950.

(*Óceánia meséi*. Szabadon válogatott gyűjtemény. Magyarországon is megjelent egy hasonló, de fentihez nem kapcsolódó kötet, Bodrogi Tibor összeállításában, Rákos Sándor fordításában: *Táncol a hullámsapkás tenger* címmel, és Óceánia népköltészetét mutatja be.

Nordhoff, Charles Bernard–James Norman Hall. *The Bounty Trilogy*.
New York, Grosset and Dunlap, 1945.

(*A Bounty trilógia*. Minden idők egyik legizgalmasabb sztorija, Magyarországon is láthattuk a *Lázadás a Bountyn* című filmet.)

Kézikönyvek

Encyclopedia of Papua New Guinea.
Melbourne, University Press, 1972.
(*Pápua Új-Guinea enciklopédiája*)

Inder, Stuart. *Pacific Islands, Yearbook*.
14. ed. Sydney, Pacific Publications, 1981.

(*Csendes-óceániai szigetek évkönyve*. Valamennyi eddig megjelent kötete igen fontos forrásmunka)

Pacific Islands Vols. I–IV.

Geographical Handbook Series. England, Naval Intelligence Division, 1945.

(*Csendes-óceáni szigetek I–IV. kötet*. A második világháború alatt katonai célokra nyomtatott sok ezer oldalas kiadvány kötetei történelmi, földrajzi, topográfiai áttekintést adnak, csodálatos illusztrációkkal)

Taylor, Clyde R. *A Pacific Bibliography: Printed Matter Relating to the Native Peoples of Polynesia, Melanesia and Micronesia*
Oxford, Clarendon Press, 1965.

(*Óceánia bibliográfia: Polinézia, Melanézia és Mikronézia bennszülött lakosságával összefüggő nyomtatott kiadványok*)

The Far East and Australasia.

11th ed. London, Europa Publications, 1979.

(*A Távol-Kelet és Ausztrálázsia*. Ázsia és Óceánia politikai, társadalmi és gazdasági kézikönyve, kiváló tájékoztató forrás)

David Stanley. *South Pacific Handbook*.

New York, Moon Publications, 1982.

(*Óceánia kézikönyve*. Paperback kiadású, összefoglaló munka, kiválóan alkalmas útikönyvként azoknak, akik valamilyen véletlen szerencse folytán e távoli földrészre utazhatnak. Tizenöt amerikai dollárért a fejlettebb városok nagyobb könyvesboltjaiban is megtalálhatjuk Óceániában. Országonkénti bontásban ismerteti a szigeteket, s valamennyi tudnivalót közöl, amire az utazónak szüksége lehet. Nélkülözhetetlen kiadvány a távoli, egyedülálló, őstermészetű környezetet rejtő világrészbe indulók számára.)

(A téma iránt érdeklődő olvasók az érdi Magyar utazók, földrajzi felfedezők múzeumában bővebb ismereteket szerezhetnek Fenichel Sámuel, Biró Lajos és mások gazdag élményanyagából és könyveikből. Válogathatnak kortárs utazók műveiből is: Balogh János akadémikus, Balázs Dénes geográfus, Bodrogi Tibor akadémikus személyes tapasztalatait elolvasva.)